

Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü

Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA*

I. Osmanlı Diplomasisinin Gelişimi ve Bazı Sorunlarına Genel Bir Bakış

OSMANLI DİPLOMASİSİ üzerinde yapılan araştırma ve incelemelerde, hem nitelik hem de nicelik bakımından önceki dönemlere nazaran kayda değer bir artış görülmektedir. Osmanlı diplomasisi alanındaki çalışmalarda arşiv kaynakları, yazmalar, hatıratlar ve seyahatnâme türündeki orijinal nitelikteki kaynakların kullanılmasında nispi oranda bir yükseliş vardır. Osmanlı diplomasi tarihi alanında yapılan araştırmalardaki bu yükseliş yurt içi ve yurt dışında bu alanda yapılan akademik araştırmalarla her geçen gün daha hızlı bir ivme kazanmaktadır. Özellikle de lisansüstü tezlerde görülen artış oranı, bu görüşümüzü teyit etmektedir. Önceleri Avrupa'nın bazı önemli üniversiteleri ile İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde bu konular üzerinde çalışanlar var iken; son yıllarda bu sahadaki çalışmalar Türkiye genelindeki üniversiteler ile dünyanın diğer bölgelerindeki akademik kurumlara da sıçramıştır. Osmanlı diplomasi tarihi ve bu alana yakın konularda el değmemiş arşiv malzemesi, yazma, hatırat ve seyahatname türünde birçok kaynağın bulunduğu gerçeği göz önünde tutulursa, son yıllardaki bu gelişmeler ilerisi için kapsamlı ve derinlemesine araştırmaların yapılacağını işaret etmesi bakımından kayda değer gözükmektedir. Osmanlı diplomasi tarihi üzerine yapılacak araştırmalarda arşiv belgeleri, yazma, hatırat ve seyahatname türündeki çalışmalara başlamadan önce tespit edilen alanda o döneme kadar yapılan belli başlı çalışmaların bilinmesinin araştırmacılara büyük faydası olacağı aşikârdır. Osmanlı Devleti hakkında yapılan çalışmaların bazı alanlarında yeterli olmamakla birlikte kısmen bir

* Prof.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

literatür çalışması bulunmasına karşın; Osmanlı diplomasi tarihi hakkında yapılmış bir literatür çalışması da yoktur. Ancak Osmanlı diplomasi tarihi literatürüne ilişkin bilgileri Osmanlı siyasî, ticarî ve teşkilat tarihi gibi literatürler içerisinde kısmen de olsa rastlamaktayız. Bu araştırmamızda Kuruluş'tan Tanzimat'a kadarki dönem dikkate alınıp, Osmanlı diplomasisi alanına ilgi duyan araştırmacılar için genel bir literatür listesi oluşturulmaya gayret edilmiştir.**

Bir bütün olarak Osmanlılar üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında, Osmanlı diplomasisi alanındaki çalışmalar çok sınırlıdır. Osmanlı diplomasisi konusundaki çalışmalarla ilgili olarak Osmanlı siyasî, teşkilat, sosyal, kültürel ve ticarî tarihi alanındaki çalışmaların bir kısmında bazen geniş ve bazen de kısmî mahiyette bilgi bulunabilmektedir. Özellikle XVI. yüzyıldan başlamak üzere günümüze kadar gelen dönemi kapsayacak şekilde Osmanlı diplomasisi üzerindeki yapılmış çalışmaları burada toplamaya gayret ettik. Bununla birlikte bu alanda yapılmış çalışma ve araştırmaların tümünü listemizde toplamak şüphesiz bu küçük çalışmanın boyutlarını aşacaktır ve aynı zamanda çalışmamızın bu alanda bir başlangıç olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Osmanlı diplomasi tarihi literatür listesini hazırlarken, Osmanlı hariciyesinin yapısı ve işleyişinden başlayarak diplomatik temsilcilikler ve onların yazdıkları rapor, sefaretnâme, seyahatnâme, hatıratlar, devletlerarası ilişkiler, uluslararası ticaret, devletlerarası diplomatik protokol, devletlerarası antlaşmalar ve ittifaklar, tercümanlık gibi birbirine yakın birçok husus dikkate alınmıştır.

Osmanlı diplomasi tarihine ışık tutmakta olan eserler/çalışmalar, arşiv belgeleri ile hatırat, sefaretnâme, özel mektup, seyahatnâme tarzındaki orijinal kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmaktadır. Bu bakımdan Osmanlı diplomasi tarihi, diğer Osmanlı tarihi konularından çok daha şanslı sayılmaktadır. Zira bu tür kaynaklar hem Türkiye'de hem de yabancı devletlerin arşiv ve kütüphanelerinde muhafaza edilmektedir. Hatta yabancı ülkelerdeki kaynaklar Türkiye'dekine nazaran daha iyi şartlar altında bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan ya da dolaylı olarak siyasî, askeri, ticarî ve kültürel olarak ilişkisi olan bu ülkelerin çok çeşitli olması olumlu bir durum olmakla birlikte, bazı güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Batı ülkeleri ile olan temaslarda ilk önceleri İtalyanca esas dil iken; daha sonraki dönemlerde Fransızca, İspanyolca, Portekizce, İngilizce, Datça, Almanca, Rusça, Rumca, Sırpça, Macarca, İsveççe, Danimarkaca, Lehçe, Rumenca, Bulgarca gibi birçok Batı dilinde yazılmış orijinal kaynakların var

** Bu çalışmada metnin tashihiinde yardımcı olan Arş. Gör. Hacer TOPAKTAŞ'a teşekkür ederim.

olduğunu görmekteyiz. Bu çeşitlilik, bu alanda çalışanlar için büyük bir engel teşkil etmektedir. Ancak bazı Batı dillerinin genel itibarıyla ortak özellik göstermesi bu güçlükleri kısmen de olsa ortadan kaldırmaktadır. Başlangıçta İtalyanca Batı'da devletlerarası diploması lisanı iken; XVII. yüzyıldan itibaren İtalyancanın yerini artık Fransızca almıştır. Fransızca'yı takiben İngilizce, Almanca ve İspanyolca da önemli diploması lisanları olarak görülmektedir. XVIII. Yüzyılın sonlarından itibaren Rusya'nın güçlenmesine paralel olarak Rusça da diploması dilleri arasında yer almaya başlamıştır.

Doğu ile Batı arasında genellikle Osmanlı İmparatorluğu öncesinde diploması dili Latince ile Arapça iken, Osmanlıların ön plana çıkmasıyla birlikte XV. yüzyıldan itibaren Arapçanın yerini Doğu'da Türkçe almaya başlamıştır. Akdeniz havzasında Latincenin yerine de İtalyanca almaya başlamıştı. İslam Dünyasında genelde halkın ve devletlerin resmî olarak kullandığı üç büyük dil hakimdi. Türkçe, Farsça ve Arapça, Doğu'da devletlerarası ilişkilerde kullanılan ana dillerdi. Bunlardan daha önemsiz Hintçe ve Çince yazılmış bazı kaynaklarda bulunmaktadır ki bunlar, XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Böylece Türkçe XV. ile XVIII. yüzyıllar arasında Doğu'daki en güçlü diploması dili olarak görülmektedir. XVIII. Yüzyılın başlarına kadar genellikle Osmanlıların Batılı devletlerle yaptığı yazışmalar ve antlaşmalar Türkçe ve İtalyanca ağırlıklı iken; buna Fransızca da eklenmiştir. Osmanlılar herhangi bir Avrupalı devlet ile antlaşma yaptığında antlaşmalar hem Türkçe hem İtalyanca ve de antlaşma yapılan ülkenin dilinde yazılırdı. Herhangi bir mesele çıktığında İtalyanca ve Türkçe metin dikkate alınırdı. Örneğin Osmanlılar Macarlarla herhangi bir antlaşma veya müzakere kararı aldığıda metinler Türkçe ve Macarca ve referans için de İtalyanca yazılırdı. Bununla birlikte Fransızca'nın yaygınlık kazanması neticesinde XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Fransızca ile İtalyancayı bazen birlikte görmekteyiz. Artık XVIII. yüzyılda Fransızca, diploması dili olarak en geçerli dil halini almaya başlamıştır.¹

Osmanlı diploması tarihini tam manasıyla ortaya koyabilmek, bütün bu çok farklı dillerde yazılmış ve çeşitli ülkelerde bulunan her türlü kaynağın ortaya çıkarılıp incelenmesinden sonra mümkün olacaktır. Bununla birlikte mevcut kaynaklar ve araştırmacıların yazdıkları eserlerden, Osmanlı diploması tarihinin önemli meseleleri hatırı sayılır ölçüde aydınla-

1 Diplomatik haberleşmenin lisanı meselesi Batı'da bir çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bunlar için bkz. Sir Ernests Satow, *A Guide to Diplomatic Practice*, I, London 1922, s. 68-110 ve Sir Harold Nicolson, *Diplomacy*, London, 1988, s. 124-126. Bu hususta ayrıca bkz. Orhan Koloğlu, "Osmanlı Diplomasisinde Rumlarn Rolü ve Tanzimatla Birlikte Fransızcanın Yaygınlaşması", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. 127-135.

tlmıştır. Ancak, Osmanlıların ilk iki yüzyılına ait dönem hakkındaki yerli ve yabancı kaynaklar, hem kıttır, hem de belli ölçüde tahrip olmuştur. Öte yandan bu dönemdeki bilgiler sathî olup, kapsamlı bilgileri de ihtiva etmemektedir. Avrupa'da İtalyan tüccar devletlerinin başlatmış olduğu modern diplomasi anlayışının, XVI. yüzyıldan itibaren bütün Avrupa'da etkisini göstermesinden sonra diplomatik ve ticarî yazışmalar ile bu tarza yakın bilgi veren kaynaklar daha doyurucu bir mahiyet kazanmıştır. Buna paralel olarak XVI. yüzyıldan itibaren daha sonraki yüzyıllarda da giderek artan bir eğilimle Batılı seyyahlar, din adamları, tüccarlar, aydınlar ve askerî heyetler Osmanlı diplomasisi hakkında bazı önemli bilgiler sunmaktadır. Bu hususta elbette Rönesans, Reform ve daha sonraki Aydınlanma süreciyle birlikte Batı'nın kendi dünyasından başka dünyalara açılmasının rolü çok büyüktür. Diğer yandan Osmanlıların Akdeniz havzası ile onun çevresindeki Karadeniz, Kızıldeniz, Hazar Denizi ve Hint Okyanusu'na açılmasıyla eski dünyanın ticarî, dinî ve kültürel merkezine oturması, Batı'da Osmanlılar hakkında hem korkudan hem de meraktan dolayı büyük bir ilgi uyandırmıştır.

Batı ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler genellikle karşılıklı bir mücadele yani savaşan taraflar çerçevesinde ele alınmıştır. Bundan dolayı iki taraf arasındaki askerî ve siyasî mücadele araştırmacılar tarafından daha çok ele alınıp değerlendirilmiştir. Ancak, özellikle de XIX. yüzyılın başlarından itibaren Doğu-Batı arasındaki iktisadî ve ticarî ilişkiler de çalışılan konular arasına girmeye başlamıştır. Buna paralel olarak aynı yüzyıl içerisinde sosyal ve kültürel ilişkiler üzerinde de çalışma ve araştırmaların ortaya çıktığını görmekteyiz. Genelde Batılıların Osmanlılar hakkında daha geniş ve hacimli bilgiler verdiği görülürken, Osmanlıların bu hususta daha geride olduğu ve bu işe daha geç zamanda başladıklarını söyleyebiliriz. Batı'nın Osmanlıları tanıma ve bilme arzuları daha ağır basmaktaydı. Zira bunda, sadece Türkleri değil aynı zamanda Osmanlı'nın hakim olduğu bölgedeki eski medeniyet ve kültürleri ve onların bakiyelerini araştırmak tutkusunu gerçeği de yatmaktaydı. Nitekim, bu medeniyet ve kültürlerden bir kısmı dinî bağlamda olup Batılıların kiliseler, manastırlar ile azizlerin mezarları gibi Hıristiyanlıkla bağlantılı yerleri tekrar görme ve buraları canlandırma planları ön plandaydı. Batı'da başta diplomatik temsilciler ile onların maiyetleri tarafından Osmanlı hakkında giderek artan bir eğilimde raporlar ve hatırat tarzındaki çalışmalar yapılırken; Osmanlılar da bu hususta daha geç dönemlerde özellikle de 1718 Pasarofça Antlaşmasından sonra Batı hakkında daha gerçekçi ve akılcı bilgiler yazmaya başlamışlardır. Osmanlıların Avrupa karşısında II. Viyana Kuşatması sonrasında aldığı ağır yenilgiler sonucu

yapılan 1699 Karlofça Antlaşması ve müteakiben de tekrar toparlanma ümidiyle girişilen savaşlar ve en sonunda alınan yenilgi neticesinde imzalanın 1718 Pasarofça Antlaşması, toparlanmanın imkansızlığını göstermesi bakımından önemlidir.²

Gerçi Osmanlı diplomatik temsilcileri veya onların maiyetlerinin önceki dönemde verdikleri bilgiler, doyurucu bilgiler olmaktan çok uzak olduğu gibi, genelde Batı'yı küçümseyen tarzda ve onları hakir gören bir gözle tasvir edilmiştir. Batı hakkında Osmanlıların ilk izlenimleri, genelde aynen Batı'dakiler gibi sübjektif olup, izlenimlerde kültürlerarası yabancılığın tesiri hakimdir. Modern anlamda doğrudan bir medeniyetler veya kültürlerarası çatışmanın az da olsa var olduğu söylenebilir. Ancak Avrupa'da Protestanlığın yayılması ve Fransa'nın Papalık şemsiyesi altındaki evrensel Katolik dünyasından kopması, Osmanlılara karşı çıkması muhtemel olan medeniyetlerarası çatışmaya izin vermemiştir. Öte yandan Osmanlıların himayesi altındaki bütün gayrimüslimlere (Hıristiyanlara ve Yahudilere) hoşgörülü yaklaşması ve Musevi, Ortodoks, Protestan ve XVIII. yüzyıl ortalarından sonra da, Katoliklerin kitleler halinde Osmanlı'ya sığınması ve bunların Osmanlılar tarafından himaye edilmesi de her iki tarafın birbiriyle şiddetli bir çatışmaya girmesine engel olmuştur. Ortodoks Rumların, baskıcı Katoliklerin politikalarından duydukları endişe ile '*Papa'nın tacından sa Sultan'ın sarığı*' tercihiyle Osmanlıların himayesini yeğlemeleri ve Rumların her alanda Osmanlı İmparatorluğu'nda görev almaları, bunun en iyi örneklerinden birisini teşkil etmektedir.³

Öte yandan İslam dünyası, temelde devletleri '*Darü'l-İslam ve Darü'l Harb*' diye iki kısma ayırmaktaydı ve İslam hukukuna göre gayrimüslim devletlerle İslam devleti, gerekli gördüklerinde '*İslamî aman*' ilkesi gereğince on yılı aşmayacak mütarekeler yapabiliirdi.⁴ Bunda amaç, bütün yerküreyi daima İslam hakimiyeti altına almaktı. Ancak aman dileyene, canları ve malları üzerinde garanti verilmekteydi. Buna mukabil, Papalığın temsil ettiği Hıristiyan Avrupa dünyası da İslam devletlerine karşı bundan farklı bir yaklaşım sergilemekteydi. Bunun bir sonucu olarak, Batı dünyası yaklaşık

2 Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemde geçirmeye başladığı değişim için bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "The Eighteenth Century: A Period of Reform, Change and Diplomacy (1703-1789)", *The Turks*, sy. 4, Ankara, 2002, s. 91-123 ve "XVIII. Yüzyıl: İslahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", *Türkler*, sy. 12, Ankara, 2002, s. 470-502.

3 Koloğlu, A.g.m., s. 118-119

4 Aman veya Eman teriminin Osmanlılardaki uygulaması için bkz. Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devletinde "Eman" Sistemi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. 3-11.

600 yıl Haçlı Seferleri ile ordularını Selçuklulardan başlamak üzere Osmanlılar üzerine göndermişlerdir. Fakat 1396'da Niğbolu, 1571'de İnebahtı ve II. Viyana Kuşatmasında alınan bozgunundan sonra 1684'de Avrupa devletlerinin yaptığı Kutsal İttifak, Papalığın katılımıyla yapılmış birer haçlı savaşıydı. Görüldüğü üzere, Yeniçağda ulus-devletlerin ortaya çıkmasına rağmen Osmanlı'ya karşı haçlı zihniyeti belli ölçüde de olsa devam etmekteydi. Öte yandan Otuz Yıl Savaşlarını sona erdiren 1648 Westphalia Antlaşmasıyla, Avrupa ülkeleri arasında devletlerarası ilişkileri düzenlemek için evrensel değerlere dayanan mekanizma ve prensipler gelişmeye başladı. Bunlardan en önemlisi, evrensel nitelikte devletlerarası hukukun da gelişmeye başlamasıydı. Bu yeni gelişen devletlerarası hukuk ve mekanizmaya rağmen, Hıristiyan olmayan devletler bu evrensel nitelikte olan hukukun ve mekanizmanın dışında bırakılmıştı. Nitekim, her iki taraf için evrensel objektif nitelikli bir yapıda olması gereken devletlerarası hukuk çerçevesinde din, engelleyici unsur olarak ortadaydı. Gerek Osmanlılar gerekse Avrupalı devletler her biri için devletler hukukunun temel ilkeleri olan toprak bütünlüğü, eşitlik ve mütekabiliyet ilkelerini asla kabul etmemişlerdir.⁵

Bütün bunlara rağmen, Batı'da Protestanlığın yükselmesiyle XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Hollanda ve arkasından da İngiltere ile başlayarak, Kuzeybatı Avrupa ülkelerinin kendi geleceğini büyük ölçüde ticarete ve koloniciliğe adanmasıyla, Hıristiyanlığın hem dinen kendi aralarında bölünmesi, hem de farklı eğilimlere yönelmesiyle, Osmanlılar Batı karşısında kısmen rahatlamışlardı. Artık Hıristiyan dünyası eskisi gibi bir Haçlı şemsiyesi altında bir bütün olarak değil, parçalanmış kutsal ittifaklar halinde Osmanlı ile mücadele etmeye başlamışlardı. Zaten bu sırada büyük Katolik güçleri olan İspanya-Portekiz rekabeti, Almanya-Fransız rekabeti ile İspanya, Almanya ve Fransa'nın İtalyan devletleri üzerinde hakimiyet kurma çabaları, Katolik Dünyasının gücünün her alanda parçalanmasına ve bölünmesine yol açmıştı. Batı'daki dinî taassup büyük ölçüde yara almıştı ve Osmanlılar eskisi gibi düşman güç değildi. Artık Osmanlılar kendileri için ham madde temininde önemli bir yerd, hem de kendi mamullerinin pazarı durumundaydı. Ayrıca, herhangi bir Batılı güç Osmanlı'nın siyasî ve ticarî desteğini alırsa, kendileri arasındaki mücadeleden daha üstün bir konum elde etmiş sayılmaktaydı. Bunun en iyi örneği, XVI. yüzyılda Fransa'nın I. Françoise ile Kanunî Sultan Süleyman'dan başlayarak Osmanlılardan aldığı siyasî ve ticarî destek sayesinde çevresinde kendisini yok etmeye çalışan güçlerle mücadelesinde görülmektedir. Bazen Fransa, bu desteği kaybetti-

5 Halil İnalçık, "Türk Diploması Tarihinin Sorunları", *Çağdaş Türk Diploması: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. XV-XVIII.

ğinde komşularıyla yaptığı mücadelede zor ve tehlikeli anlar yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğu 1683 Viyana bozgunu ve 1699 Karlofça Antlaşmasından sonra uğradığı hezimetlerin tesiri altında, Avrupa devletleriyle fiilen eşitliği kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu tarihten itibaren üstünlüğü elde eden Avrupalılar hiçbir zaman Osmanlı ile gerçek eşitliği kabul etmemiştir. Ancak tarihî birtakım hadiseler ve Avrupa'daki büyük siyasal gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nu, Avrupa devletler hukukunun bir süreci olmaya, yani Avrupa devletlerini Osmanlı İmparatorluğu ile eşit şartlarda diplomatik müzakerelere girişmeye mecbur etmiştir. Bunlardan ilki 1790 tarihli Osmanlı-Prusya ittifakı olup, daha sonradan Napolyon'un Osmanlı Mısır'ını işgali ile başlayan 1798 Osmanlı-Rus, 1799 Osmanlı-İngiliz ittifakları ile 1829 Edirne, 1833 Hünkâr İskelesi, 1840 Londra Antlaşmaları bunlardan sayılabilir. Bütün bu antlaşmalar ve ittifaklar siyasî ve ticarî çıkarları bakımından Batı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu *de facto* tanımamasını ifade etmektedir. Ancak bu gibi diplomatik ve siyasî yakınlaşma ve uzlaşmalarda bir bütünlük görülmemektedir. Buna rağmen Avrupa devletleriyle fiili nitelikte de olsa, Avrupa devletlerarası hukuku çerçevesinde diplomatik ilişkilere girişen Hıristiyan olmayan ilk devlet, Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Bu surette Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı diplomasi usullerini kabul etmesi ve onlarla yaptığı antlaşmalar ve ittifaklar, Avrupa'ya özgü devletlerarası hukuku sadece Batı Hıristiyan dünyasına ait olma niteliğinden çıkarıp onu evrensel bir hale getirirken, diğer taraftan da Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hatta 1856 Paris Antlaşmasıyla verilen garantiler hep kağıt üzerinde kalmıştır. Batı'nın Türklere karşı takındığı bu tutum ve aldığı bu tavır, Osmanlı İmparatorluğu sona erene kadar sürmüş ve Lozan'da noktalanmıştır. Avrupalılar Türkleri fiilen devletlerarası hukuk dışında, daima ortadan kaldırılması gerekli bir devlet gibi görmüşlerdi. Aslında Batı'nın Türklere karşı bu tutumu, Osmanlı sonrasında bile bilinçaltılarında hâlâ devam etmektedir.⁶

Gerçekten de Osmanlıların diplomatik alanda Fransa ile yapmış olduğu işbirliği sadece Fransa'nın lehine gelişmemiş, bundan Osmanlı İmparator-

6 Bu konu bir çok araştırmacı tarafından irdelenmekle birlikte genel mahiyetteki bir değerlendirme için bkz. Nuri-Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. 137-147; Yılmaz Altuğ, "1856'dan Önce Osmanlı Devletinde Modern Devletler Hukuku Uygulaması", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. 95-104 ve Vakur Versan, "Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. 105-112.

luğu da büyük ölçüde yararlanmıştı. Bu işbirliği neticesinde Avrupa ülkelerinin topluca Osmanlılara karşı olan düşmanlığının beli kırılarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki bazı meselelerinde daha aktif bir rol alması sağlanmıştı. Bundan dolayı, özellikle Kanunî devrinden itibaren Osmanlı topraklarındaki menfaatlerini geliştirmek ve pekiştirmek için İstanbul'da neredeyse bütün Avrupa ülkelerinin, siyasî ve ticarî çıkarlarını temsil eden birer diplomatik temsilcileri bulunmaktaydı. Bu diplomatların statüleri, büyükelçilikten maslahatgüzarlığa kadar her ülkenin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkisine göre değişmekteydi. Hatta bu temsilciliklerin statüleri ilişkilerin artmasına göre bazen yükselmekte bazen de düşmekteydi. Zaten Avrupa'da İtalyan devletleri tarafından modern anlamda gelişmeye başlayan yeni diplomasi anlayışı gereği de ilk daimî ikamet elçiliği, Venedik tarafından 1454'te İstanbul'da açılmıştı. Venedik örneğinden sonra diğer Avrupa ülkeleri de İstanbul'da elçiliklerini açmaya başlamışlardı. Bu elçiliklerde elçiden başka katipler, tercümanlar, din görevlileri, doktorlar ve hizmetliler gibi birçok görevli vardı. XVII. Yüzyılın sonlarına doğru bu elçiler yanlarında kendi aile fertlerini de getirmeye başlamışlardı. Bu ise farklı kültürden gelen her iki topluluğun belli ölçüde yakınlaşmasını sağlaması bakımından önem arz etmekteydi. Belki de bunun en iyi örneklerinden biri, İstanbul'daki İngiliz Elçisi Edward Wortley-Montagu'nun eği Lady Mary Wortley-Montagu'nun 1716-1718 yıllarını içerisine alan Türkiye hakkındaki mektuplarından oluşan eseridir. Gerçi, Avrupalı elçiler Osmanlılar hakkında genel bilgiler yanında bazen sadece Osmanlıların siyasî, askerî, iktisadî, ticarî, sosyal ve kültürel yapılarından birisi veya birkaçı hakkında da bilgi vermekteydiler.⁷

Bunun yanında İstanbul dışında da Batılı ülkelerin Osmanlı topraklarında başkonsolosluk, konsolosluk ve fahri konsolosluk gibi teşkilatlanmalarının olduğunu görmekteyiz. Bunlar, buldukları şehir ve kendilerine bağlı olan bölge hakkında her türlü gelişmeleri raporlar halinde İstanbul'daki elçiliklerine göndermekteydiler. Taşradaki konsolosluklarda da ay-

7 Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarındaki diplomatik temsilciliklerinin faaliyetleri ile ilgili Batı'da çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan en önemlileri için bkz. Alfred C. Wood, *History of the Levant Company*, London, 1935; Ina S. Russell, "The Later History of the Levant Company, 1753-1735", Doktora tezi, Manchester University 1935; Mortimer Epstein, *The English Levant Company: Its Foundation and its History to 1640*, London, 1908; Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği (1794-1795) ve Osmanlı Devleti hakkındaki Görüşleri", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XVIII, 1998, s. 187-216; "İstanbul as an Important Centre of European Diplomacy (According to British Sources During the Period, 1792-1798)", *Great Ottoman-Turkish Civilisation*, c. I, Ankara, 2000, s. 523-537 ve "Bir Avrupa Diplomasi Merkezi Olarak İstanbul, (1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre)", *Osmanlı*, c. 1, Ankara, 1999, s. 660-675.

nen İstanbul'daki elçilik yapısının küçük bir örneğini görmek mümkündür. Burada da katipler, tercümanlar, din adamları ve diğer hizmetliler vardı. Taşradaki başkonsolos ve konsoloslar genelde kendi vatandaşları olan tüccarlar içerisinde olurken, fahri konsolosların birçoğunun Osmanlı tebaası olan gayrimüslimler arasından da çıktığına şahit olmaktayız.⁸ Buna mukabil Osmanlıların 1793 yılına kadar dışarıda kendilerini temsil edecek daimî surette hiçbir diplomatik mümessili yoktu. Hatta 1793'te İngiltere'ye gönderilen ilk ikamet elçimizden sonra bile bu hızlı bir şekilde geliştirilemedi. Ancak Osmanlı İmparatorluğu modern anlamda 1836 yılında II. Mahmud döneminde belli ölçüde modern diploması ve hariciye politikalarını kurabilmişti. Gerçi ilk ikamet elçisi olan Yusuf Agah Efendinin 1793'den itibaren Londra'da başarılı bir performans göstermesinden dolayı, Osmanlılar 1797'te Londra'dan sonra Avrupa'nın önemli merkezleri olan Paris, Viyana ve Berlin'e de ikamet elçilikleri açmıştı. Fakat Avrupa'yı kasıp kavuran ve birbirine katan Napolyon Savaşları ile III. Selim'in ıslahatlarının bidayetteki dirayetini kaybetmesi üzerine Osmanlı dış politikasında ve diplomasisinde istenilen ivmeler gerçekleşmemiştir. Ancak diploması alanında yapılan bu gibi girişimler, Osmanlılarda bazı şeylerin değişmesinde ilk ve köklü adımların atılmasına ön ayak olacaktı.⁹

Osmanlı diplomatlarının dış ülkeler hakkında bilgi vermelerinin miladı, elimizdeki mevcut kaynaklara ve araştırmalara göre, Fatih Sultan Mehmed döneminde Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a gönderilen Tacceddin adlı bir elçi tarafından yazılan bir takrir ile mümkün olmuştur. Bu takrir Amasya'da vali bulunan Şehzade Bayezid'e gönderilen bir rapor olup, Topkapı Sarayı Arşivi belgeleri arasında bulunmaktadır.¹⁰ Bunu müteakiben II. Bayezid zamanında 1495 yılında Hacı Zağanos adında bir çavuş Macaristan'ın başkenti Peç (Peçoy veya Pécs)'e gönderilmişti. Hacı Zağanos da padişaha sunulmak üzere küçük bir takrir yazmıştı. Bu takrir, Osmanlılar tarafından Avrupa hakkında bilgi veren ilk diplomatik kaynak olması bakımından önemlidir. Hacı Zağanos, Macaristan Krallığı tarafından II. Bayezid nezdine gönderilen Peter More, Martin ve Emerich Czobor (Çopurlu kardeşler) isimli elçiler ile Fransız elçisinin Macaristan'a gelişi, Macar meclisinin Paskalya'dan sonra toplanması, Osmanlılara karşı bir Venedik-Fransız işbirliğinin gelişmesi ve son olarak da Hırvatistan'ın Johannes Corvinus'a

8 Bu konuda en son değerlendirmeler için bkz. Yalçınkaya, "İstanbul as an Important Centre of European Diplomacy".

9 Naff, Shaw, Kuran, Bağış, Findley ve Yalçınkaya gibi yurt içinde ve dışında çok sayıda araştırmacı bu alanda orijinal çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarını ekteki bibliyografyada bulabilirsiniz.

10 E.Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, İstanbul, 1987, s. 44.

verilmesi ile Hersek Lorens adında birinin kral ile barıştırılmasına dair bilgileri vermektedir.¹¹ Bundan sonra Avrupa hakkında bilgi veren üçüncü diplomatımız, Viyana'ya giden Hidayet adlı, muhtemelen çavuş payesinde olan bir kişi tarafından kaleme alınmış tarihsiz iki belgeden oluşan raporlardır. Ancak Hidayet'in Kanunî döneminde 1544 yılında Avusturya'nın İstanbul elçisi bulunan Eduvard Cantaneo'nun verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, bu tarihlerde Viyana'da olduğunu tahmin etmekteyiz. Hidayetin raporları, Kanunî döneminin ortalarında Osmanlı-Habsburg ilişkilerini aydınlatacak ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvet ve kudreti karşısında Alman İmparatoru'nun nasıl bir dalkavukluk siyaseti takip etmekte olduğunu ispat edecek esaslı bilgiler veren belgelerdir.¹² Fakat bu takrir veya raporlara bakarak daha XV. ve XVI. yüzyıl içerisinde bu tür yazılmış eserlerin bulunmadığına kanaat getirmek doğru olmaz. Arşiv ve kütüphanelerdeki eserlerin tasnif ve incelemeleri ilerledikçe bu alanda daha birçok eserin ortaya çıkacağını tahmin etmekteyiz. Burada hemen şunu da belirtmemiz gerekir ki, bu küçük diplomatik belgeler, daha sonraki dönemlerde yazılmış olan sefaretnâmeler ve sefaret takrirlerine çok benzememekle beraber, sefaretnâme tarzındaki kaynaklarımızın tarihçesi ortaya çıkarılırken bu belgelerin de göz ardı edilmemesinde fayda vardır.¹³

Osmanlıların duraklamaya başladığı XVII. yüzyılda, Osmanlı diplomatik temsilcilerinin dışarıya gönderilmesi oranında, eskisine nazaran bir artış gözlenmektedir. Bu dönemde Osmanlı elçilerinin sefaretleleriyle ilgili raporlar, önceki dönemlere göre daha kapsamlı ve detaylı olmakla birlikte sayıları ikiyi geçmemektedir. Ancak bu sefaretnâme ve sefaret takriri yazan elçiler, eskilerine nazaran çok daha yüksek rütbe ve statüdediler. Maiyetleri daha kalabalıktı ve yanlarında katip, tercüman gibi elçiliğin olmazsa olmaz görevlileri de vardı. XVII. Yüzyılda Batı hakkında bize bilgi veren ilk sefaretnâme, Kara Mehmed Paşanın 1665 tarihinde Viyana'ya yaptığı sefreti hakkındadır. Elçi, özellikle yolculuğu, merasimler, huduttaki mübadele, Viyana'daki resmî kabulü, orada geçirdiği günleri, avdetin yanı sıra Viyana kalesi ve istihkamları hakkında bilgi vermektedir. Bu sefaretnâme daha sonra yazılanlarla kıyaslandığında çok muhtasar niteliktedir. Ancak elçinin yanında katip olarak bulunan Evliya Çelebi, kendi seyahatnamesinde Viyana

11 Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Hacı Zağanos", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. I, s. 504 ve Gümeç Karamuk, "Hacı Zağanos'un Elçilik Raporu", *Belleten*, c. 56, s. 216, 1992, s. 391-403.

12 Unat, A.g.e., s. 44.

13 Sefaretnâmelerin kaynak değeri olarak değerlendirilmesi hususunda bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnâmelerin Kaynak Değeri", *OTAM*, sy. 7, 1996, s. 319-338.

ve bu elçilik hakkında da bilgi vermektedir. Bu ise artık Avrupa hakkında sadece elçi statüsündekilerin değil, aynı zamanda elçilik maiyeti olsun veya olmasın diğer Türk unsurlar tarafından da bilgi verilmeye başlandığını göstermektedir. Kara Mehmet Paşanın elçiliğinin yankıları, Avrupa'da çok büyük olmasa bile etkisini göstermeye başladı.¹⁴ Zira 1669'da Paris'e gönderilen Müteferrika Süleyman Ağanın elçiliği Fransa'da çok büyük yankılar uyandıracak ve bütün Fransızlara, Kral XIV. Louis başta olmak üzere her kesimden topluluğa tesir edecekti.¹⁵ Müteferrika Süleyman Ağanın elçiliği sonrasında Fransa'da '*alaturka*' dönemi başlayacaktı ki, bu Osmanlı'nın Batı'da daha iyi algılanmasına vesile olacaktır.¹⁶

Bu yüzyılda Viyana bozgununu müteakiben 1688'de II. Süleyman'ın cülusunu tebliğ etmek ve barış görüşmelerini yürütmek üzere Avusturya'ya elçi olarak gönderilen Zülfikar Paşanın Mükaleme tavrında Avrupa siyaseti hakkında bilgiler bulunmaktadır. Zülfikar Paşa, barış görüşmelerinin sürüncemede kalmasından sonra üç yıl gibi uzun bir süre Pottendorf, Viyana, Lanastasse ve Komorn'da göz hapsinde tutulmuştu. II. Süleyman'ın vefatından sonra yerine II. Ahmed'in geçmesi üzerine elçiliği sona eren Zülfikar Paşa serbest bırakıldı ve kendisi 22 Haziran 1692'de Edirne'ye döndü. II. Ahmed'e sunduğu bu tavrında Avusturya ordu teşkilatı hakkında bilgi vererek Avusturyalıların zor şartlar altında savaştıkları, Osmanlıların da karşısındaki kuvvetin mahiyetini bilmeden perişan bir şekilde geri çekildiklerini kaydetmektedir. Aynı zamanda Avusturya ile savaş halinde olan Fransızların, Osmanlılar ile Avusturya arasında gerçekleşmesi muhtemel gözükken bir barış antlaşmasından büyük bir endişe içerisine düştükleri, zira Avusturya'nın bütün güçlerini Fransa cephesine kaydıracağından korktuklarını bildirmesi, onun Avrupa'daki hadiseleri kavramış olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Zülfikar Paşanın verdiği bilgilerden kendisinin iyi bir diplomatik bilgi ve görüş açısına sahip olduğu ve Avrupa siyasetinin genel havasını tam olarak kavradığı anlaşılmaktadır.¹⁷ Görüldüğü üzere XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı diplomatlarının yazdıkları

14 Kara Mehmet Paşa'nın elçiliği, yankıları ve diğer elçiliklerle mukayesesi için bkz. Fatma Müge Göçek, *East Encounters West, France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York: Oxford, 1987, s. 85-94. Ayrıca bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Mehmed Paşa (Kara)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. II, 1999, s. 159.

15 Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Süleyman Ağa (Müteferrika)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* c. II, 1999, s. 560-561.

16 Helene Desmet-Gregoire, *Büyüklü Divan: XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1991.

17 Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Zülfikar Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. II, 1999, s. 703-704.

rı raporlar, Avrupa ülkeleri ve gittikleri toplumlar hakkında, siyasetleri başta olmak üzere diğer hususlarda da giderek daha detaylı ve kısmen de doyurucu bilgiler ihtiva etmeye başlamıştır. Ancak bu tür sefaretnâmeler ilk olmaları bakımından önemli olup, bir sonraki yüzyılda bu alanda giderek daha kapsamlı ve sayıca çok daha fazla eser ortaya çıkacaktır.

1699 Karlofça Antlaşmasından 1718 Pasarofça Antlaşmasına kadar Osmanlı diplomatlarının yazdıkları sefaretnâme türündeki eserlere rastlamaktayız. Pasarofça Antlaşmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikada Avrupa'ya karşı izlediği yumuşak ve yakınlaşma siyaseti gereğinin sonucu olarak bazı değişiklikler görülmeye başlandı. Bu dönemde artık Osmanlılar dış dünya ile olan bağlarını her alanda gözle görülür bir şekilde geliştirmeye ve değiştirmeye başladılar. Karlofça sonrası Reisülküttab Mehmed Râmi Efendinin sadrazamlığa yükselmesinden sonra ve özellikle de belirgin bir şekilde Pasarofça sonrası Osmanlılarda silah ehli olan paşalar yerine, kalem ehli olan efendilerin öne çıkması bu değişikliklerdendir. Bu süreç '*Paşalıktan Efendiliğe*' geçiş olarak izah edilmektedir.¹⁸ Bundan sonra askerî alanda zayıflayan ve gerileyen Osmanlılarda devlet yönetiminde etkin unsur olarak askerî sınıftan çok efendi sınıfı olan bürokratlar ön plana çıkacaktır. Artık, Sadrazam Damat İbrahim Paşanın liderliğinde yeni bir süreç başlamaktaydı ve bu dönem Lale Devri olarak adlandırılacaktı. Osmanlılar efendi zümresinin hakimiyetinde devleti her alanda yeniden canlandırmak için harekete geçmişti. İşte böyle bir ortamda 1719'dan itibaren eskiye nazaran kesintisiz bir şekilde Osmanlı elçilik heyetlerinin gittikleri Avrupa ve diğer ülkeler hakkında yazdıkları sefaretnâme ve takrirlerinde bir artış görülmektedir. Lale Devri'nde yani III. Ahmed döneminde toplam dört elçinin önemli raporları bulunmaktadır: İbrahim Paşanın 1719 Viyana, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin 1720-1721 Fransa, Ahmed Dürri Efendinin 1721 İran ve Nişli Mehmed Ağanın 1722-1723'deki Rusya Sefaretnâmeleri. Aynı zamanda farklı ülkeler hakkında bilgi akışının sağlanması, Osmanlı tarihi için ilk olması bakımından önemlidir ve daha sonraki dönemlerde giden elçilere de iyi bir model olmuştur. Özellikle bu dönemde Paris'e elçi olarak giden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin *Fransa Sefaretnâmesi* Osmanlı devlet adamları ile toplumunu da her alanda derin tesirler altına almıştır. Bu sefaretnâmenin tesiriyle İstanbul'da Avrupaî tarzda sosyal, kültürel, sanat ve mimarî alanlarda gözle görülür ilk değişiklikler başlamıştır. Bu dönemde Batı'daki askerî sistem ve taktiklerin de Osmanlılar tarafından yakından takip edilmeye başlandığını görmekteyiz. Yirmise-

18 Norman Itzkowitz, "Eighteenth Century Ottoman Realities", *Studia Islamica*, c. XVI, 1962, s. 74-93.

kiz Çelebi Mehmed Efendinin Sefaretnâmesi, Osmanlılardaki yankısına paralel olarak Fransa'da da büyük yankılar uyandırmış ve Fransızcaya birkaç çevirisi yapılmıştır.¹⁹ III. Ahmed döneminden sonra I. Mahmud döneminde sefaretnâmelerin sayısında artış devam etmiş, bu dönemde sekiz tane sefaretnâme yazılarak bir önceki dönem ikiye katlanmıştır. Bundan sonra da yine sefaretnâme tarzındaki eserler yazılmış olmakla birlikte III. Selim zamanında on adet oluşu ile rekor kırılmıştır. III. Selim devrinde Prusya ile başlayan siyasi/askeri ittifaklar Osmanlı İmparatorluğu'nu giderek Avrupa'daki politikaların odağına çekmeye başlamıştır.

I. Petro ve arkasından gelen Rus çarları ve çarîçeleri zamanında Osmanlılara yönelik saldırı ve paylaşma planları görülmekteydi. Özellikle de II. Katerina Rusya'sının başını çektiği ve daha sonra Avusturya'yı da yanına çekmesiyle başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma projeleri ve uyguladıkları saldırgan politikalar neticesinde, Osmanlılar giderek Prusya ve İngiltere ile yakınlaşmaya başlamıştı. Nitekim, kadim dost olan Fransa'nın XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu Avrupa ve Akdeniz'de izlediği politikalarında zikzaklar ile Osmanlıların hasımlarıyla yaptığı ittifaklar, Fransa'nın Osmanlılar üzerindeki tesirinin zayıflamasına yol açmaya başladı. Üstelik Fransız İhtilali ise Osmanlılar için XVI. yüzyılda Avrupa'da Protestan İhtilali ve XVII. yüzyılda çıkan Otuz Yıl Savaşlarından sonraki en büyük şanstı. Avrupa ülkeleri 1648'den itibaren kendi aralarında denge politikası dolayısıyla ilişkilerini Avrupa devletler düzeni içinde yürütmekteydiler. Aslında Avrupa devletler düzeni, Avrupa'nın batısında XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp XVII. yüzyılda büyük ölçüde Orta ve Doğu Avrupa'ya da yayılan, ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla oluşan devletler düzenidir. Bu bağlamda zaman içerisinde Avrupa devletler düzeni, ulus-devletlerin arasındaki ilişkilerin kurumsallaşmasına yol açıp belli kurallar ve kurumlarla tanımlanmaktadır. Bu düzenin devletlerarası ilişkilerinde genel kabul gören başlıca kuralları diplomasi (*diplomacy*), güç dengesi (*balance of power*), uluslararası hukuk (*international law*), ve büyük güçler (*great powers*)'dir. Avrupa devletler düzeni, yalnız bu kurallarla izah edilemeyeceği gibi, bu kuralların da sürekli ve değişmez oldukları söylenemez. Bu düzenin tarihî gelişim seyri içerisinde, savaş, ittifak, garanti, vesayet, bîtaraflık gibi başka kurallar var olmuşsa da, en tanımlayıcı ve daimî unsurlar yukarıda işaret edilen dört kural olmuştur. Zamanla bu sayılan kurallar kurumsallaşmaya da başlamıştı. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu

19 Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefareti hakkında en iyi analitik çalışma, Fatma Müge Göçek'in *East Encounters West, France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century* adlı araştırmasıdır.

Avrupa denge politikasında her zaman çok önemli bir yere sahip olduğu halde, Avrupa devletler düzeni içine kabul edilmemiştir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu Avrupa devletler düzeninin oluşmaya başladığı XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu düzende güç dengesinin büyük ölçüde içindedir. Hulâsa, Avrupa devletler düzeninin en önemli kurallarından olan güç dengesi içinde, Osmanlılar kuruluşundan yıkılışına kadar vardı. Osmanlı diplomasisi, XVIII. yüzyıla kadar tek yanlı olarak ve ilk ikamet elçiliğinin 1793'te açılmasından sonra çift yanlı olarak yürütülmüştür. Böylece Osmanlılar diplomasiyi kural ve kurumlarıyla benimseyip, onu *ad hoc* tanımıyla icra etmişlerdi. 1454 yılından itibaren XVI. yüzyıl sonuna kadar hemen hemen bütün Avrupa devletlerinin İstanbul'da elçilikleri vardı. Osmanlılar diplomasiinin gereği olan legal eşitlik ilkesini her ne kadar XVIII. yüzyıl ortalarına kadar kabul etmemişse de, büyük ölçüde *mütekabiliyet* esasına hem hukuki olarak hem de fiilen yer vermişlerdi. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu devletlerarası hukukun temeli olan '*ahde vefa*' düsturuna titizlikle uymuştur. Buna ilaveten, devletler arası hukukun bir diğer unsuru olan devletlerarası antlaşmaların mahallî hukuka üstünlüğü esası kabul edilmişti. Nitekim, Padişah fermanlarında ahdamelerin mahallî kânunnamelere ve yönetmeliklere önceliği mahallindeki idarecilere bildirilmekteydi. Son olarak, Avrupa devletler düzeninin son kurallarından olan büyük güçler düzeninde, Osmanlı'nın klasik dönemde etkin olarak varlığı görülmekle birlikte, bu durum Karlofça sonrasında inişli çıkışlı bir seyir halinde devam etmiştir.²⁰

Bu bilgilerin ışığı altında, XVIII. yüzyıldan başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü destekleyen Batı Avrupa'daki devletler ile Osmanlı topraklarını istilâ etmeyi değişmez bir politika olarak benimseyen Rusya ve Avusturya'nın bu noktada çatışmakta olduğunu görmekteyiz. İngiltere, Prusya ve Fransa ticarî menfaatlerini düşündükleri ve Yakın Doğu pazarını kaybetmekten korktukları için, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumayı değişmez bir politika olarak benimsemişlerdi. XVIII. Yüzyılın sonlarında Batı Avrupa devletlerinin Rusya ve Avusturya'ya karşı bu tutumları sonucu Avrupa diplomasisinde bir *Şark Meselesi* ortaya çıkmıştır. Bu politika XIX. yüzyılda dünya diplomasisinin odağına yerleşmiştir ve Osmanlılar bu politikadan yararlanmayı bilmişlerdir. Böylece, Osmanlılar Avrupa'daki büyük güçlerin birbirlerine düşmesinden her zaman

20 Osmanlı diplomasisinin bu alanda geçirmiş olduğu değişimler hakkında çok sayıda ve benzer nitelikte bilgi veren araştırmalara rastlanmaktadır. Bunların başını Itzkowitz, Naff, Shaw, Kuran, İnalçık, Soysal, Bağış, Yalçınkaya, Koloğlu ve Savaş çekmektedir. Yine bu alan, siyaset bilimciler ile uluslararası ilişkiler alanındaki araştırmacılar tarafından da ele alınmaktadır. Sander ve Yurduseven'in çalışmaları en önemlileri arasındadır.

ve en iyi şekilde istifade ederek, en kötü şartlarda ve İmparatorluğun yıkılışında bile, bu durumdan faydalanmayı bilmişlerdir. Görüldüğü üzere, burada bahsettiğimiz hadiselerin yanı sıra bazı durumlarda, Osmanlıların izledikleri dış politikanın da tesiri vardır. Karlofça ve özellikle de Pasarofça sonrasında Osmanlılar dış ilişkilerinde derin ve köklü değişiklikler yapmış ve artık Osmanlı İmparatorluğu savaş ve yayılma politikasını tümüyle bir kenara bırakarak kendi varlığını sürdürmek için Avrupa denge politikasından yararlanma yollarını aramıştır. Ancak bu şartlar altında Batı diplomasisi, Osmanlı'nın zafiyetinden faydalanarak kendi iktisadî ve siyasî üstünlüğünü kabul ettirmiş, kapitülasyonlar giderek ağırlaşmış, Avrupa'nın iktisadî sömürüsü neticesinde Osmanlı ülkesi yarı sömürge durumuna düşürülmüştür. Yani Osmanlılar Rusların askerî alandaki ilerlemesini durdurabilmek için bu duruma gelmiştir.²¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politika ve diplomasisinde yaptığı en önemli radikal değişiklikler III. Selim zamanında ortaya konulup, kısmen başarılı olunmasına rağmen, bunlar II. Mahmud döneminde yeniden tanzim edilmişti. II. Mahmud döneminde Osmanlılar tarafından yeni bir çıkış açılarak, Osmanlı hariciyesi ve diplomasisinde günümüze kadar sürecek ilke ve kurallar ortaya konulmuş, Tercüme Odası kurulmuş ve Yunan İsyanları nedeniyle ara verilen ikamet elçiliklerinin tekrar faaliyete geçirilmesi sağlanmıştır. Nihayet modern anlamda Osmanlı kabine sistemine geçiş sağlanmış ve 11 Mart 1836 yılında Reisülkütüblük müessesesi kaldırılıp Hariciye Nezareti kurularak diplomasi ve dış politika alanındaki muasırlaşma büyük ölçüde tamamlanmıştır. Böylece, 1832 yılından beri Reisülkütüblük yapan Mehmed Âkif Efendi de Hariciye Nâzırı unvanını alan ilk devlet adamı olmuştu. Ancak dört ay gibi kısa bir süre sonra azledildi ve yerine geçen Hulusi Paşada vefat etmişti. Bunun üzerine, 1834'te Paris ve oradan da Londra Büyükelçisi olarak nakledilen Mustafa Reşid Paşa, 13 Temmuz 1837'de Hari-

21 Bu alanda çok sayıda araştırmaya rastlanmakla birlikte, içlerinde en önemli çalışmalar için bkz. M.S. Anderson, "Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-1774", *English History Review*, sy. 69, 1954, s. 39-58; "Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4", *Slavonic and East European Review*, sy. 37, 1958, s. 15-41 ve *The Eastern Question, 1774/1923*, London, 1966; Ali İhsan Bağış, *Britain and Struggle for the Integrity of the Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to İstanbul 1776-1794*, İstanbul, 1984; *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Kapitülasyonlar-Berathlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara, 1983 ve "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasisinin Çaresizliği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, (haz. İ. Soysal), Ankara, 1999, s. 45-54 ile Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "The Eighteenth Century: A Period of Reform, Change and Diplomacy (1703-1789)", *The Turks*, c. 4, Ankara, 2002, s. 91-123 ve "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", *Türkler*, c. 12, Ankara, 2002, s. 620-650.

ciye Nazırı olarak atandı. Mustafa Reşid Paşa genç ve yetenekli bir devlet adamı olup II. Mahmud nezdinde büyük bir önemi haizdi. Bundan sonra Osmanlı diplomasisi ve hariciye politikalarını kendisi yönlendirecek ve çağdaşlaştıracaktı. Mustafa Reşid Paşa kimi kez Hariciye Nazırlığını, Büyükelçiliği sırasında da koruyup birçok defa Paris ve Londra Büyükelçiliklerinde de bulunacaktı. 1839 Tanzimat Fermanı onun eseri olmuştur. Daha sonraları, Mustafa Reşid Paşa 1848'den başlayarak birçok kez sadrazamlık da yapacaktı. Bizzat kendisi ve kendi yetiştirdiği devlet adamları Osmanlılarda Batılılaşma/modernleşme hareketinin önderliğini yapmışlardır.²²

II. Osmanlı Diplomasisi Üzerinde Yapılan Önemli Çalışmaların Genel Bir Değerlendirmesi

Bu çalışmanın amacı tümü ile olmasa bile bir Osmanlı diplomasi tarihi literatürü veya envanteri hazırlamaktır. Yukarıda Osmanlı diplomasi tarihinin nereye oturtulduğunu tespit etmeye gayret ettik. Burada kısaca önemli gördüğümüz Osmanlı diplomasi tarihi çalışmalarının nasıl başladığı, buna kimlerin öncülük ettiği, günümüzde Osmanlı diplomasi tarihi çalışmalarının hangi noktalarda bulunduğu ve benzeri hususlar, esas itibarıyla tarihî bir seyir halinde ele alınacaktır. Burada hem yerli, hem de yabancı birçok dile ve ülkede yayınlanmış kitap, makale, bildiri ve tezlerden yararlanılmıştır. Ancak hemen şunu ifade etmek gerekir ki, Osmanlı diplomasi tarihi literatür taramasında karşılaşılan en önemli problem, lisan meselesidir. Zira Türkçe, Arapça, Farsça, Batı ve Latin kökenli dillerde yapılan araştırma ve çalışmalara inmek çok zor olmamıştır. Buna mukabil, Kril, Yunan, Çin, Hint ve Uzakdoğu kökenli diller ve bu alfabelerde yazılmış eserlerin anlaşılması ve onlara ulaşılması pek güç olmuştur. Fakat, bu konu ile ilgili zikrettiğimiz dillerde yazılmış çok fazla eserin mevcut olmadığı göz önüne alınırsa bu durum pek büyük bir eksiklik sayılmaz.

Osmanlı diplomasi tarihi hakkında *Tevarih-i Ali Osmanî* türündeki tarihlerden başlayarak, daha sonraları vakanüvisler tarafından kaleme alınan tarihler, Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren ilk eserlerdir. Osmanlı diplomasi tarihinin ilk dönemleri olan 1300-1500 yılları arasında temel nitelikteki eserlerin hemen hemen tamamı *Tevarih-i Al-i Osmanî* tarzındadır. Bu

²² Bu alanda en detaylı çalışma için bkz. Carter V. Findley, "From Reis Efendi to Foreign Minister: Bureaucratic Reform and the Creation of the Foreign Ministry", Doktora tezi, Harvard University, 1969 ve *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire- The Sublime Porte 1789-1922*, Princeton, 1980 ile İsmail Soysal, "Umûr-ı Hariciye Nezâretinin Kurulması (1836)", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989 Bildirileri*, İstanbul, 1990, s. 71-80.

eserlerde siyasî, askerî, sosyo-ekonomik ve kültürel hadiseler anlatılırken Osmanlı diplomasisi hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu dönemdeki bilgiler çok sathî olup hadiseler çok yüzeysel geçilmiştir. Bununla birlikte, XVI. yüzyılda bu gibi tarihi eserler daha geniş ve kapsamlı bilgiler vermekte olup, Osmanlı diplomasi tarihi bakımından da daha aydınlatıcı muhtevaya sahiptir. XVII. Yüzyılda ilk Osmanlı vakanüvisi olan Naimâ'nın tarihinden itibaren bu alandaki bilgilerin giderek zenginleştiğini görmekteyiz. *Naimâ Tarihi*'ni takiben diğer vakanüvislerin tarihleri ile diğer Osmanlı kroniklerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomasisi ve dış politikası hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır. Bunlara ilaveten önceki devirlerde bir veya birkaç sayfadan ibaret olan sefaretnâmelere/takrirlere nazaran bu dönemde küçük risale tarzındaki eserlere de rastlanmaktadır. Hele XVIII. yüzyıldan itibaren her alanda olduğu gibi Osmanlı diplomasisi hakkında da önceki dönemler ile mukayese bile edilemeyecek kadar doğrudan veya dolaylı olarak bilgi veren birçok eser ortaya çıkmıştır. Özellikle Nâme-i Hümayun Defterleri -ki 1 nolu defter 1699-1760 yıllarını kapsamakta, defterlerin yekunu 17'ye balığ olup en son 1917 yılına kadar gelmektedir- bu hususta önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu defterler Osmanlı padişahı tarafından yabancı devletlere ve imparatorluğa tabi ve imtiyazlı hanlık, krallık ve voyvodalık vs. yerlere gönderilen ve "nâme-i hümayun" denilen mektuplarla, onların cevaplarının kaydedildikleri, muahadenâme, tasdiknâme, temessük ve ahidnâme gibi belgelerin suretlerinin de aynen kaydolunduğu defterlerdir. Buna ilaveten *Düvel-i Ecnebiye Defterleri* de Osmanlılarla ilişkilerde bulunan çeşitli yabancı devletlerle, ahidnâme, ahkam, nişan ve konsolosluk kayıtlarının tutulduğu defterler olup toplamı 107 tanedir. Yine bu defterler grubuna giren XIX. yüzyıldaki önemli kaynaklardan birisi de *Şehbender Defterleri*'dir. Bu defterler Osmanlılar tarafından çeşitli devletlere gönderilen ve o devletle memleket tebaasının ticarî menfaatlerini korumak vazifeleriyle yükümlü bulunan şehbenderlere ait hükümleri ihtiva edip, toplam 3 tanedir.

Osmanlı diplomasisi ve özellikle de yabancı devletlerle olan ilişkiler hakkında bilgi veren yukarıda saydığımız kaynakların dışında en derli toplu bilgi kaynağı, Ahmed Cevdet Paşanın 1774-1826 yıllarını kapsayan *Tarih-i Cevdet* adlı 12 ciltlik devasa eseridir. Bu eser Osmanlı diplomasisi ve bunun işleyişi ile diplomasi alanındaki yenilikler, Avrupa'daki devletlerarası ilişkiler ve Avrupa diplomasisindeki değişiklikler hakkında diğer Osmanlı tarihçilerinden çok daha detaylı ve analitik bilgiler vermektedir. Bu eser yazılırken Osmanlı kaynaklarının yanında Batı'da tarih alanında yazılmış temel eserlerden de istifade edilmiş olup, Avrupa diplomasisinin uğradığı temel değişiklikler ile Osmanlı diplomasi tarihini, mukayese etmesi açısın-

dan önemlidir. Osmanlı diplomasi ve hariciye tarihi bakımından en önemli eser hiç kuşkusuz Hariciye Nezareti tarafından hazırlanan 1302'de İstanbul'da basılan *Salname-i Nezaret-i Hariciye* adlı eserdir. Bu eserde Kanunî Sultan Süleyman döneminden basıldığı tarih olan 1302 (1886/7) yılına kadar Osmanlı diplomasisi, hariciyesi, Osmanlı'nın yurt dışında açtığı elçilikler ile yabancı devletlerle olan siyasî ve diplomatik ilişkiler ve onların Türkiye'deki diplomatik temsilcilikleri ile bunların statüleri hakkında bilgiler içermektedir. Osmanlı hariciyesinin yapısı, işleyişi, elçilikler, diplomasi anlayışı ile diplomatik teşrifat konularında teferruatlı bilgiler bulunmaktadır. Bununla birlikte kısmen bazı eksiklikler vardır. Buna en iyi örnek Osmanlı İmparatorluğu'nun düvel-i ecnebiye nezdine gönderdiği elçileri hakkında 1834/35 (1250) yılından itibaren bilgi vermesidir ki, bu çok geç bir zaman dilimidir. Ancak elimizde derli toplu bir bütün halinde genel bilgiler veren bir eser olması bakımından önem arz eder.

Yine Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yayın faaliyetine geçen bir çok mecmua ile kitaplarda Osmanlı diplomasi tarihi hakkında yazılmış makaleler vardır. Ahmed Resmî Efendinin, Osmanlı hariciyesi ve diplomasisinin beyni olan reisülküttabların tercüme-i halleri hakkındaki *Sefinetül Rüesa* adlı eseri yazımından takriben 106 yıl sonra, 1851'de basılmış bu alana büyük bir katkı sağlamıştır. Mahmud Mesud Paşanın 1877'de yazılan *Mecmua-ı Mu'âhedât* adlı eseri Osmanlı'nın yabancı devletlerle yapmış olduğu antlaşmalar hakkında yapılan araştırmalardan birisidir. Yine adından da anlaşılacağı üzere Macar İskender ile Ali Reşat'ın 1912'de *Kapitülasyonlar, Târih, Menşei, Usûlleri* adlı çalışması bu alanda yapılan ilk yayınlar arasında zikredilebilir. Kuşkusuz bu mecmuaların başını *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* (TOEM) çekmekte olup burada Ahmed Refik'in Osmanlı elçileri, sefaretnâmeleri ve Osmanlı ile Avrupa devletleri arasındaki ilişkiler hakkındaki yazıları önem arz etmektedir. Aynı zamanda Abdurrahman Şeref, Mehmed Zeki (Pakalın), Halil Halit, Yanko İskender Hoca ve Sait gibi araştırmacıların elçilikler, sefaretnâmeler ile Osmanlı İmparatorluğu'nun yapmış olduğu siyasî, askerî ve ticarî nitelikteki antlaşmaları hakkında çalışmaları bulunmaktadır. Gerçi bu saydığımız isimlerin çalışmaları XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarını kapsamaktadır. Bu araştırmacılarından bir kısmı Cumhuriyet döneminde de diplomasisi alanında yayınlarını sürdürmüşlerdir.

Osmanlılar döneminde, yurt dışında Osmanlılar hakkında genel bilgi veren ve bazılarında Osmanlı diplomasi tarihine birkaç paragraf ile birkaç sayfa arasında yer ayıran çalışmalara XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rastlanmakla birlikte, XVI. yüzyılda bu çalışmalar hem içerik hem de kap-

Sam bakımından artış göstermiştir. Bunlar arasında Avusturya elçisi olarak 1554-1562 yılları arasında Türkiye'de bulunan Busbecq'in mektupları bunun en iyi örneklerinden birisidir. Busbecq'in mektupları 4 tane olup, bunlar Latince yazılmıştır. Bu mektuplarda Busbecq 8 yıllık elçiliği sırasındaki bilgi ve gözlemlerini aktarmaktadır. Bu mektupların ilk defa ne zaman ve nerede basıldığı tespit edilememekle birlikte, en erken baskısının 1694 yılına ait olduğu görülmektedir. Ancak kanaatimize göre bu tarihten önce basılması da muhtemel görülmektedir. Görüldüğü üzere başlangıçta seyahatnâme, esaretnâme, mektuplar ve hatırat türünde olan bu eserlerden Osmanlı diploması hakkında pek az bilgiler çıkarmaktayız. Bununla birlikte XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa'da Osmanlı Tarihi ve paralelinde Osmanlı diploması alanında yazılan eserlerde hem nitelik hem de nicelik yönünden gelişmeler olduğunu görmekteyiz. Bu eserlerin en önemlisi Richard Hakluyk'un Londra'da 1599-1600 yıllarında hazırladığı 4 ciltlik eseridir. Bu eserde İngilizlerin Osmanlı topraklarında bulunan bütün diplomatik temsilciliklerinin yanında ticarî faaliyetleri hakkında da yeterince bilgi bulunmaktadır. Bu dönem için verdiği bilgiler orijinal nitelikte olup o dönemde başta İngilizler olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarındaki diplomatik ve siyasî icraatları hakkında fikir edinmemizi sağlaması bakımından eşsiz değere sahiptir. Hakluyk'u takiben yine bir İngiliz olan Henry Blount'un 1636 Londra baskılı eseri, Osmanlı dünyası ve özellikle de Levant hakkındaki bilgileri kayda değer ve İngilizlerin Osmanlı Akdeniz'indeki faaliyetleri açısından önemli olup, bu arada Türklerin siyasî, iktisadî, ticarî faaliyetleri ve diploması hakkında bilgiler vermektedir. Seyahatnâme tarzında olan bu eserlere ilaveten yine İngiliz elçilerinin hatırat niteliğindeki eserleri de Osmanlı diploması tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Bunlardan Sir Thomas Bendish'in Londra'da 1648'de basılan hatıratı bu türdeki ilk eserlerden birisi olmasından dolayı önemlidir. Bu elçinin İstanbul'daki elçiliği hakkında 1660 Londra baskılı bir eseri daha vardır. Bu arada, Londra'da 1651'de, İskoçya Kralı adına Türkiye'de bulunan Sir Henry Hyde'in, hatırat türündeki eseri de bu tür eserler arasında zikredilebilir. G. Sandy'nin seyahatnâmesi de 1652'de Londra'da basılmış olup, İngilizlerin özellikle bu dönemde Osmanlılara olan ilgi ve çıkarlarının arttığını göstermektedir. Yine bir İngiliz elçisi olan Heneage Finch'in Londra'da 1661'de basılan hatıratı bu bakımından önemlidir. Bu eser İzmir'den İstanbul'a olan yolculuk ile IV. Mehmed ve Köprülü Mehmed Paşa tarafından kabulü hakkında bilgi vermektedir. Artık XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngilizlere paralel olarak diğer Avrupalı diplomatların ve maiyetlerindeki memurlar ile seyyahların da Osmanlılar ve Osmanlı diploması hakkında verdiği bilgilerde büyük bir artış görülmektedir.

Osmanlı diplomasi tarihi hakkında bilgi vermesi bakımından Hollanda'nın İstanbul Büyükelçisi olan Justinus Colier'in 1672'de Amsterdam'da basılan hatıratı önem arzeder. Bunu takiben yine Osmanlı diplomasi tarihi hakkında bilgi ve görüş alabileceğimiz eserler arasında Stefan Gerlach'ın 1674 Frankfurt, Tavernier'in 1677 Londra, Paul Rycout'un 1680 Londra, R.D.'nin 1683 Londra, Du Mont'un 1694 Haag baskısı çalışmalarını zikredebiliriz. Burada görüldüğü üzere XVII. yüzyılda Avrupa'da bir önceki döneme göre Osmanlılar hakkındaki ve özellikle de Osmanlı diplomasi tarihi ile ilgili çalışmaların arttığını gözlemlemekteyiz. Ancak burada hemen şunu ifade edelim ki, bu alanda çalışmaların çoğalmasıyla bizim gözden kaçırdığımız veya çeşitli nedenlerle ulaşamadığımız eserler de olacaktır. Bunların incelenmesinden sonra Osmanlı diplomasi tarihinin klasik dönemini daha ayrıntılı ve net bir şekilde açığa çıkarmış olacağız. XVIII. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da Osmanlı tarihi hakkında yapılan çalışmalarda büyük bir artış görülecek ve bundan nasibini Osmanlı diplomasi tarihi de alacaktır. XVIII. Yüzyılda Batı'da Osmanlı diplomasi tarihini aydınlatacak eserler veren ülkelerin başında İngiltere ve Fransa gelmekte ve diğer Avrupa ülkeleri de bunları takip etmektedir. XVIII. Yüzyılda Batılı diplomatların, tüccarların, askerlerin, din adamları ve bilim adamlarının Doğu hakkında hatırat, seyahatnâme, mektup ve rapor şeklinde yazdıkları eserler mevcut olup bir önceki yüzyıla göre daha detaylı, kısmen daha objektif ve kapsamlı bilgiler içermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme emarelerinin belirgin bir biçimde vurgulanmaya başladığı bu eserlerde, Osmanlıların hâlâ büyük bir güç ve köklü bir medeniyete sahip olduğu da belirtilmektedir. Bu çalışmalarda Osmanlı'nın siyasal, idarî, askerî, iktisadî, ticarî, tarım ve hayvancılık, denizcilik, sosyal ve kültürel hayat başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluş anlatılmaktadır. Bu eserlerde Osmanlı diplomasi tarihine ışık tutacak bölümler de vardır. Burada Osmanlı'nın özellikle de Avrupalı devletlerle olan siyasî, askerî ve ticarî ilişkilerinin yanısıra Osmanlı topraklarında yabancı diplomatik temsilciliklerin faaliyetleri, Batılıların Osmanlı'yı paylaşma projeleri ve planları ile Osmanlı devlet adamlarının Batı ile askerî ve siyasî alanda ittifak yapma teşebbüsleri de anlatılmaktadır. Bu yüzyıl içinde Paul Rycout'un 1700 Londra, Cornelius Le Byrun'un 1702 Londra, A. Hill'in 1709 Londra, Friedrich Seide'nin 1711 Görlitz, P. Tournefort'un 1717 Paris ve 1718 Londra, Paul Lucas'ın 1719 Rouen, Lady Mary Wortley-Montagu'nun 1727 Londra, A. Provost'un 1741 Londra, R. Pococke'un 1743-1745 Londra, Pietro della Valle'nin 1745 Rouen, Edward Chishull'un 1747 Londra, J. Otter'in 1748 Paris, Sir James Porter'in 1771 Londra ve C.F. Volney'in 1787 Londra, James Dal-

laway'ın 1797 Londra baskısı eserlerini başlıca çalışmalar olarak görmekteyiz. Bu eserlerde doğrudan doğruya Osmanlı diplomasi tarihine ışık tutacak bilgi ve görüşler vardır.

XIX. Yüzyıl boyunca ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlı tarihi hakkında doğrudan ve dolaylı olarak bilgi veren eserler hem sayısal hem de içerik olarak daha da artmıştır. Zaten bu dönemde gerileme, dağılma ve arkasından da parçalanma sürecine giren Osmanlılar hakkında Avrupa, giderek artan bir eğilimde araştırmalar başlatmıştır. Bu dönemde Osmanlılar hakkında bilgi veren en meşhur ve bütün dünyaca kabul gören tarihçi Hammer'in eserlerinin ortaya çıkmasıyla bir dönüm noktasına gelinmiştir. Gerçekten de Hammer'in *Osmanlı Tarihi* adlı eseri, bazı eksikliklerine veya hatalarına rağmen Osmanlı Devleti'nin kuruluş, klasik, duraklama ve hatta gerileme dönemleri için temel nitelikte bir araştırma ve incelemenin mahsulüdür. Hammer'in *Osmanlı Tarihi* Osmanlıların siyasî, idarî, iktisadî, sosyo-kültürel ve diplomasi tarihi açısından birçok konuyu içermektedir ve hadiseleri tartışarak ve bazen de mukayese ederek ele almaktadır. Hammer'in *Osmanlı Tarihi*'nin orijinali Almanca olup, eser Fransızca ve Türkçeye de birkaç kere çevrilmiştir. Osmanlı sefaretnâmelerinin bir kısmının XIX. yüzyılda başta Fransızca, İngilizce, Almanca gibi Batı dillerine de çevrildiğini görmekteyiz. Bunlar içerisinde Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin *Fransa Sefaretnâmesi*'nin Fransızca çevirileri bu tür eserlerin başını çekmektedir. Bu dönemde Osmanlı diplomasi tarihi bakımından en önemli eser kuşkusuz 2.7.1912-26.1.1913 tarihleri arasında, Osmanlı Hariciye Nazırı olan Ermeni asıllı Gabriel Noradounghian Efendinin Fransızca olarak yazdığı, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Uluslararası Antlaşmaları Koleksiyonu* adıyla Paris'te 1897-1903 yılları arasında basılan 3 ciltlik eseridir. Bu eser Osmanlıların kuruluşundan, yani 1300 yılından 1902 yılına kadar yaptığı siyasî, askerî ve ticarî antlaşmaları kapsamakta olup, bu alanda en iyi çalışmalardan birisi olarak görülmektedir. Yine Osmanlı diplomasi tarihi bakımından önemli eserlerden biri Fransız tarihçi tarafından yazılmıştır. Ignace Baron de Testa, 1536 yılından itibaren basıldığı yıl olan 1864-68 yıllarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı güçlerle yaptığı antlaşmaların koleksiyonu şeklinde bir eser vücuda getirmiştir. Noradounghian ve Testa'nın eserleri Osmanlı diplomatik ve ticarî antlaşmalarında referans niteliğindedir. Görüldüğü üzere Avrupa'da da Osmanlı diplomasi tarihi alanında kaynaklık yapacak eserler Osmanlı'nın son dönemlerinde yazılmıştır. Yine bu dönemde seyahatnâme, hatırat ve sefaretler hakkında yazılan raporlarda da büyük bir artış gözlenmektedir. Hatta bu dönemde sadece kendi devirleri değil, daha önceki devirler hakkında da analitik çalışmalar yapan eserler de geniş çapta yer bulmuştur.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde Osmanlı diplomasi tarihi alanında Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında artmış olan bu çalışmalar daha da büyük bir gelişme gösterdi. Bu artışları hem nitelik hem de nicelik yönünde gözlemek mümkündür. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Ahmed Refik, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Enver Ziya Karal, Hikmet Bayur, Akdes Nimet Kurat, Faik Reşit Unat, Tayyib Gökbilgin, Münir Aktepe, M. Cavid Baysun, Cengiz Orhonlu, Şinasi Altundağ ve Halil İncalcık gibi tarihçiler doğrudan veya dolaylı olarak meydana getirdikleri eserlerle Osmanlı diplomasi tarihinin birçok karanlık noktasının aydınlatılmasına katkıda bulunmuşlardır. Özellikle İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazdığı Osmanlı Tarihleri ile Osmanlı teşkilatları hakkında bıraktığı devasa eserlerinde dönemin siyasî, idarî, iktisadî, askerî, sosyo-kültürel yapıları anlatılırken, diplomasi konuları burada birçok konuyla iç içelik göstermiştir. Enver Ziya Karal da III. Selim ve sonrası hakkında yazdığı Osmanlı tarihlerinde bu konu hakkında yeterli kadar bilgi vermektedir. Karal'ın Osmanlı-Fransız ilişkileri üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunlar içerisinde Halet Efendinin Fransa Sefareti hakkında yaptığı çalışma en sivrilmiş olanıdır. Hikmet Bayur'un Hint ve Afgan dünyasına gönderilen nâmeler hakkındaki çalışmaları da dikkati çekmektedir. Tayyib Gökbilgin ise Osmanlılar ile Leh, Macar ve Venedik gibi Avrupa devletleri ile olan ilişkiler hakkında bilgiler vermektedir. Münir Aktepe ise Osmanlı-Rus, Sardunya, İran ve Lehistan ilişkilerine ışık tutacak çalışmalar yapmıştır. M. Cavid Baysun da Osmanlı diplomasi tarihinin farklı alanlarında çalışmalar yapmış, özellikle de Mustafa Reşit Paşanın diplomatlığı üzerindeki çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Bunun yanında Osmanlıların XVIII. yüzyılın ilk yarısında İran ve Afganistan elçilikleri üzerindeki çalışmaları da bu alana katkılar sağlamıştır. Cengiz Orhonlu tercümanlık teşkilatı hakkındaki araştırmasıyla Osmanlı diplomasisinin farklı yönlerine ışık tutmuştur. Şinasi Altundağ ise Osmanlıların Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile olan mücadelesi ve büyük güçlerin Mısır hadisesindeki rolleri hakkında yaptığı çalışmasıyla diplomasi çalışmalarında yer bulmuştur. Halil İncalcık da başlangıçta Osmanlıların Rusya ile olan siyasî ve diplomatik ilişkileri hakkında yaptığı çalışmasıyla katkıda bulunmuştur. Öte yandan İncalcık diğer alanlarda yaptığı araştırmaları çerçevesinde Osmanlı diplomasisi, dış politikası ile Osmanlıların yabancı devletlerle olan ticarî, iktisadî, sosyal ve kültürel ilişkileri ile ilgili dolaylı olarak bilgiler sunmaktadır.

Görüldüğü üzere birçok tarihçimiz bu alana doğrudan veya dolaylı olarak değinmiştir. Her birinin Osmanlı diplomasisine katkıları küçümsemeyecek kadar büyüktür. Ancak bunlardan Faik Reşit Unat'ın hazırlamış olduğu *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri* adlı kitabı başlıca eser olma özelli-

ğini korumakta ve kendisinden sonra gelen araştırmacılar için bir rehber niteliği taşımaktadır. Unat'ın bu eserini müteakiben bu tarzda yapılan araştırmalar daha çok makaleler seviyesinde kalmış olup Azmi Süslü, M. Alaaddin Yalçınkaya, Ali İbrahim Savaş ve Belkıs Gürsoy gibi araştırmacılar tarafından bu alanda yeni bilgiler ortaya konulmuştur. Unat'ı müteakiben Osmanlı elçilikleri üzerinde yapılan en önemli eserlerden biri de Ercüment Kuran tarafından hazırlanmıştır. Kuran özellikle ilk ikamet elçileri hususunda çalışmış ve onların siyasî faaliyetlerini genel bir şekilde ortaya koymuştur. Yine Kemal Beydilli Osmanlı diplomasisine ışık tutacak olan ve Osmanlıların Prusya ile olan münasebetleri hakkında bilgi veren çalışmaları ile dikkati çekmektedir. Kemal Beydilli'nin çalışmaları büyük ölçüde yerli ve yabancı arşiv kaynaklarıyla beslenmiştir. Yine Osmanlı diplomasisi, hariciye politikaları, elçilikler ve sefaretnâmeler ile ilgili çalışmalarda Türkiye'de son yıllarda büyük bir artış gözlenmiştir. Bunlar genellikle Osmanlılar ile Avrupa ülkeleri arasında kurulu olan ilişkiler üzerinedir. A. İhsan Bağış ve M. Alaaddin Yalçınkaya Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkileri hususundaki çalışmalarıyla dikkati çekmekte olup özellikle XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında elçilik faaliyetlerinin yanı sıra, konunun iktisadî, ticarî ve kültürel boyutlarına da değinmişlerdir. Gümeç Karamuk, J.M. Stein, H. Ahmed Schmiede ve A. İbrahim Savaş Osmanlı Avusturya-Prusya (Almanya) diplomatik ilişkileri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Azmi Süslü, F. Müge Göçek ve Faruk Bilici Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkileri hususunda yoğun çalışmaları olan araştırmacılar olarak dikkati çekmektedirler. Belkıs Gürsoy ve Recep Ahışhalı ise Osmanlı Elçilikleri ile Reisülkütütlük hakkında yaptıkları çalışmalarla öne çıkmaktadırlar. Görüldüğü üzere bu gibi araştırmacılar Osmanlı diplomasisinin karanlık kalmış birçok meselelerine ışık tutarak yurt dışı arşiv kaynakları başta olmak üzere birçok temel kaynağı çalışmalarında kullanmışlardır. Yine doğrudan bu alanda olmayıp dolaylı olarak Osmanlı diplomasisi üzerinde araştırmalar yapan bilim adamları da vardır. Bunlar arasında İlber Ortaylı, Oral Sander, Yavuz Ercan, Cahit Bilim, Abdullah Uçman, Hadiye-Hüner Tuncer, Mahmut Şakiroğlu, Mübahat Kütükoğlu ve Semavi Eyice gibi araştırmacıları önemli çalışmalarıyla burada zikredebiliriz. Bu araştırmacılar genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikası, ticareti, sosyal ve kültürel alanları hakkında yaptıkları çalışmalarda, Osmanlı diplomasisi hakkında zaman zaman teferruatlı bilgiler vermektedirler. Özellikle Ortaylı ve Sander Osmanlı siyasî tarihi ile dış politikası alanında çok başarılı çalışmalar ortaya koymuşlardır. Ercan, Uçman, Tuncer, Bilim ise Osmanlı sefaretnâmeleri hakkında denemeler yapmışlardır. Mübahat Kütükoğlu Osmanlıların Avrupalı devletlerle olan iktisadî ve ticarî münasebetleri üzerinde çalışmalarıyla önde gelen araştı-

macılardandır. Şakiroğlu da genelde Osmanlı-Venedik arasındaki yapılan yazışmalar ve özellikle de ahidnâmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Eyice ise elçi hanı konusundaki çalışmasıyla bir sanat tarihçisi olarak Osmanlı diplomasi tarihine katkılar sağlamıştır. Bunlara ilaveten bu alanda kısmen bir veya iki çalışma ile deneme yapan araştırmacılara da tesadüf edilmektedir. Bunlardan bir kısmı orijinal nitelikte çalışmalar ortaya atmaya birlikte, bir kısmı da maalesef kendilerinden önce yapılan çalışmalardan büyük ölçüde alıntılar yapmaktadırlar. Bu çalışmalara ilaveten son yıllarda Türk araştırmacılar tarafından Türkiye'de ve yurt dışındaki üniversitelerde yapılan yüksek lisans tezlerinde ve kısmen de doktora tezlerinde Osmanlı diplomasisinin birçok yönü ele alınmaya başlanmış olup, her biri Osmanlı arşiv vesikaları ile sefaretnâmelere dayandırılan çalışmalardır. Bunlar arasında Ali İbrahim Savaş, Virginia Aksan, Fuat Sanaç, M. Alaaddin Yalçınkaya, Osman Köse, W. Jobst, Bülent Arı, Adnan Budak, Fatih Bayram, Melek Öksüz, Nurgül Bozkurt, Erhan Afyoncu, Safinaz Birbenli, Betül Demir, Bekir Günay, Ash İlikmem, Uğur İyigünler, İbrahim Küreli, Süleyman Toğaç, Mehmet Ali Demirbaş, Aysin Şişman, Meryem Kaçan, Metin Ziya Köse, Recep Ahışalı, Sevgi Gül Yılmaz, Güler Bayraktar gibi araştırmacılar zikredilebilir.

Osmanlılar döneminde Osmanlı diplomasisi tarihi alanında yurt dışında basılan eserler genelde Avrupalılar tarafından gerçekleştirilirken, Osmanlı sonrası dönemde buna Amerika, Asya ve Afrika devletleri de eklenmiştir. Zaten Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Avrupa'da artmış olan bu alandaki çalışmalar daha da büyük gelişmeler göstermiştir. Yeni eklenen ülkelerin katkısıyla da çalışmalarda hem nitelik hem de nicelik yönünde artışlar gözlemek mümkündür. Osmanlılar zamanında genellikle İngiliz, Fransız, Hollandalı, Avusturyalı ve Alman ağırlıklı olan Osmanlı diplomasi tarihi hakkındaki çalışmalar, bu dönemde İtalyan, İspanyol, Rus, Macar, İsveçli, Amerikan, Kanadalı, İranlı, Mısırlı, Pakistanlı, Japon, Hintli, Romen, Polonyalı, Yunan, Bulgar, Ukraynalı ve Faslı gibi birçok Doğulu ve Batılı tarafından yapılan çalışmalarla daha da çeşitlilik kazanmıştır. Bu dönemde yurt dışında Osmanlı diplomasisi alanında önemli çalışmalar Thomas Naff, Norman Itzkowitz, J.C. Hurewitz, C. Findley, Stanford S. Shaw, Bertold Spuler, Virginia Aksan, Fehmi İsmail, J.M. Stein, G. Veinstein, Rifat Ali Abou El-Haj, Maria Pia Pedani-Fabris, Suzan A. Skilliter gibi birçok araştırmacı tarafından yapılmaktadır ve doğrudan Osmanlı diplomasisi veya onunla bağlantılı olarak da Osmanlı-Avrupa arasındaki ilişkiler üzerinde çalışmalar ortaya konmuştur.

Norman Itzkowitz, Mehmed Ragıp Paşa ve onun devlet adamlığı hakkındaki çalışması ile XVIII. yüzyıl Osmanlı politik zihniyetini ve Osmanlı

gerçeklerini ortaya çıkartmaya çalışmıştır. Thomas Naff da III. Selim döneminde Osmanlı dış politikası ile bu dönemdeki Osmanlı diplomasisi üzerinde durmuş ve Osmanlıların dış politikada Avrupa ile entegrasyonu konusuna ışık tutmuştur. J.C. Hurewitz genellikle Osmanlı başta olmak üzere bütün Orta ve Yakındoğu diplomasisi üzerinde belgelere dayalı çalışmasıyla öne çıkmaktadır. Bertold Spuler de Avrupalı devletlerin İstanbul'daki diplomatları hakkındaki çalışmasıyla dikkati çekmektedir. C.V. Findley Osmanlı bürokrasisi ve işleyişi ile bunlarda etkin rol alan Reisülküttab ile Hariciye Nezareti bürokrasisi üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Stanford S. Shaw Osmanlı tarihi üzerindeki çalışması ile Osmanlı dış politikası ve diplomasisi hakkında bazı yeni görüşler ve farklı anlayışlar ortaya atması sebebiyle bu alana önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca Shaw, III. Selim dönemini kapsayan *Between Old and New* adlı çalışmasıyla diploması alanındaki boşlukların bir kısmını doldurmuştur. Rifaat Ali Abou El-Haj Osmanlıların Karlofça'daki diplomasisi ve sonrasındaki izlediği dış politika üzerinde yaptığı orijinal nitelikteki çalışmalarıyla bu alana yenilik getiren bir araştırmacıdır. Suzan A. Skilliter İngilizlerin ilk diplomatik ve ticarî ilişkileri kurması İstanbul'daki ilk büyükelçilikleri ve bu büyükelçiliğin faaliyetleri üzerinde durmaktadır. Virginia Aksan XVIII. yüzyıl Osmanlı diplomasisi ve dış politikasında önemli rol oynayan Ahmed Resmî Efendi başta olmak üzere o dönemin genel politikasını ve politikacılarını aydınlatmaya çalışmıştır. Ayrıca İngiliz büyükelçisi Robert Liston'un İstanbul elçiliği üzerindeki çalışmasıyla da dikkati çekmektedir. Fehmi İsmail Bükreş Antlaşması üzerindeki çalışmasıyla ön plana çıkmaktadır. G. Veinstein Osmanlılar ile Avrupa devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler üzerinde durmakta, özellikle Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin Paris elçiliği hakkındaki çalışmasıyla Lâle Devri boyunca Osmanlı diplomasindeki değişikliklere ışık tutmaktadır. Jan Reychman da Osmanlı-Polonya diplomatik ilişkileri alanında eserler vermektedir. J.M. Stein Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkileri ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan ıslahatlarda Ebubekir Ratib Efendinin Viyana elçiliği sırasında kaleme aldığı sefaretnâmesinin rolü hususundaki çalışmalarıyla bu alana yeni katkılar sağlamıştır. Maria Pia Pedani-Fabris ise XV. ile XVIII. yüzyıllar arasında Osmanlı-Venedik diplomatik ve ticarî ilişkileri üzerinde yoğunlaşmış bir araştırmacıdır.

Osmanlı diplomasisi alanında son zamanlarda yeni yeni simaları görmek mümkündür ve bu simaların çalışmaları genellikle orijinal niteliktedir ve arşiv belgelerine dayalı çalışmaları içermektedir. H. Odaka, L. Fenyvesi, A. Fisher, D. Kolodziejczk, R.W. Olson, S. Oreshkova, S.L. Papp, M. Molnar, B. Simon, K. Tepplly, L. Darling gibi birçok tarihçi Osmanlı diploması tarihi-

nin farklı yönlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunlara ilaveten dolaylı olarak Osmanlı diplomasisi ve dış politikası ile Osmanlı-Avrupa devletleri arasındaki ilişkiler üzerinde genel veya özel mahiyette çalışma yapanlar da vardır. Bunların başını M.S. Anderson, A.C. Wood, C. Villain-Gandossi, E. Prokosch, F. Babinger, P. Brummet, S. Fisher, A. Gevay, W. Hale, E. Heinrich, C.J. Heywood, I.V. Karpaev, I. Parver, K.A. Roider, A. Tietze, W. Jobst, G. Bayerle, A. Bitis, G. Hazai, A.L. Horniker, W.H. Lewis, H.G. Rawlinson, I.S. Russell, A. Temimi gibi isimler çekmektedir ve bu araştırmacılar Osmanlı dış politikası, yabancı devletlerin Osmanlılarla olan ilişkileri, Osmanlıların yabancı devletlerle olan ticarî faaliyetleri başta olmak üzere konuyu genel hatlarıyla ele alan çalışmalar yapmaktadırlar. Görüldüğü üzere yurt dışında Osmanlı diplomasisi alanında araştırmalar giderek artmakta ve her geçen gün daha da yükselmektedir.

III. Osmanlı Diploması Tarihi Hakkında Genel Bibliyografya

I. Osmanlı Diplomasinin Yapısı ve İşleyişi

- Abou El-Haj, Rifaat Ali, "Ottoman Diplomacy at Karlowitz", *JAOS*, 1967, sy. 87, s. 498-512.
- Akyılmaz, Gül, "III. Selim Döneminde Osmanlı Dış Politikası ve İç Politika Üzerindeki Etkileri", Doçentlik tezi, Selçuk Üniversitesi, 1995.
- Akyılmaz, Gül, "III. Selim'in Dış Politika Anlayışı ve Diploması Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 660-670.
- Altuğ, Yılmaz, "1856'dan Önce Osmanlı Devletinde Modern Devletler Hukuku Uygulaması", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 95-104.
- Creasy, Sir Edward S., *History of the Ottoman Turks*, London, 1878.
- Findley, Carter V., *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire - The Sublime Porte 1789-1922*, Princeton, 1980.
- Girgin, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz, (Teşkilat ve Protokol)*, Ankara, 1994.
- Gönen, Yasemin Saner, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları" Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.
- Hammer, -Purgstall, Baron Joseph von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1-10, Mümin Çevik ve Erol Kılıç (haz.), İstanbul, 1998.
- Horniker, A.L., "Osmanlı Türk Diplomasisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1989, sy. 4, s. 193-211.
- Hurewitz, J.C., "Ottoman Diplomacy and the European State System", *MEJ*, 1961, sy. 15, s. 141-152.
- Hurewitz, J.C., "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century", *Bellesten*, 1961, c. 25, s. 455-66.

- İnalçık, Halil, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. XV-XVIII.
- İpşirli, Mehmet, "Osmanlı Devletinde "Eman" Sistemi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 3-11
- Jouannin, M. J^H-M^{IE}, *Osmanlı İmparatorluğu Askerlik Sanatı, Örf ve Adetleri*, çev. M. Reşat Özmen, İstanbul, 2000.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1947, c. V.
- Koloğlu, Orhan, "Fransız Devriminin Osmanlı Diplomasisinde Yarattığı Hareketlilik", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 13-19
- Koloğlu, Orhan, "Osmanlı Diplomasisinde Rumların Rolü ve Tanzimatla Birlikte Fransızcanın Yaygınlaşması", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 127-135.
- Kuneralp, Sinan, "The Ministry of Foreign Affairs under the Ottoman Empire and the Turkish Republic", *The Times Survey of Foreign Ministries of the World*, Zaira Steiner (ed.), London, 1982, s. 493-511.
- Kuran, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri*, Ankara, 1968.
- Lalor, B. "Promotion Patterns of Ottoman Bureaucratic Statesmen from the Lale Devri until the Tanzimat", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1972, sy. 1, s. 77-92.
- Lamartine, Alphonse de, *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat Bayram, İstanbul, 1991.
- Margoliout, D.S., "Turkish Diplomacy in the Eighteenth Century", *Muslim World*, 1917, sy. 7, s. 36-54.
- Mentzel, Peter, "The Ottoman Balkans as Frontier, Borderland and Core", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, Ankara, 2000, c. 1, s.130-137.
- Naff, Thomas, "Ottoman Diplomatic Relations with Europe in the Eighteenth Century: Patterns and Trends," *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Thomas Naff and Roger Owen (ed.), Carbondale, 1977, s. 88-107.
- Naff, Thomas, "Ottoman Diplomacy and the Great European Powers, 1789-1802" Doktora tezi, California University, 1961.
- Naff, Thomas, "Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacy in the Reign of Selim III 1789-1807", *JAOS*, 1963, sy. 83, s. 295-315.
- Neumann, Christoph K., "Decission Making without Decission Makers: Ottoman Foreign Policy Circa 1780", *Decission Making and Change in the Ottoman Empire*, Caesar E. Farah (ed.), Kirksville, 1993, s. 29-38.
- Odaka, H., "Osmanlı Diplomasisinin Batılılaşması", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 676-680.
- Ortaylı, İlber, "Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, s. 278-280.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı-Habsburg İlişkileri (1740-1770) ve Osmanlı Dış İlişkilerinde Yapısal Değişmeler", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1*, Ankara, 2000, s. 431-440.

Özbaran, Salih, *The Ottoman Response to European Expansion*, İstanbul, 1994.

Pediani-Fabris, Maria Pia, "Ottoman Diplomats in the West", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1996, sy. 11 s. 187-233.

Prokosch, E., *Molla und Diplomat*, Graz, 1972.

Salname-i Nezaret-i Hariciye, İstanbul, 1302.

Sander, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara, 1957.

Savaş, Ali İbrahim, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 643-679.

Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Diplomasisinin Yapısal ve Siyasal Dönemleri Hakkında Bir İnceleme", *Askeri Tarih Bülteni*, 1996, sy. 41, s. 1-18.

Shaw, Stanford J., *Between Old and New, The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789-1807*, Cambridge, Massachusetts, 1971.

Soysal, İsmail, "Umûr-ı Hariciye Nezâretinin Kurulması (1836)", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989 Bildirileri*, İstanbul, 1990, s. 71-80.

Spuler, Bertold, "Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Beograd", *Jahrbuch Kultur Geschichte Slaven*, 1935, sy. 11, s. 53-115, 171-22, 313-366; *Jahrbuch Geschichte Osteuropas*, 1936, sy. I, s. 229-262, 383-439'da devam etmiştir.

Tuncer, Hadiye-Tuncer, Hüner, *Osmanlı Diplomasisi ve sefaretnâmeler*, Ankara, 1997.

Tuncer, Hüner, "Osmanlı Devleti'nde İlk Diplomasi Uygulamaları", *Tarih ve Toplum*, 1984, sy. 12.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, 1948.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1943-1951, IV c..

Versan, Vakur, "Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 105-112.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "İstanbul as an Important Centre of European Diplomacy (According to British Sources During the Period, 1792-1798)", *Great Ottoman-Turkish Civilisation*, Ankara, 2000, c. I, s. 523-537.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Bir Avrupa Diplomasi Merkezi Olarak İstanbul, 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", *Osmanlı*, Ankara 1999, c. 1, s. 660-675

Zinkeisen, J.W., *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Gotha, 1859-1863, VII c..

2. Osmanlı Dış Siyaseti ve Devletlerarası İlişkiler

Abou El-Haj, Rifaat Ali, "The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe, 1699-1703", *JAOS*, 1969, sy. 89, s. 467-475.

- Ahmed Refik, "Türkler ve Kraliçe Elizabeth", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 5, s. 3-30.
- Aksan, Virginia H., "Locating the Ottomans Among Early Modern Empires", 1999, *JEMH*, c. 3, sy. 2, s. 103-134.
- Aksan, Virginia H., "Ottoman-French Relations, 1739-1768", *Studies on Ottoman Diplomatic History*, S. Kunalalp (ed.), İstanbul, 1987, s. 41-58.
- Aktepe, M. Münir, "II. Mahmud Devrinde Osmanlı İmparatorluğu ile Sardunya Kralığı Münasebetlerine Dair İrade-i Seniyyeler", *Belgeler*, 1987, c. XIII, sy. 16, s. 101-112.
- Aktepe, M. Münir, "II. Mahmud Devrinde Osmanlı-Sardunya Münasebetlerine Dair Bazı Belgeler", *Belgeler*, 1986, c. XI, sy. 15, s. 89-144.
- Aktepe, M. Münir, "II. Mahmud Devrinde Osmanlı-Sardunya Münasebetlerine Dair Bazı Belgeler", *Belgeler*, 1988, c. XIII, sy. 17, s. 183-211.
- Aktepe, M. Münir, *Osmanlı-İran Münasebetleri ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnamesi*, İstanbul, 1970.
- Anafarta, Nigar, *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, İstanbul, 1979.
- Anderson, M.S., "Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-1774", *English History Review*, 1954, sy. 69, s. 39-58.
- Anderson, M.S., "Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4", *Slavonic and East European Review*, 1958, sy. 37, s. 15-41.
- Anderson, M.S., *The Eastern Question, 1774/1923*, London, 1966.
- Andian, Tertecel, "XV-XVI. Asırlarda Osmanlı-Romen İlişkilerine Dair Bilgiler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1998, sy. 68, s. 85-91.
- Andreasyon, Hrand, *Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak*, İstanbul, trs.
- Arıkan, Muzaffer, "XIV-XVI. Asırlarda Türk-İspanyol Münasebetleri", *DTCFD*, 1965, c. 23, sy. 3-4, s. 239-256.
- Aygun, İ., "Osmanlı-İran İlişkilerinden Diplomatik Bir Kesit", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 689-702.
- Ayverdi, Samiha, *Türk Rus Münasebetleri ve Muharebeleri*, İstanbul, 1970.
- Babinger, Franz, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", *Belleten*, 1953, c. XVII, sy. 65, s. 41-82.
- Babinger, Franz, "XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milan Dukalığı İlişkileri", *Belleten*, 1985, c. XLIX, sy. 194, s. 373-390.
- Bacque, Grammont- Yinanç, Refet, "François'in Kanuni'ye İki Mektubu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1982.
- Bağış, Ali İhsan, "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasinin Çaresizliği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 45-54.
- Bağış, Ali İhsan, "Ruslar'ın Karadeniz'de Yayılması Karşısında İngiltere'nin Ticari Endişeleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1921)*, O. Okyar ve H. İnalçık (der.), Ankara, 1980, s. 211-214.

- Başar, Fahameddin, "Osmanlı Kaynaklarına göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri (1299-1451)", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- Başta, Şerif, *Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Ankara, 1989.
- Bayrak, M., "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 2, s. 71-86.
- Beydilli, Kemal, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", *Belleten*, 1991, c. 55, s. 687-755
- Beydilli, Kemal, "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifâklar ve Siyâsî Ahlâk (1790-1856)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Sosyal (haz.), Ankara, 1999, s. 35-43.
- Beydilli, Kemal, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar - XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul, 1985.
- Bostan, İdris, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, 1995, c. LIX, sy. 225, s. 353-394.
- Brummett, P., *Ottoman Sea Power and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, New York, 1994.
- Budak, Mustafa, "Osmanlı Özbek Siyasi Münasebetleri (1510-1740)", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniveritesi, 1987.
- Burçak, Salim Rifki, *Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)*, İstanbul, 1946.
- Burian, Orhan, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin İlk Yılları*, Ankara, 1951.
- Cassels, Lavender, *The Struggle for the Ottoman Empire, 1717-1740*, London, 1966.
- De Groot, A.H., *Ottoman Empire and the Dutch Republic, A History of the Earliest Diplomatic Relations 1610-1630*, Leiden, 1978.
- Delilbaşı, Melek, "Osmanlı-Bizans İlişkileri", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 122-132
- Dennis, Alfred L.P., *Eastern Problems at the Close of the Eighteenth Century*, Cambridge, 1901.
- Dereli, Hamit, *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, İstanbul, 1951.
- Deringil, Selim, "II. Mahmud'un Dış Siyaseti ve Osmanlı Diplomasisi", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989 Bildirileri*, İstanbul, 1990, s. 59-70.
- Djuvara, G., *Türkiye'nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, çev. Pulat Taccar, Ankara, 1999.
- Erdbring, Gerard R. Bosscha, "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münasebetlerine Bir Bakış", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1973-1974, sy. 2-3, s. 159-180.
- Erhan, Çağrı, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Sosyal (haz.), Ankara, 1999, s. 21-34.
- Ezgü, Fuat, "Osmanlı İmparatorluğu-Amerika Birleşik Devletleri İktisadî, Siyasî ve Kültürel Münasebetlerinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1795-1901)", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Fenyvesi, L., *Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig*, Hadtörténelmi Közlemények, 1990.

- Fındık, Tahsin, "Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 467-474.
- Findley, Carter V., "Foundation of the Ottoman Foreign Ministry", *IJMES*, 1972, sy. 3, s. 388-416.
- Findley, Carter V., "The Legacy of Tradition to Reform: Origins of the Ottoman Foreign Ministry", *IJMES*, 1970, sy. 1, s. 334-357.
- Fisher, A., *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul, 1999.
- Fisher, S. *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana, 1948.
- Gallotta, Aldo, "The Turks in Italy", *VII. CIÉPO Sempozyumu Bildirileri*, Peç 7-11 Eylül 1986, Ankara, 1994, s. 73-79.
- Garrigues Emilio – Canebate, Dias, *Un desliz diplomático. La paz Hispano-Turca: un estudio de las relaciones diplomáticas españolas de 1779 a 1799*, Madrid, 1962.
- Gerdeşkanoglu, Ferhad, "Osmanlı-Ukrayna Münasebetleri", *Tarih ve Medeniyet*, 1995, sy. 13, s. 43-45.
- Gevay, A., *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert (nur bis 1536)*, Wien, 1838 ve 1840.
- Gökbilgin, Tayyib, "16. Asır Ortalarında Osmanlı Devleti'nin Tuna Havzası ve Akdeniz Siyasetleri, Bunlar Arasındaki Alaka ve İrtibat Muhtelif Veçheleri", *DTCFD*, 1955, c. 13, sy. 4, s. 63-77.
- Gökbilgin, Tayyib, "Kanûnî Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri, Geçirdiği Safhalar", *Kanûnî Armağanı*, Ankara, 1970, s. 5-39.
- Gökbilgin, Tayyib, "Tarihte Türk Leh Münasebetleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1973-1974, sy. 2-3, s. 498-500.
- Gönen, Yasemin, "The Integration of the Ottoman Empire in to the European State System during the Reign of Sultan Selim III", Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- Hale, William, "Introduction: The Historical Background", *Four Centuries of Turco-British Relations: Studies in Diplomatic, Economic and Cultural Affairs*, W. Hale-A.İ. Bağış (ed.), Walkington, Beverly, 1984, s. 1-9.
- Hale, William-Bağış, Ali İhsan, (eds.), *Four Centuries of Turco-British Relations. Studies in Diplomatic, Economic and Cultural Affairs*, Walkington, Beverly, 1984.
- Hazai, György, "XV. Yüzyıl Sonlarında Macar-Türk Diplomatik İlişkileri Üzerine", *VII. TTK Bildirileri*, 1973, s. 1931-1936.
- Heinrich, Elfriede, "Die diplomatischen Beziehungen Österreichs zur Türkei (1733-1737)", Doktora Tezi, Wien, 1944.
- Heywood, Colin J., "English Diplomatic Relations with Turkey (1689-1698)", *Four Centuries of Turco-British Relations: Studies in Diplomatic, Economic and Cultural Affairs*, W. Hale-A.İ. Bağış (ed.), Walkington, Beverly, 1984, s. 26-39.
- Huber, Alfons, *Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte von 1658-1664 (Archiv für österreichische)*, Wien, 1898, sy. 85.

- Ismail, Fehmi, "1807'de Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri", *TaDe*, 1976, sy. 30, s. 23-38.
- Ismail, Fehmi, "The Diplomatic Relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers from 1806 to 1821", Doktora tezi, London, 1975.
- Itzkowitz, N., "Eighteenth Century Ottoman Realities", *Studia Islamica*, 1962, sy. XVI, s. 74-93.
- İlgürel, Mücteba, "Osmanlı-Ukrayna Münasbetlerinin Başlaması", *Belleten*, 1996, c. LX, sy. 227, s. 155-164
- İnalçık, Halil, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Projesi, 1569", *Belleten*, 1948, c. XII, sy. 46, s. 349-402.
- Karadeniz, Hasan Basri, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 486-498.
- Karal, Enver Ziya, "İngiltere'nin Akdeniz Hakimiyeti Hakkında Vesikalar, 1798-1805", *TV*, 1942, sy. I, s. 122-134.
- Karal, Enver Ziya, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu, 1797-1802*, İstanbul, 1938.
- Karpaev, I.V., "Rusya ve Türkiye: Jeopolitik Çekişmeden İşbirliğine (1833 Yılında Boğaziçi'nde Rus Keşif Gücü)", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 2, s. 63-70.
- Kissling, H.J., "Sultan Bayezid II ve Françesko II Gonzaga", *Türkiyat Mecmuası*, 1969, sy. XV, s. 47-73.
- Kolodziejek, Dariusz, "1795'e kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 679-685.
- Kolodziejek, Dariusz, "A Historical Outline of Polish-Ottoman Political and Diplomatic Relations", *War and Peace. Ottoman-Polish Relations in the 15th-19th Centuries*, İstanbul, 1999, s. 21-35.
- Koprıman, Kazım Yaşar, "Osmanlı-Memlûk Münâsebetleri", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 470-485.
- Köse, Metin Ziya, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Dubrovnik Münasebetleri", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 1997.
- Köse, Osman, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 536-549.
- Kuran, Ercüment, *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti 1827-1847*, İstanbul, 1957.
- Kurat, Akdes Nimet, "Hoca Sadeddin Efendinin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesisi ve Gelişmesindeki Rolü", *Mël. Köprüllü*, 1953, s. 305-315.
- Kurat, Akdes Nimet, "XVIII. Yüzyıl Başı Avrupa Umumi Harbinde Türkiye'nin Tarafsızlığı", *Belleten*, 1943, c. 7, sy. 26, s. 245-272.
- Kurat, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar*, İstanbul, 1943.
- Kurat, Akdes Nimet, *Prut Seferi ve Barışı*, Ankara, 1951-1953, II c..
- Kurat, Akdes Nimet, *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952). A short Survey of Turko-British Relations*, Ankara, 1952.
- Kurtoğlu, Fevzi, *Prut Seferi (Baltacı ve Katherina)*, İstanbul, 1938.
- Kutluoğlu, M. Hanefi, *The Egyptian Question (1831-1841)*, İstanbul, 1999.

- Kütükoğlu, Mübahat, "XVIII. Yüzyılda İngiltere ve Fransa'nın Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerindeki Etkileri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1968, sy. 12.
- Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı İnan Siyasî Münasebetleri*, İstanbul, 1962.
- Lewis, Geoffrey, "Turks and Britons over Four Hundred Years", *Four Centuries of Turco-British Relations: Studies in Diplomatic, Economic and Cultural Affairs*, W. Hale-A.İ. Bağış (ed.), Beverly, 1984.
- London, J., "English Help for Victims of the Turks, 1590", *Muslim World*, 1966, sy. 56, s. 199-200.
- Marriot, John A. R., *The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy*, Oxford, 1940.
- Melikoff, Irène, "Bayezid II et Venise", *Turcica*, 1969, sy. I, s. 123-149.
- Meram, Ali Kemal, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul, 1969.
- Murphey, Rhodes, "The Ottoman Resurgence in the Seventeenth-Century Mediterranean: The Gamble and its Results", *Mediterranean Historical Review*, 1993, c. 8, sy. 2, s. 186-200.
- Musso, R., "XVI. Yüzyılda Ceneviz ve Osmanlı İmparatorluğu", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 608-613.
- Nouzille, J., *Historie de Frontieres L'Autriche et l'Empire Ottoman*, Paris, 1991.
- Novoseltsev, A.P., "XV. Yüzyıl ile XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rus-Türk İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Ankara, 1999, s.73-78.
- Olson, Robert W., *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations 1718-1743*, Bloomington, 1997.
- Oreshkova, Svetlana, "1683-1737 Yılları Arasında Türk -Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Ankara 1999, s. 121-125.
- Ortaylı, İlber, "18. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1*, Ankara, 2000, s. 377-386.
- Ortaylı, İlber, "Kırım Hanlığının Ocak 1711 Tarihli Bir Üniversalı", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1*, Ankara, 2000, s. 365-368.
- Özdemir, Mehmet, "Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 393-408.
- Papp, Sandor Laszo, "Türk Macar Diplomatik Münasebetleri: Başlangıçtan Ortaçağ Macar Krallığı'nın Düşmesine Kadar", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri, (İzmir 8-10 Nisan 1999)*, İzmir, 2000, s. 91-107.
- Parvev, Ivan, *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade (1683-1739)*, New York, 1995.
- Pedani Fabris, Maria Pia, "The Ottoman-Venetian Frontier (15th-18th Centuries)", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, Ankara, 2000, c. I, s. 171-177.
- Pedani Fabris, Maria Pia, "XV-XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Venedik İlişkileri" *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 259-265.
- Perry, John R., "The Memluk Paşalık of Baghdad and Ottoman-Iranian Relations in the Late Eighteenth Century", *Studies on Ottoman Diplomatic History I*, S. Kunalp (ed.), İstanbul, 1987, s. 59-70.

- Podea, I.I., *A Contribution to the Study of Queen Elizabeth's Eastern Policy 1590-1593*, Cluj, 1938.
- Preto, Paolo, "Le relazioni dei baili veneziani a Constantinopoli", *Il Veltro* 23/2-4, 1979, s. 125-131.
- Preto, Paolo, *Venezia e i Turchi*, Firenze, 1975.
- Pritsak, Omeljan, "1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Ankara, 1999, s.65-71.
- Rashid, Abdur, "Ottoman-Mughul Relations During the Seventeenth Century", *VI. TTK Kongresi Bildiriler*, 1967, s. 533-545.
- Rawlinson, H.G., "Early Trade Between England and the Levant", *JIH*, 1922-23, sy. 2, s. 107-116.
- Reychman, Jan, "1794 Polonya İsyanı ve Türkiye", *Belleten*, 1967, sy. 121, s. 85-91.
- Reychman, Jan, *Lehistan ile Türkiye Arasında Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü*, Ankara, 1964.
- Rodkey, F.S., "Views of Palmerston and Metternich on the Eastern Question, 1834", *English Historical Review*, 1930, sy. XLV, s. 627-640.
- Roider, Karl A., *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, Princeton, 1982.
- Roider, Karl A., *The Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austria-Turkish War, 1737-1739*, Louisiana, 1972.
- Rousseau, L., *Les relations diplomatiques de la France et de la Turquie au XVIIIe siècle*, Paris, 1908.
- Salih Münir Pasha, "Louis XVI et le Sultan Selim III", *Revue d'histoire diplomatique*, 1912, sy. 26, s. 516-548.
- Saray, Mehmet, "Başlangıcından Petro'ya Kadar Türk-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, 1984-94, sy. 35, s. 193-222.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "1774-1789 Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Dış Politikası", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 545-553.
- Savaş, Ali İbrahim, "İran: Batı'nın eski gözdesi", *Tarih ve Medeniyet*, 1996, sy. 24, s. 12-17.
- Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 555-566.
- Savaş, Ali İbrahim, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, 1992, sy. 32, s. 23-54.
- Schaedlinger, A.C., "Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts", *Osmanlı Araştırmaları*, 1982, sy. III, s. 181-196.
- Sertçelik, Seyit, "Osmanlı-Rus İlişkileri (XVIII. Yüzyıl)", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1993.
- Sezer, Hamiyet, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829)", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 2, s. 87-93.
- Shaw, Stanford J., *Between Old and New, The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789-1807*, Cambridge, Massachusetts, 1971.
- Shupp, Paul, *The European Powers and the Near Eastern Question: 1806-07*, New York, 1931.

- Soysal, İsmail, "Fransız Devriminin Türk Dış Politikasına Etkileri", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, (Ankara: 31 Ekim-3 Kasım 1989), Ankara, 1994, s. 183-192.
- Soysal, İsmail, "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, 1953, sy. 5-6, s. 63-94.
- Soysal, İsmail, *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, 1987.
- Süslü, Azmi, "Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri, 1807-1812- Projets de partage de l'empire ottoman 1807-1812", *Belleten*, 1983, c. 47, sy. 187, s. 745-774, 775-804.
- Süslü, Azmi, "Rapports Diplomatique Ottoman-Français, 1798-1807 - Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1789-1807", *Belleten*, 1983, c. 47, s. 237-258, 259-280.
- Şahin, Hasan, "Kaynarca'dan (1774) Paris Barışı'na (1856) Kadar Şark Meselesi Perspektifinde Osmanlı-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 531-544.
- Şükrü, Mehmet, "The Foreign Policy of Mahmut II and the first Mehmet Ali Crisis 1808-1833", Doktora tezi, London School of Economics, 1989.
- Tansel, Salâhaddin, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, 1946, c. X, sy. 37, s. 133-165.
- Tansel, Salâhaddin, "Osmanlı-Leh Münasebetleri 1764-1768", *DTCFD*, 1946, c. 4, sy. 1, s. 69-84.
- Tansel, Salâhaddin, "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, 1946, c. X, sy. 38, s. 271-292.
- Tietze, Andreas, *Habsburgisch-Osmanische Beziehungen: Relations Habsburg-Ottomanes*, Wien, 26.30. September, 1983, Colloque sous le patronage du Comité international des études pré-ottomanes et ottomanes, Herausgegeben von Andreas Tietze, Wien, 1985.
- Tongas, G., *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant la première moitié du XVIIIe siècle*, Toulouse, 1942.
- Toros, Taha, *Geçmişte Türkiye Polonya İlişkileri=Turco-Polish Relations in History*, İstanbul, 1982.
- Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul, 1947.
- Tuncer, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara, 1995.
- Tuncer, Hüner, *Metternich'in Osmanlı Politikası 1815-1848*, Ankara, 1996.
- Turan, Şerafettin, "Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)", *Belleten*, 1954, c. XVIII, sy. 70, s. 273-278.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebetlerine Dair Vesikalar", *Belleten*, 1949, c. XIII, sy. 51, s. 573-648.
- Veinstein, Gilles, "La Politique Hongroise du Sultan Süleymân et d'Ibrâhîm Pacha 1534", *VII. CIÉPO Sempozyumu Bildirileri*, Peç 7-11 Eylül 1986, Ankara, 1994, s. 333-380.
- Votz, Gustav Berthold, "Friedrichs der Grosse und die Osmanen", *HJB*, Berlin-Leipzig, s. 81-105.

- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul, 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 660-675.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", Ankara, 2002, *Türkler*, c. 12, s. 620-650.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "The Eighteenth Century: A Period of Reform, Change and Diplomacy (1703-1789)", *The Turks*, Ankara, 2002, c. 4, s. 91-123.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diploması Dönemi (1703-1789)", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 470-502.
- Yıldız, Netice, "İngiliz Yaşamında Türk İmgesi ve Etkileri", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 11, s. 921-933.
- Yurdusev, Nuri-Yurdusev Esin, "Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı", *Çağdaş Türk Diploması: 200 Yıllık Süreç, (15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler)*, İ. Soysal (haz.), Ankara, 1999, s. 137-147.

3. Reisülkütütblük

- Abou El-Haj, Rifaat Ali, "The Reisülkütütblük and Ottoman Diplomacy at Karlowitz", Doktora tezi, Princeton University, 1963.
- Afyoncu, Erhan, "Mahmud Raif Efendi ve Ailesine Dair Kayıtlar, Vesikalar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2000, sy. 2, s. 89-100.
- Ahışhalı, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülkütütblük (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul, 2001.
- Ahışhalı, Recep, "XVI. Ve XVIII. Yüzyıllarda Reisülkütütblük Müessesesi", Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Ens., İstanbul, 1992.
- Ahmed Resmî Efendi, *Sefinetü'r-Rüesa*, İstanbul 1269.
- Akılmaz, Sevgi Gül, "Reis-ül Küttab ve Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Doğuşu", Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Konya, 1990.
- Baysun, M. Cavid, "Reis'ül küttab Küçük Hasan Bey", *Tarih Dergisi*, 1952, c. II, sy. 3-4, s. 97-102.
- Beydilli Kemal – Şahin, İlhan, *Mahmûd Râîf Efendi ve Nizâm-ı Cedîd'e Dâir Eseri. Türkçe Yazma Nüsha ve 1798 Tarihli Fransızca Tab'ının Tıpkıbasım*, Ankara 2001.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Osmanlı Devlet Erkanı*, İstanbul, 1975, c. V.
- Ersoy, Hamit, "Reformist Tradition and the Emergence of the Ottoman Foreign Ministry", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, Ankara, 2000, c. I, s. 538-544.
- Findley, Carter V., "From Reis Efendi to Foreign Minister: Bureaucratic Reform and the Creation of the Foreign Ministry", Doktora tezi, Harvard, 1969.
- Itzkowitz, Norman, "Mehmed Raghıb Pasha: The Making of an Ottoman Grand Vizir", Doktora tezi, Princeton University, 1959.
- İnalçık, Halil, "Reisülkütütblük", *İA*, c. IX, s. 671-683.

- Koç, Havva, "Mehmed Raşid Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. II., s. 176.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar – Türkiye (1074-1990)*, Ankara, 1996, c. II, s. 1025-1056.
- Sungu, İhsan, "Mahmud Raif Efendi ve Eserleri", *Hayat Mecmuası*, 1929, sy. 16, s. 9-12.
- Sungu, İhsan, "Raif Efendi, Mahmud (İngiliz Mahmud Efendi)", *Aylık Ansiklopedisi*, 1948-49, sy. V, s. 1482-1484.
- Terzioğlu, Arslan-Hatemi, Hüsrev, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeni Nizamların Cedveli. İngiltere Krallığı Nezdindeki, Osmanlı İmparatorluğu Sefareti Başkatibi Mahmud Raif Efendi Tarafından Tertip Edilmiştir*, İstanbul 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Tosyalı Ebûbekir Ratib Efendi", *Belleten*, 1975, c. XXXIX, sy. 153, s. 49-76.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Mahmud Raif Efendi (İngiliz)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. II., s. 72
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Türk Diplomasinin Modernleşmesinde Reisülkütüb Mehmed Raşid Efendinin Rolü", *The Journal of Ottoman Studies-Osmanlı Araştırmaları*, 2001, sy. XXI, s. 109-134.
- Yerlikaya, İlhan, "Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Kurulması", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 678-682.
- Yöntem, Ali Canib, "Rami Mehmet Efendi'nin Sulhnamesi", *IV. TTK Bildiriler*, 1952, s. 346-352.

4. Osmanlı Elçilikleri ve sefaretnâmeleri

- Abdurrahman Şeref, "Manzum Bir sefaretnâme", *TOEM*, 1 Nisan 1328/14 Nisan 1912, c. 13, s. 777-795.
- Afyoncu, Erhan, "Necati Efendi, Tarih-i Kırım (Rusya sefaretnâmesi)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniveristesi, Sosyal Bilimler Ens., İstanbul, 1990.
- Ahmed Refik, "Bin yüz otuz birde Viyana'ya Sefir İzamı", *TOEM*, 1915, c. VII, s. 211-227.
- Ahmed Refik, "On sekizinci asırda Paris'de Türkkâri Sanat", *Yeni Mecmua*, sy. 54, s. 29-31.
- Ahmed Refik, *Alimler ve Sanatkarlar*, Vahid Çabuk (haz.), Ankara, 1980.
- Aksan, Virginia H., "An Ottoman Portrait of Frederick the Great", *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, K. Fleet (ed.), 1999, s. 203-215.
- Aksan, Virginia H., *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700 - 1783)*, çev. Ö. Arıkan, İstanbul, 1997.
- Aksan, Virginia, "Ahmed Resmi Efendi, 1700- 1783: The Making of an Early Ottoman Reformer", Doktora tezi, University of Toronto, 1991.
- Aktepe, M. Münir, "Dürri Ahmet Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Ekim 1967, c. I, sy. 1, s. 56-60; Kasım 1967, sy. 2, s. 60-63; Aralık 1967, sy. 3, s. 64-66; Ocak 1968, sy. 4, s. 60-62; Şubat 1968, sy. 5, s. 53-56; Mart 1968, sy. 6, s. 82-84.

- Aktepe, M. Münir, "Mehmet Efendi'nin Lehistan Sefareti ve sefaretnâmesi", *TED*, 1971, sy. II, s. 131-141.
- Aktepe, M. Münir, "Vak'anüvis Raşid Mehmed Efendi'nin Eşraf Şah Nezdindeki Elçiliği ve Buna Tekaddüm Eden Siyasi Muhabereleler", *Türkiyat Mecmuası*, 1955, sy. XII, s. 155-178.
- Aktepe, M. Münir, *Mehmed Emni Beyefendi (Paşa)'nin Rusya Sefareti ve sefaretnâmesi*, Ankara, 1974.
- Altundağ, Şinasi, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Efendi'nin Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa İle Londra'ya Gönderilmesi", *Bellekten*, 1942, c. VI, sy. 23-24, s. 229-251.
- Altundağ, Şinasi, "Mehmet Ali İsyanında Yardım Talebinde Bulunmak Üzere 1832 Tarihinde Nâmık Efendi'nin Hususi Elçi Olarak Londra'ya Gönderilmesi", *Tarih Vesikaları*, 1943, c. 2, sy. 12, s. 441-451; 1944, c. 3, sy. 14, s. 127-136; 1949, c 3, sy. 15, s. 200-205.
- Asiltürk, Baki, "Sadık Rifat Paşa ve İtalya Seyahatnamesi", *Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul, 1995, s. 319-330.
- Atsız, Bedriye, *Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin sefaretnâmeleri*, İstanbul, 1980.
- Aubigny d', "Un ambassadeur Turc à Paris sous la Régence. Ambassade de Mehmet-Effendi en France, d'après la relation écrite lui même et des documents inédits", *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1889, c. III, sy. 1-2, s. 78-91 ve s. 200-235.
- Aydın, Mahir, "Livadya Sefaretleri ve sefaretnâmeleri", *Belgeler*, 1989-1992, c. XIV, sy. 18, s. 321-357.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Çoşkun Üçok, Ankara, 1982.
- Barbier de Maynard, A.C., "Ambassade de l'historien turc Vasif Efendi en Espagne, 1787-1788", *Journal asiatique*, 1862, c. 5, sy. 19, s. 505-523.
- Bareilles, Bertrand, *Un turc à Paris, 1806-1811: Relation de voyage et de mission de Mouhib Effendi, Ambassadeur extraordinaire du Sultan Selim III*, Paris, 1920.
- Bayraktar, Güler, "Tarihte Osmanlı-Fas İlişkileri, Seyyid İsmail Efendi'nin Sefâret Takriri", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 592-597.
- Bayram, Fatih, "Ebubekir Ratib Efendi as an Ottoman Envoy Knowledge between the East and West", Yüksek Lisans tezi, Bilkent Üniversitesi, 2000.
- Baysun, M. Cavid, "Cezayir Meselesi ve Reşid Efendi'nin Paris Elçiliği", *III. Türk Tarih Kongresi*, 1948, s. 375-379.
- Baysun, M. Cavid, "Mustafa Reşid Efendi'nin Paris ve Londra Sefâretleri Esnasındaki Siyasî Yazıları", *Tarih Vesikaları*, 1941, c. I, sy. 1, s. 30-44; 1941, c. I, sy. 2, s. 145-155; 1941, c. I, sy. 4, s. 283-296; 1942, c. I, sy. 6, s. 430-442; 1942, c. II, sy. 7, s. 41-45; 1943, c. II, sy. 12, s. 452-461; 1944, c. III, sy.14, s. 206-221; 1945, c. III, sy. 15, s. 36-50.
- Baysun, M. Cavid, "Mustafa Reşid Efendi'nin Siyasî Yazıları", *Tarih Dergisi*, 1954, c. VI, sy. 9, s. 39-52.

- Baysun, M. Cavid, "Müverrih Raşid Efendi'nin İran Elçiliğine Dair", *Türkiyat Mecmuası*, 1951, sy. IX, s. 145-150.
- Baysun, M. Cavid, "Şirvani-zade Ahmed Hulusi Efendi'nin Efganistan Elçiliğine Aid Vesikalar", *Tarih Dergisi*, 1953, c. IV, sy. 7, s. 147-158.
- Baysun, M. Cavid, *Mustafa Reşit Paşa'nın Paris ve Londra Sefaretleri Esnasındaki Siyasi Yazıları*, İstanbul, 1941.
- Beydilli, Kemal, "Şehzade Elçisi Safiyesultanzâde İshâk Bey", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 1999, sy. 3, s. 73-81.
- Bilim, Cahit, "Ebubekir Ratib Efendi, Nemçe sefaretnâmesi", *Bellekten*, 1990, c. 54, sy. 209, s. 261-95.
- Bilim, Cahit, "Mehmet Sadık Rifat Paşa. İtalya Seyahatnamesi", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1989, c. 2, sy. 2, s. 259-278.
- Bilim, Cahit, "Mustafa Sami. Avrupa Risalesi 1268", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1989, c. 2, sy. 2, s. 275-281.
- Bilim, Cahit, "Elçi, M. Seyid Abdülvahap Efendi, Yazar, Sefaret Tercümanı Bozoklu Osman Şakir Efendi Musavver İran sefaretnâmesi", *OTAM*, 2002, sy. 13, s.261-286.
- Bilim, Cahit, "Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya sefaretnâmesi (30.1.1793-8.2.1794)", *OTAM*, 1996, sy. 7, s.15-36.
- Birbenli, Safinaz, "Ahmed Resmi Efendi ve sefaretnâmeleri", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 1999.
- Bolland, Willy-Bey, *Eine türkische Botschaft an Friedrich den Grossen*, İstanbul, 1903.
- Budak, Adnan, "Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747)", Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Ens., Trabzon, 1999.
- Demir, Betül, "II. Mahmud Devrinde Berlin Sefarethanenin Yeniden Açılması ve Elçi Olarak Atanan Kamil Efendi'nin Faaliyetleri", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1999.
- Demir, Remzi, *Mustafa Sâmî Efendi Avrupa Risâlesi*, Ankara, 1996.
- Desmet-Gregoire, Helene, *Büyüklü Divan: XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1991.
- Dumoret, J., "Relation de l'ambassade du Dervich Mehemmed-Efendi à Pétersbourg, en 1168 de l'hégire (J.-C. 1754), extraite des Annales de l'empire ottoman de Vassif-Efendi", *Journal Asiatique*, 1826, sy. 8, s. 118-125.
- Ercan, Yavuz, "Bir Türk Diplomatının Gözüyle 19. Yüzyıl Başında Üç Avrupa Kenti: Viyana, Varşova ve Paris", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmaji Sempozyumu Belgeleri*, (28.X.-1.XI.1985), Eskişehir, 1987, s. 207-219.
- Ercan, Yavuz, "Mehmed Vahid Efendi'nin Fransa sefaretnâmesi", *OTAM*, 1991, sy. 2, s. 73-125.
- Ercan, Yavuz, "Napoleon İstilas Sırasında Bir Türk Diplomatının Gözü ile Viyana Şehri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1984, sy. 4, s. 261-280.
- Ercilasun, Bilge, "Ahmed Resmi Efendi'nin Türk Yenileşme Tarihindeki Yeri", *Atsız Armağanı*, İstanbul, 1976, s. 127-146.
- Ercilasun, Bilge, "Mustafa Sami Efendi'nin Türk Yenileşme Tarihindeki Yeri", *HÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, s. 71-80.

- Erdoğru, Mehmet Akif, "Kalmuk Elçileri Üzerine Osmanlı Arşiv Belgeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2003, c. XVIII, sy. 1, s. 111-118.
- Eyice, Semavi, "Bir Türk Elçisinin Portresi", *Belleten*, 1977, c. XLI, sy. 163, s. 555-563.
- Eyice, Semavi, "Elçi Hanı", *Tarih Dergisi*, 1970, c. XIX, sy. 24, s. 93-131.
- Eyice, Semavi, "Elçi Hanı", *TDVİA*, 1995, c. 11, s. 15-18.
- Fıkırkoca, C., "Bir Osmanlı Gözüyle İngiliz Siyasi Sistemine Bakış", *Tarih ve Toplum*, 1984, sy. 10, s. 65-7.
- Findley, Carter Vaughn, "Le Relation d'ambassade d'Ebu Bekir Ratib: découverte de l'Autriche ou polémique sur les réformes ottomanes", *ÉTO*, 1995, sy. 4, s. 25-38.
- Findley, Carter Vaughn, "Ebu Bekir Ratib's Vienna Embassy narrative: Discovering Austria or propagandizing for reform in Istanbul", *WZKM*, 1995, sy. 85, s. 41-80.
- Frères, Firmin Didot, *Relation de L'ambassade de Mohammed Effendi*, Paris, 1841.
- Galland, Julien Claude, *Relation de Ambassade de Mehémet Effendi a la cour de France en 1721. écrite par lui-même et traduite du turc*, Paris, 1757.
- Gasté, Armand, "Retour à Constantinople de l'Ambassadeur Turc Méhémet Effendi: Journal de Bord du Chevalier de Camilly, Juillet 1721-Mai 1722", *Mémoires de l'Académie Nationale des Sciences, Arts et Belles-lettres de Caen*, 1902, s. 4-141.
- Gerçek, Selim Nüzhet, "Der Beyan-ı Komedyâ, Necatî Efendi sefaretnâmesinden", *Akşam*, 3 Nisan 1943.
- Ghorbal, Shafik, "The Mission of Ali Effendi in Paris and of Sedki Efendi in London. 1797-1811. A Contribution to the Study of the Westernisation of the Ottoman Institutions", *Bulletin of the Faculty of Arts, University of Cairo*, 1933, sy. 1, s. 114-129.
- Giz, Hasan Adnan, "Berlin Elçisi Azmi Efendi ve Sefaret hâtıraları", *Yedigün*, sy. 190, s. 19-20.
- Giz, Hasan Adnan, "Evliya Çelebi ve Avusturya İmparatoru", *Çınaraltı Mecmuası*, 1944, sy. 122, s. 6-7, 12, 15; 1944, sy. 130, s. 9-10, 14.
- Giz, Hasan Adnan, "Evliya Çelebi Viyana'da .. I", *Çınaraltı Mecmuası*, 1944, sy. 128, s. 9-11; 1944, sy. 129, s. 6-7, 12.
- Giz, Hasan Adnan, "Londra'da İlk Türk Elçisi", *Çınaraltı Mecmuası*, 1943, sy. 113, s. 8-9, 13,15.
- Goupy, Victor, *Tacryr ou Relation de Mohammed Effendi*, Paris, 1872.
- Göçek, Fatma Müge, "Encountering the West: French Embassy of Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi 1720-1721", *IIIrd Congress on the Social and Economic History of Turkey*, Princeton 1983: Proceedings, H.W. Lowry & R.S. Hattox (ed.), İstanbul, 1990, s. 79-84
- Göçek, Fatma Müge, *East Encounters West, France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York, Oxford, 1987.
- Gökbilgin, Tayyib, "Lehistan Tatarları Hakkında Bir Risale, Risale-i Tatar-ı Leh", *TED*, 1970, sy. 2, s. 121-130.

- Göyünç, Nejat, "XIX. Yüzyılda Tahran'daki Temsilcilerimiz ve Türk İnan Münasebetlerine Etkileri", *Atatürk Konferansları 1971-1972*, Ankara, 1975, s. 271-280.
- Günay, Bekir, "Mehmet Sadık Rifat Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1992.
- Güngör, Selahattin, "III. Selim'in sefiri Napoleon'u görmeğe nasıl gitti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 ve 17 Temmuz 1941.
- Güngör, Selahattin, "İlk Londra Elçimiz Yusuf Agah Efendi İngiliz Sarayındaki Kabulünü Anlatıyor", *Resimli Tarih Mecmuası*, 11 Kasım 1950, s. 414-418.
- Güngördü, Necdet, "Osmanlılarda İlk İkamet Elçilikleri", *Askeri Tarih Bülteni*, 1987, sy. 23, s. 35-42.
- Gürsoy, Belkis, "Bir XIX. Asır sefaretnâmesi, Avrupa Risalesi", *Türk Yurdu*, 1995, c. XV, sy. 93, s. 36-40.
- Gürsoy, Belkis-Altuniş, "Âmedi Galip Efendi'nin Fransa sefaretnâmesi", *Erdem*, 1997, c. 9, sy. 27, s. 911-941.
- Gürsoy, Belkis-Altuniş, "Moralî Esseyid Ali Efendi'nin Fransa sefaretnâmesi", *Erdem*, 2002, sy. 37.
- Gürsoy, Belkis-Altuniş, "sefaretnâmeler", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 582-591.
- Gürsoy, Ülkü, Sadık Rifat Paşa ve İtalya Seyahatnamesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1999, s. 374-395.
- Hacı Ali Ağa, *Lehistan sefaretnâmesi*, İstanbul, 1912.
- Halil Halit, "Haturat-ı Tarihiyye, İlk Sefaret", *Servet-i Fünun*, 1313, 3 Nisan, c. 13, sy. 318, s. 85, 87-88.
- Hammer, Ritter Joseph von, "An account of the Mission of YUSUF AGHA, Ambassador from Turkey to the British Court", *Transactions of the Royal Asiatic Society*, 1833, sy. VII, s. 496-504.
- Hammer, Ritter Joseph von, *Gesandtschaftliche Berichte von seinen Gesandtschaften in Wien im Jahre 1757 in Berlin im Jahre 1763. Aus dem türkischen Originale übersetzt von einem ungenannten Mitarbeiter der 'Allgemeinen Literatur-Zeitung'*. Berlin und Stettin, 1809.
- Hayreddin Nedim, *Bir Elçinin Tarihçe-i Sefareti*, İstanbul, 1333.
- Herbette, Maurice, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi "Moralî Esseyit Ali Efendi" (1797-1802)*, çev. Erol Ünyepazarcı, İstanbul, 1997.
- Herbette, Maurice, *Une ambassade turque sous le directoire*, Paris, 1902.
- Hitzel, Frédéric, "Sefâretname: Les ambassadeurs ottomans rendent compte de leurs séjours en Europe", *ÉTO*, 1995, sy. 4, s. 41-80.
- Hoci, İskender A., "Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhumun Hacegan-ı Divan-ı Hümayunda iken İstokholm'e vuku' bulan Sefareti", *TOEM*, 1911, sy. I, s. 658-677.
- Itzkowitz, Norman, *Mübadale - An Ottoman-Russian Exchange of Ambassadors*, Chicago, 1970.
- İlikmem, Aslı, "sefaretnâme-i Abdülkerim Paşa", Yüksek Lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2001.
- İnal, Halimat, *Les Ambassadeurs français en Turquie et les ambassadeurs turc en France dans la seconde moitié du XVIIIe siècle*, İstanbul, 1968.

- İnalçık, Halil, "Yaş Muahedesinde Sonra Osmanlı - Rus Münasebetleri: Rasih Efendi ve General Kutuzof Elçilikleri", *AÜDTCFD*, 1946, sy. IV, s. 195-203.
- İpşirli, Mehmet, "Elçi", *TDVİA*, 1995, c. 11, s. 3-15.
- İrtem, Süleyman Kâni, "Derviş Mehmet Efendi Petersburg'da", *Akşam*, 15 Haziran 1942.
- İyigünler, Uğur, "Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefareti ve sefaretnâmesi", Yüksek Lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 1998.
- Jobst, Wolfgang, "Gesandtschaftsbericht des Zülfikâr Efendi über die Friedensverhandlungen in Wien 1689", Doktora tezi, Wien, 1980.
- Karal, Enver Ziya, "Ebu Bekir Ratib Efendi'nin 'Nizam-ı Cedit' Islahatında Rolü", *V Türk Tarih Kongresi, (Ankara, 12-17 Nisan 1956: Kongreye sunulan tebliğler)*, Ankara, 1960, s. 347-355.
- Karal, Enver Ziya, "Mehmet Namık Efendi'nin Hal Tercümesi 1804-1892", *Tarih Vesikaları*, 1942, c. II, sy. 9, s. 220-227; 1952, c. IV, sy. 7, s. 127-146.
- Karal, Enver Ziya, *Halet Efendi'nin Paris Büyük Elçiliği (1802-1806)*, İstanbul, 1940.
- Karamuk, Gümeç, "Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis de osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformära unter Selim III", Doktora tezi, Frankfurt, 1975.
- Karamuk, Gümeç, "Hacı Zağanos'un Elçilik Raporu", *Belleten*, 1992, c. 56, sy. 216, s. 391-403.
- Karpert, Petra K., "Muhıbb Efendis Paris-Bericht. Die Französische Revolution aus der Sicht eines Osmanischen Diplomaten", *ISLAM*, 1978, c. 55, sy. 1, s. 93-98.
- Kodaman, Bayram, "Mustafa Reşit Efendi'nin Paris Sefirlik Esnasında Takip Ettiği Genel Politikası", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri, Bildiriler, (Ankara, 13-14 Mart 1984)*, Ankara, 1987, s. 71-75.
- Kodaman, Bayram, *Les Ambassades de Moustapha Réchid Pacha à Paris*, Ankara, 1991.
- Kolodziejczk, Dariusz, "Ottoman Diplomats on Eighteenth-century Poland: contempt or discouragement", *TSAB*, 1992, c.16, sy. 2, s. 202-203.
- Koloğlu, Orhan, "Masonluk Karşısında İlk Doğulu Tepkisi", *Tarih ve Toplum*, 1986, sy. 29, s. 64.
- Köhbach, Marcus, "Die osmanische Gesandtschaft nach Spanien in den Jahren 1787/8", *Das osmanische Reich und Europa 1683 bis 1789*, Gernont Heiss und Grete Klingenstein (ed.), München, 1983, s. 143-152.
- Köhbach, Marcus, "Viyana Sefiri İbrahim Paşa Hakkında Anonim Rapor (1719-1720)", *Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu, (28.10-1.11.1985)*, Eskişehir, 1987, s. 133-171.
- Kraelitz, Friedrich G., "İbrahim Pascha sefaretnâmesi, Bericht über den Zug des Grossbotschafters nach Wien im Jahre 1719", *Sitzungsberichte der K.K. Akademie*, Wien, c. III, sy. 159, 1907.
- Kuran, Ercüment, "Mehmed Sidki Efendi, Chargé d'affaires Ottoman á Londres", *Etudes Turques*, 1976, s. 83-88.

- Kuran, Ercüment, "Mehmet Sadık Rifat Paşa", *Tarih ve Toplum*, 1989, sy. 17, s. 56-62.
- Kuran, Ercüment, "Osmanlı Daimi Elçisi Ali Aziz Efendi'nin Alman Şarkiyatçısı Friedrich von Diez ile Berlin'de İlmî ve Felsefî Muhaberatı, 1797", *Bellekten*, 1963, sy. 27, s. 45-58.
- Kuran, Ercüment, "Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Mehmed Sıdkı Efendi, 1803-1811", *Ord.Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara, 1976, s. 39-43.
- Kuran, Ercüment, "Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü", *VI. Türk Tarih Kongresi, (20 Ekim 1961)*, Ankara, 1967, s. 489-496.
- Kuran, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri*, Ankara, 1968.
- Kuran, Ercüment, "1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, İ. Sosyal (haz.), Ankara, 1999, s. 55-59.
- Kurdakul, Necdet, "Mehmet Sadık Rifat Paşa", *Tarih ve Toplum*, 1989, sy. 70, s. 56-61.
- Kürelî, İbrahim, "Abdurrahim Muhib Efendi'nin Fransa sefaretnâmesi (Küçük Sefaretnâme)", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1992.
- Langlès, L., *Relation de Dourry Efendi et suite de l'extrait des Voyages de Petit de la Croix, rédigé par lui-meme*, Paris, 1810.
- Mehmed Emin Nahifî, *sefaretnâme-i Abdülkerim Paşa*, İstanbul, 1316.
- Mehmed Salahaddin, *Bir Türk Diplomatının Evrak-ı Siyaseti*, İstanbul, 1906.
- Müller-Kolshorn, Otto, *Azmi Efendis Gesandtschaftsreise an den preussischen Hof. Ein Beitrag zu Geschichte der diplomatischen Beziehungen Preussens zur Hohen Pforte unter Friedrich Wilhem II.*, Berlin, 1918.
- Öksüz, Melek, "Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788)", Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 1998.
- Özkaya, Yücel, "XVIII. Yüzyılda Rusya (Almanya'da) Osmanlı Elçileri ve bu Elçilerin Sefaretnâmelerine Göre Almanya", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, (28.X.-1.XI.1985)*, Eskişehir, 1987, s. 263-276.
- Öztuna, Yılmaz, "İstanbul'da Bir Fransız, Paris'te Bir Türk Büyükelçisi Nointel Markisi ve Süleyman Ağa", *Hayat Tarih Mecmuası*, Temmuz 1975, sy. 7, s. 8-13.
- Pakalın, Mehmed Zeki, "Beç'te Osmanlı Sefiri", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, c. 15, sy. 46, s. 325-329.
- Pakalın, Mehmed Zeki, "Londra'da İlk Osmanlı Sefiri", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 1917, c. 2, sy. 28, s. 36-41.
- Pakalın, Mehmed Zeki, "Viyana'da Osmanlı Sefiri", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, sy. 77, s. 666-672.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Bir Türk Diplomatının XVIII. Yüzyıl Sonunda Devletlerarası İlişkilere Dair Görüşleri", *Bellekten*, 1983, c. 47, sy. 186, s. 527-535.
- Pedani, Maria-Pia, *In Nome del Gran Signore. Inviato Ottomani a Venezia dalla caduta di Constantinopoli alla guerra di Candia*, Venezia, 1994.

- Provost, A., *The History of A Fair Greek, who was taken out of Seraglio at Constantinople, and brought to Paris by a Late Ambassador, at the Ottoman Port, interspersed with suprising adventures of several other Slaves. By Abbot Provost, Almoner to His Serene Highness the Prince of Conti*, London, 1741, II c. S.İ., "Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi Paris'te", *Resimli Tarih Mecmuası*, Ocak 1951, c. 2, sy. 13, s. 336-339.
- Sait, *Sefirler ve Şehbenderler*, Kostantiniye, 1307.
- Sanaç, Fuat, "Der Gesandtschaftsbericht des Mustafa Efendis über seine Gesandtschaftsreise nach Wien im Jahre 1730/31", Doktora Tezi, Wien, 1992.
- Sarıkoynucu, Ali, "Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu (1793-1821)", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1993, sy. 80, s. 34-40.
- Savaş, Ali İbrahim, "Avusturya Basınında Bir Osmanlı Elçisi", *Toplumsal Tarih*, 1997, sy. 41, s. 51-55.
- Savaş, Ali İbrahim, "Der Gesandtschaftsbericht des Mustafa Hattî Efendi über seine Gesandtschaftsreise nach Wien", Doktora tezi, Wien, 1989.
- Savaş, Ali İbrahim, "Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana Sefaret Raporu Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1991, sy. 6, s. 235-254.
- Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Elçilerinin Sefaret Güzargâhları", *Toplumsal Tarih*, Mart 1996, sy. 27, s. 54-62.
- Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Elçisi Mustafa Hattî Efendi'nin Sefâreti ile İlgili Üç Belge", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 1997, sy. XII, s. 125-134.
- Savaş, Ali İbrahim, *Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana sefaretnâmesi*, Ankara, 1999.
- Schaedlinger, A.C., "Der diplomatische Verkehr zwischen Österreich und der Hohen Pforte in der Regierungszeit Süleymans des Prächtigen", *Kultur des Islam*, Wien, 1980.
- Schmiede, H. Ahmed, "Osmanlı ve Prusya Kaynaklarına göre Giritli Ali Aziz Efendi'nin Berlin Sefareti", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1989, sy. 4, s. 227-230.
- Schmiede, H. Ahmed, *Osmanlı ve Prusya Kaynaklarına göre Giritli Ali Aziz Efendi'nin Berlin Sefareti*, İstanbul, 1990.
- Seeker, John, *Voyage d'un Ministre Ottoman (Mehemet - Effendi)*, Montpellier, 1879.
- Shaw, Stanford J., *Between Old and New, The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789-1807*, Cambridge, Massachusetts, 1971.
- Stein, J.M., "Habsburg Financial Institutions Presented as a Model for the Ottoman Empire in the sefaretnâme of Ebu Bekir Ratib Efendi", *CIEPO Colloque*, (Wien, 26.-30. September 1983), s. 233-50.
- Stein, J.M., "An Eighteenth-Century Ottoman Observers the West: Ebu Bekir Ratip Efendi Reports on the Habsburg System of the Roads and Posts", *AO*, 1985; 1987, sy. 10, s. 219-312.
- Suzuki, Tadashi, "Fransa sefaretnâmesi Müellifi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Hayatına Ait Bazı Notlar Üzerine", *XI. TTK Bildiriler*, 1999, s. 1121-1124.
- Süslü, Azmi, "sefaretnâme de Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi", *Belleten*, 1986, c. 50, s. 127-67.

- Süslü, Azmi, "Un aperçu sur les ambassadeurs ottomans et leurs sefaretnâme", *TAD*, 1981-1982, c. 14, sy. 25, s. 233-260.
- Süslü, Azmi, "Fransa'ya Gönderilen Türk Elçileri ve Vahid Paşa", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1990, c. 6, sy. 1, s. 129-147.
- Süslü, Azmi, "Relations entre l'Empire ottoman et la France a travers l'ambassade de Vahid Pasa- 1806-1807", Doktora tezi, Paris, 1979.
- Şakiroğlu, Mahmut, "Balyos", *TDVİA*, 1992, c. 5, s. 43-47
- Şehsuvaroğlu, Haluk, "Bir Türk Elçisine Göre Napoleon Bonaparte", *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Mart 1961.
- Timur, Taner, "1798'den Günümüze Paris'te Osmanlı Elçilikleri", *Tarih ve Toplum*, 1991, sy. 93, s. 158-161.
- Toğaç, Süleyman, "Mustafa Rahmi Efendi'nin İran sefaretnâmesi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.
- Tuncer, H., "Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa sefaretnâmesi (1132-33 H./1720-21 M.)", *Belleten*, 1987, c. 51, sy. 199, s. 131-151.
- Tuncer, H., "Osmanlı Elçisi Ebubekir Ratip Efendi'nin Ozan Yönü", *Belleten*, 1983, c. 47, sy. 186.
- Tuncer, H., "Osmanlı Elçisi Ebubekir Ratip Efendi'nin Viyana Mektupları (1792)", *Belleten*, 1979, c. 43, sy. 169, s. 73-105.
- Turan, Şerafettin, "Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesi ile İlgili Olarak Savoï'ya Gönderilmesi", *Belleten*, 1962, c. 26, sy. 103, s. 529-555.
- Uçman, Abdullah, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi sefaretnâmesi*, İstanbul, 1975.
- Uçman, Abdullah, "Bir Osmanlı Elçisi Gözüyle XVIII. Yüzyılda Avrupa", *Kaynaklar*, 1984, sy. 2, s. 82-87.
- Uçman, Abdullah, "Nemçe Seyahatnamesi", *Tarih ve Toplum*, 1989, sy. 69, s. 27-32.
- Uçman, Abdullah, *Ebubekir Ratip Efendi'nin Nemçe sefaretnâmesi*, İstanbul, 1999.
- Unat, F. Reşit, "Kapıcıbaşı Niş'li Mehmet Ağanın Moskova sefaretnâmesi", *Tarih Vesikaları*, 1942, c. 2, sy. 10, s. 284-299; 1942, c. 2, sy. 11, s. 352-371; 1943, c. 2, sy. 12, s. 462-472.
- Unat, F. Reşit, "Kırım Tarihi veya Necati Efendi'nin Rusya sefaretnâmesi", *Tarih Vesikaları*, 1944, sy. 13, s. 60-68; 1944, sy. 14, s. 137-149; 1949, sy. 15, s. 222-229.
- Unat, F. Reşit, "Kırım'ın Osmanlı İdaresinden Çıktığı Günlere Ait Bir Vesika: Necati Efendi sefaretnâme veya Sergüzeştnamesi", *Türk Tarih Kongresi*, 1948, c. III, s. 367-374.
- Unat, F. Reşit, "Şehdi Osman Efendi sefaretnâmesi", *Tarih Vesikaları*, 1941, c. 1, sy. 1, s. 66-70.
- Unat, F. Reşit, *Kapıcıbaşı Niş'li Mehmet Ağa'nın Moskova sefaretnâmesi*, İstanbul, 1943.
- Unat, F. Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve sefaretnâmeleri*, (Tamamlayıp yayımlayan Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal), İstanbul, 1968.
- Unat, F. Reşit, *Şehdi Osman Efendi sefaretnâmesi*, İstanbul, 1942.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Amedi Galip Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten gönderdiği şifreli mektuplar", *Belleten*, 1937, c. I, sy. 2, s. 357-410.

- Vandal, Albert, *Un Ambassadeur Turc à Paris sous la Régence*, Paris, trs.
- Vatin, Nicolas, "A Propos de Voyage en France de Huseyn ambassadeur de Bajazet II ouprés de Lois XI (1483)", *Osmanlı Araştırmaları*, 1982, sy. 3, s. 43-54.
- Veinstein, G., *Le Paradis des Infidèles: Relation de Yirmisekiz Çelebi Mehmed efendi, ambassadeur ottoman en France sous la Régence*, Paris, 1981.
- Votz, Gustav Berthold, "Eine türkische Gesandtschaft am Hofe Friedrichs des Grossen im Winter 1763/64", *HJB*, Berlin-leipzig, 1907, s. 15-54.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanması Çalışmalarında İlk İkâmet Elçisinin Rolü", *Toplumsal Tarih*, 1996, sy. 32, s. 45-53.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "İsmail Ferruh Efendi'nin Londra Büyükelçiliği ve Siyasî Faaliyetleri (1797-1800)", *Pax-Ottomanica: Essays in Memoriam of Prof. Dr. Nejat Göyünç*, K. Çiçek (ed.) Sota & Yeni Türkiye Yayınları, Haarlem-Ankara, 2001, s. 381-407.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak sefaretnâmelerin Kaynak Değeri", *OTAM*, 1996, sy. 7, s. 319-338.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Zülfikar Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. II, s. 703-704.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Hacı Zağanos", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. I, s. 504.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Mehmed Paşa (Kara)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. II, s. 159.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Süleyman Ağa (Müteferrika)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. II, s. 560-561.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)", *OTAM*, 1994, sy. 5, s. 385-434
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "The First Permanent Ottoman-Turkish Embassy in Europe: The Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)", Doktora tezi, Birmingham University, Birmingham, 1993.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Yusuf Agâh Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, c. II, s. 680-681.
- Yanko İskender Hoca, "Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhumun Stockholm'a vukû' bulan sefaretinden avdetine sadaret-i uzmaya takdim eylediği takrîr", *TOEM*, 1337/1911, c. 11, s. 660-677.

5) Muahadeler, İttifaklar ve Kapitülasyonlar

- Abou El-Haj, Rifaat Ali, "Ottoman Attitudes Towards Peace Making: Karlowitz Case", *Islam*, 1974, c. 51, sy. 1, s. 131-137.
- Adair, Robert, *Negotiations for the Peace of the Dardanelles*, London, 1845, II c..
- Angyal, David, "Le Traite de Paix de szeged avec les Turcs (1444)", *Revue de Hongrie*, 1991, s. 233-268.
- Arıkan, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s. 279-281.

- Aydın, Hâkî, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Rus Ticari İlişkileri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1969, sy. 20, s. 20-39.
- Bağış, Ali İhsan, "III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ekonomi Siyaseti 1760-1816", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (ed.), Ankara, 1985, s. 43-52.
- Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Kapitülasyonlar-Beratlü Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara, 1983.
- Bardakçı, İlhan, "Sırtımızdaki Sülük Karlofça", *Tarih ve Medeniyet*, 1996, sy. 25, s. 21-24.
- Bayerle, G., "Zitvatorok'ta Uzlaşma", *Archivium Ottomanicum*, 1980, sy. 6, s. 5-53.
- Beydilli, Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul, 1984.
- Bilici, Faruk, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 480-692.
- Bitis, Alexander, "1828-1829 Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 12, s. 703-720.
- Bozkurt, Nurgül, "XVII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1997, sy. 12, s. 183-197.
- Bozkurt, Rıza, "1787-1792 Osmanlı-Avusturya ve Rus Savaşları; Zıttı ve Yaş Antlaşmaları ile bu Savaşın Alınan Dersler", *Askeri Tarih Bülteni*, 1986, sy. 21, s. 101-120.
- Bulut, Mehmet, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Hollandalı Tüccarların Osmanlı Bölgelerindeki Faaliyetleri", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 3, s. 210-220.
- Bulut, Mehmet, *Ottoman-Dutch Economic Relations in the Early Modern Period, 1571-1699*, Verloren, 2001.
- Charrière, E, *Négociations de la France dans le Levant*, Paris, 1848-60, LXIII c.
- Çadircı, Musa, "II. Mahmut Döneminde (1808-1839) Avrupa ve Hayriye Tüccarları", *I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğler*, Ankara, 1977, s. 237-241.
- Davison, Roderic, "Russian Skill and Turkish Imbecility: the Treaty of Kuchuk Kainardji Reconsidered", *Slavic Review*, 1976, c. 35, sy. 3, s. 463-483.
- Davison, Roderic, "The treaty of Kuchuk Kainardja: a Note on its Italian Text", *International History Review*, 1988, sy. 10, s. 611-620.
- Deval, Le Sieur, *Capitulations ou Traités Anciens et Nouveaux entre la Cour de France et la Porte Ottomane, Renouvelles et Augmentes l'an de J.C. 1840*, Paris, 1841.
- Diyanet, A. Ekber, *Osmanlı-İran Antlaşması (1555 Amasya Musalahası)*, İstanbul, 1971.
- Erhan, Çağrı, "1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşması'nın Gizli Maddesi ve Sonuçları", *Bellekten*, 1988, c. 62, sy. 234, s. 457-465.
- Erim, Nihat, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)*, Ankara, 1953.

- Fodor P.- David, G., "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, G. David and P. Todor (ed.), Badapest, 1994, s. 18-19.
- Giz, Adnan, "1718 Tarihli Türkiye-Avusturya Ticaret Antlaşması", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, 1969, sy. 45, s. 22-24.
- Goffman, Daniel, "The Capitulations and the Question of Authority in Levantine Trade", *Journal of Turkish Studies*, 1986, sy. 10, s. 155-161.
- Goffman, Daniel, "The Ottoman Role in Patterns of Commerce in Aleppo, Chios, Dubrovnik, and Istanbul (1600-1650)", *Decission Making and Change in the Ottoman Empire*, Caesar E. Farah (ed.), Kirksville, 1993, s. 139-148.
- Gökbilgin, Tayyib, "Napoli Kralı Tarafından II. Bayezid ve Ahmed Paşa (Gedik)'ya Gönderilen Mektupların Türkçe Suretleri ve Diğer İlgili İki Mektup", *Prilosi*, sy. 22-23, 1972-1973; 1976, s. 33-59.
- Guboğlu, Mihail, "XVI. Yüzyılın İlk Yıllarına Kadar Romen Ülkelerinin Osmanlı Yönetimine Ödediği Haraç", *İstanbul Üniveristesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1985, c. 41, sy. 1-4, s. 139-143.
- Gürsel, Seyfettin, "1838 Ticaret Antlaşması Üzerine", *Yapıt*, 1985, sy. 10, s. 27-36.
- Hurewitz, J.C., *Diplomacy in the Near and Middle East; a documentary record, (1535-1914)*, Princeton, 1956, II c.
- Ismail, Fehmi, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", *Bellekten*, 1982, c. XLVI, sy. 169, s. 73-120.
- Ismail, Fehmi, "The Making of the Treaty of Bucharest, 1811-1812", *Middle East Studies*, 1979, c. 15, sy. 2.
- İnalçık, Halil, "A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement between Innocent VIII and Bayezid II on Djem Sultan", *International Journal of Turkish Studies*, 1979-1980, c. I, sy. 3, s. 209-230.
- İzgiçer, Ahmet Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya'ya Verilen Ticari İmtiyazlara Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1989, sy. 59, s. 75-86.
- Kampman, A.A., "XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda Hollandalılar", *Bellekten*, 1959, c. 23, sy. 90, s. 513-523.
- Kılıç, Remzi, *XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, İstanbul, 2001.
- Kireev, Nikolay G., "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Karadeniz'de Rus-Türk Ticaret İlişkilerinin Kurulması", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Ankara, 1999, s.115-120.
- Koloğlu, Orhan, "1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması ve Mısır Tehdidi", *Tarih ve Toplum*, 1988, c. 10, sy. 60, s. 26-37.
- Kosary, Domonos, *Magyar külpolitika Mohacs elött*, Budapest, 1978.
- Köse, Osman, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşması (oluşumu, tahlili, tatbiki)", Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1997.
- Kramers, J.H., "The Netherlands and Turkey in the Golden Age", *Analecta orientalia*, 1954, sy. I, s. 113-129.
- Kurdakul, Necdet, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonları*, İstanbul, 1981.

- Kütükoğlu, Mübahat, "XVIII. Yüzyılda İngiltere ve Fransa'nın Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerindeki Etkileri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1968, sy. 12.
- Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münasebetleri, (1580-1839)*, Ankara, 1974, c. I.
- Macar İskender-Ali Reşat, *Kapitülasyonlar, Târîhi, Menşei, Usûlleri*, İstanbul, 1330.
- Mahmoud Essad, *Du Régime des Capitulations Ottomanes*, İstanbul, 1961.
- Mahmud Mesud Paşa, *Mecmu'a-ı Mu'âhedât*, İstanbul, 1294.
- Mantran, Robert, "XVI ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Asya Ticareti", *Bellekten*, 1987, c. 51, s. 1429-1443.
- Mantran, Robert, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdenizde Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Bellekten*, 1988, c. 52, s. 690-707.
- Mantran, Robert, "Foreign Merchants and Minorities in Istanbul during the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Christians and Jews in the Ottoman Empire I*, (ed.) Benjamin Braude and Bernard Lewis, New York, 1982, s. 127-137.
- Martens, G. Fréd de, *Recueil de Traités d'Alliance, de Paix, de Trêve, de Neutralité etc. ... des Puissances et Etats de l'Europe*, Göttingue, 1817.
- Masson, Paul, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIe siècle*, Paris, 1896.
- Masters, Bruce, "The Treaties of Erzurum (1823 and 1848), and the Changing Status of Iranians in the Ottoman Empire", *Iranian Studies*, 1991, c. 24, sy. 1-4, s. 3-15.
- Mènage, Victor L., "The English Capitulations of 1580: a review article", *IJMES*, 1980, sy. 12, s. 373-383.
- Mènage, Victor L., "Three Ottoman Treaties on Europe", *Iran and Islam, in Memory of the Late Vladimir Minorsky*, C.E. Bosworth (ed.), Edinburgh, 1971, s. 421-433.
- Meray, Seha, "Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Korsanlık ve Deniz Haydutluğunun Yasaklanması", *AÜSBF Dergisi*, 1964, sy. 16.
- Mert, Hamdi, "Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya'ya Verilen Ticari İmtiyazlara Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 59, s. 72-87.
- Molnar, Monica, "Karlofça Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı 1688-1701", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 472-479.
- Mouravieff, Boris, *L'Alliance Russo-Turque au Milieu des Guerres Napoléoniennes*, Neuchâtel, 1957.
- Naff, Thomas, "The Triple Alliance of 1799: prelude to an era of change in the Ottoman Empire", *Proc 26th Int. Cong. Or.* 1964, 1970, c. IV, s. 301-306.
- Nebioğlu, Osman, *Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar*, Ankara, 1986.
- Nekrasov, M., "XVI. Yüzyılda Rus-Osmanlı Ekonomik İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Ankara, 1999, s. 91-96.
- Noradounghian, Gabriel, *Recueil d'actes internationaux de l'empire ottoman, - Traités, Conventions, Arrangements, Déclarations, Protocoles, Procès-Verbaux, Firmans, Bérats, Lettres Patentes et Autres Documents Relatifs au Droit Public Extérieur de la Turquie*, Paris, 1897-1903, III c.

- Nottebohm, Wilhelm, "Die preussisch-türkische Defensivallianz 1763/65. Ein Beitrag zu Friedrichs des Grossen orientalischer Politik", *FFWG*, Berlin, 1881, s. 132-157.
- O'brien, C.B., "Russia and Turkey: 1677-1681: The Treaty of Bakhchisaray", *Russian review*, 1953, sy. XI, s. 259-268.
- Olson, Robert, "The Ottoman-French Treaty of 1740: a year to be remembered", *TSAB*, 1991, c. 15, sy. 2, s. 347-355.
- Ortaylı, İlber, "1727 Osmanlı Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi", *AÜSBFD*, 1973, sy. 28, s. 97-110.
- Paetz, Rudolf, *Die Beziehungen Friedrichs des Grossen zur Türkei vom Hubertusburger Frieden bis zum Frieden von Kütschük-Kainardsche, 1763-1774*, Hamburg, 1929.
- Pamuk, Şevket, "150. Yılında Balta Limanı Ticaret Antlaşması", *Tarih ve Toplum*, 1988, c. X, sy. 60, s. 38-41.
- Pamuk, Şevket, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri 1580-1838*, İstanbul, 1988.
- Panaite, Viorel, "The Status of the "Kharâj-Güzarlar". A Case Study: Wallachians, Moldavians and Transylvanians in the 15th to 17th Centuries", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, Ankara, 2000, c. I, s. 227-238.
- Panzac, Daniel, "XVII(I). Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Ticareti", çev. S. Yılmaz, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1990, sy. 5, 179-192.
- Pediani Fabris, Maria Pia, *La dimora della pace. Considerazioni sulle capitolazioni tra i paesi islamici e l'Europa*, Venice, 1996.
- Peker, Kemal, *Kraliçe Elizabeth I. ve II.: XVI Yüzyıldan Beri İngiltere ile Akdolunanan Ticaret Muahadeleri ve Bu Memlekete Fındık İhracatımız*, İstanbul, 1961.
- Peyssonnel, M. D., *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, Paris, 1787, II c.
- Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*, İstanbul, 1934.
- Scott, H.H., "Frederick II, the Ottoman Empire and the Origins of Russo-Prussian Alliance of April 1764", *ESR*, Bailrigg-Lancaster, 1977, sy. VII, s. 153-175.
- Skilliter, Suzan A., "The Hispano-Ottoman Armistice of 1581", *Iran and Islam*, C.E. Bosworth (ed.), Edinburgh, 1971, s. 491-515.
- Slot, B.J., "Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki Ticari İlişkiler", ed J. Lutz, *Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki 400 Yıllık İlişkiler*, İstanbul, 1990, s. 17-22.
- Sousa, N., *The Capitulatory Regime of Turkey: Its History, Origin and Nature*, Baltimore, 1933.
- Spremiç, Momcilo, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", *Belleten*, 1983, c. XLVII, sy. 185, s. 363-390.
- Şakiroğlu, Mahmut, "1503 Tarihli Osmanlı-Venedik Andlaşmasının Aslı Metni", *VII. TTK Bildirileri*, Ankara, 1983, s. 1559-1569.
- Şakiroğlu, Mahmut, "1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Anlaşmasının Aslı Metni", *TED*, 1982, sy. 12, s. 387-403.
- Şakiroğlu, Mahmut, "Venedik'teki Türk Ticaret Merkezi Hakkında Yeni Bilgiler ve Bunun Ticaret Tarihimizdeki Yeri", *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri*, İstanbul, 1986, s. 615-620.

- Şapolyo, Enver Behnan, "Osmanlı İmparatorlu'nda Dış Ticaret ve Ecnebilere Verilen İmtiyazlar", *Çınaraltı Mecmuası*, 1942, sy. 53, s. 10-11.
- Tan, Turgut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancılara Verilmiş Kamu Hizmeti İmtiyazları", *AÜSBFD*, 1968, c. 22, sy. 2, s. 285-326.
- Testa, Ignace Baron de, *Recueil des Traités de la Porte Ottomane avec les puissances étrangères depuis le premier Traité conclu, en 1536, Suléyman I et François I jusqu'à nos jours*, Paris, 1864-1868, III c.
- Treaties, etc. between Turkey and Foreign Powers, 1535-1855*, L. Hertslet (ed.), London, 1855.
- Tucker, Ernest, "The Peace Negotiations of 1736: a Conceptual Turning Point in Ottoman-Persian Relations", *The Turkish Studies Association Bulletin*, 1996, c. 20, sy. 1, s. 16-37.
- Tukin, Cemal, "1798-1833 Osmanlı-Rus Andlaşmaları Arasında Benzerlik", *Atatürk Konferansları*, (1964-1968), Ankara, 1970, s. 89-101.
- Tuncer, Hadiye, "18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Meksika Arasındaki Ticari ve Diplomatik İlişkiler", *X. TTK Bildiriler*, 1993, s. 1531-1537.
- Turan, Şerafettin, "1829 Edirne Andlaşması", *DTCFD*, 1951, c. 22, sy. 3-4, s. 111-151.
- Turan, Şerafettin, "Venedik'te Türk Ticaret Merkezi", *Belleten*, 1965, c. 32, sy. 126, s. 247-283.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Otranto'nun Zaptından Sonra Napoli Kralı İle Dostluk Görüşmeleri", *Belleten*, 1961, c. XXV, sy. 100, s. 595-608.
- Ülker, Necmi, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler", *Belgeler*, 1989-92, sy. 14, s. 261-321.
- Ülker, Necmi, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler", *XI. TTK Bildiriler*, 1994, s. 1701-1706.
- Ünal, Sevim, "1830-1840 Yılları Arasında Türk-İngiliz Ekonomik İlişkileri", *VIII. TTK Bildiriler*, 1981, s. 1367-1377.
- Vaughan, D.M., *Europe and the Turk: A Pattern of Alliances, 1350-1700*, Liverpool, 1954.
- Vittorio, Antonio di, *Il Commercio Tra Levante Ottomane e Napoli Nel Secolo XVIII*, Napoli, 1979.

6. Name-i hümayunlar, Ahidnameler ve Teşrifatlar

- Aktepe, M. Münir, *Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında*, İstanbul trs.
- Arı, Bülent, "Conflicts Between the Dutch Merchants and the Ottoman Local Authorities According to "Felemenk Ahidnâme Defteri" Dated 1091/1680", Doktora tezi, Bilkent University, 1996.
- Ateş, Ahmed, "İstanbul'un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmet Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *Tarih Dergisi*, 1953, c. IV, sy. 7, s. 11-51.
- Aybet, Gülgün İçel, "Avrupalı Seyyahların Gözlemlerinden İstanbul'da Bayramlar ve Törenler", *İstanbul*, 1996, sy. 16, s. 29-33.

- Bayerle, G., *Ottoman Diplomacy in Hungary. Letters from the Pashas of Buda 1590-1593*, Bloomington, 1972.
- Bayur, Hikmet, "Mayser Sultanı Tipu ile Osmanlı Padişahlarından I. Abdülhamid ve III. Selim arasında Mektuplaşma", *Belleten*, 1948, c. XII, sy. 47, s. 617-654.
- Bayur, Hikmet, "Nadir Şah Afşar'la I. Sultan Mahmud Arasında Hindistan Seferi Hakkında Teati Edilen Mektuplar", *IV. Türk Tarih Kongresi*, 1952, s. 325-335.
- Bayur, Hikmet, "Osmanlı Padişahı II. Süleyman'ın Gurkanlı Padişahı I. Âlemgîr (Evrengezib)'e Mektubu", *Belleten*, 1950, c. XIV, sy. 54, s. 269-287.
- Berthier, Annie, "Kanuni Süleyman'ın I. François'ya Mektubu", *Toplumsal Tarih*, 1995, c. III, sy. 17, s. 43-44.
- Biegman, N.H., *The Turco-Ragusan Relationship. According to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague, Paris, 1967.
- Boogert, Maurits H. Van den, "Redress for Ottoman victims of European Privateering, A Case against the Dutch in the Divan-ı Hümayun (1708-1715)", *Turcica*, 2001, sy. 33, s. 91-118.
- Bozkurt, Nurgül, "1699-1736 tarihli ecnebi defterine göre 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1994.
- Burian, Orhan, "Kraliçe Elizabeth'den Üçüncü Sultan Murad'a Gelen Hediye'nin Hikâyesi", *DTCFD*, 1951, c. IX, sy. 1-2, s. 19-41.
- Decei, A., "Tratual de pace-sulhname-încheiat între sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479", *Revista Istorică Română*, 1945, sy. XV, s. 465-494.
- Delilbaşı, Melek, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, 1985, c. XLVII, sy. 185, s. 95-104.
- Engliş, Peter, "III. Mehmede Kralları Kışkıracak Hediye", *Tarih ve Medeniyet*, 1996, sy. 24, s. 18-21.
- Erdoğan, Mehmet Akif, "Fransa Kralı XIII. Louis'den Osmanlı Sultanı IV. Murad'a Bir Mektub", *Tarih ve Toplum*, 1993, c. XIX, sy. 111, s. 46-47.
- G. Aristarchi Bey, *Législation Ottomane*, İstanbul, 1873-1887, IV c.
- Gökbilgin, Tayyib, "Korvin Mathias (Mátyás)'ın Bayezid II.e mektupları tercüme ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesi'nin Türkçe Metni", *Belleten*, 1958, c. XXII, sy. 87, s. 369-390.
- Gökbilgin, Tayyib, "La Structure des Relations Turco-Roumaines et des Raisons de Certains Hüküms, Fermans, Berats et des Ordres des Sultans Adressés aux Princes de la Moldavie et de la Valachie aux XVIe et XVIIe Siecles", *Belleten*, 1978, c. XLII, sy. 168, s. 761-773.
- Gökbilgin, Tayyib, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", *Belgeler*, 1968-1971, c. 9, sy. 12.
- Gökbilgin, Tayyib, "Venedik Doğu ve Leh Kralına verilen bir kısım ahidnamelerin şekli ve muhteva bakımından taşıdıkları önem ve tarihi gerçekler", *Türk Tarihi Kongresi*, (Ankara, 25-29 Eylül 1970), 1973, s. 473-483.

- Guboğlu, Mihail, "Osmanlı Padişahları Tarafından Transilvanya'da Verilen Ahidnameler, Kapitülasyonlar (1541-1690)", *X. Türk Tarih Kongresi, (Ankara, 22-26 Eylül 1986)*, Ankara, 1993, s. 1725-1734.
- Hazai, György, *A Topkapu Szeráj Múzeum Levéltárának Magyar Vonatkozású török iratai*, Levéltári Közlemények, 1955.
- İnalçık, Halil, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahdnâme Meselesi", *Belleten*, 1944, c. VIII, sy. 30, s. 185-229.
- Kaçan, Meryem, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Venedik Ahidnameleri", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- Karal, Enver Ziya, *Selim III in Hat-tı Hümayunları-Nizam-ı Cedit-1789-1807*, Ankara, 1988.
- Kolodziejczak, Dariusz, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahnames and other Documents*, Leiden, 2000.
- Kurtoğlu, Fevzi, "İlk Kırım Hanlarının Mektupları", *Belleten*, 1937, c. I, sy. 3-4, s. 641-655.
- Kurtoğlu, Fevzi, "Son Altun Ordu Hükümdarının Osmanlı Hükümdarı Mehmet II.'de Bir Mektubu", *Belleten*, 1938, c. II, sy. 5-6, s. 247-250.
- Kütükoğlu, Bekir, "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülus Tebriki", *Tarih Dergisi*, sy. 15, s. 1-24.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalade Elçilerin Ağrılanması", *TKA*, 1989, c. 27, sy. 1-2, s. 199-232.
- Kütükoğlu, Mübahat, "Ahidname", *TDVİA*, c. I, s. 536-540.
- Melikoff, Irene, "Bayezid II et Venise: Cinq Lettres Impériales (name-i Hümayun) provenant de l'Archivio di Stato di Venezia", *Turcica*, 1969, sy. I, s. 123-149.
- Molnar, Monica, "Venedik Kaynaklarında Karlofça Atlaşması: Diploması ve Tören", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 9, s. 783-791.
- Orgun, Zarf, "Osmanlı İmparatorluğunda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim", *Tarih Vesikaları*, 1942, sy. VI, s. 407-413.
- Orgun, Zarf, "Şehzade Ahmed'in Yayalara Verdiği Ahidname", *Tarih Vesikaları*, 1942, c. II, sy. 9, s. 166-167.
- Öz, Tahsin, "Fransa Kralı Louis XVI'nın Selim III'e Namesi", *Tarih Vesikaları*, 1941, c. I, sy. 3, s. 198-202.
- Papp, Sándor, "Eflak ve Boğdan Voyvodalarının Ahidnameleri Üzerine Bir İnceleme: Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzeybatı Hududundaki Hıristiyan Vassal Ülkeleri", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 10, s. 744-753.
- Perot, Jacques-Hitzel, Frédéric-Anhegger, Robert, *Hatice Sultan ile Melling Kalfa: Mektuplar*, çev. Ela Güntekin, İstanbul, 2001.
- Prokosch, Erich, *Molla und Diplomat (MuD)*, Graz, 1972.
- Savaş, Ali İbrahim, "Âsitâne-i Sa'âdet'e Gelen Yabancı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri", *Askeri Tarih Bülteni*, 1996, sy. 40, s. 11-16.
- Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Diplomasisinde 'El-kadimu yüzâru' Kaidesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1996, sy. 15, s. 431-456.

- Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Elçilerinin Resmi Kabul Protokolleri", *Tarih İncelemele-ri Dergisi*, 1996, sy. XI, s. 111-124.
- Savaş, Ali İbrahim, "Tahrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit çalışmaları Hakkındaki Raporu)", *Belgeler*, 1994-1995, c. XVI, sy. 20, s. 151-173.
- Savaş, Ali İbrahim, *Ebû Sehl Nu'mân Efendi Tedbîrât-ı Pesendîde (Beğenilmiş Tedbir-ler)*, Ankara, 1999.
- Schaedlinger, Anton C., *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilien II.*, Wien, 1983, II c..
- Skilliter, Suzan A., "The Letter of the Venetian 'Sultana' Nur Banu and Her Kira to Venice", *Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci dicata*, (a cura di Aldo Gallata e Ugo Marazzi), Napoli, 1982, s. 515-536.
- Skilliter, Suzan A., "Three letters from the Ottoman "Sultana" Safiye to Queen Elizabeth I", *Documents from Islamic Chanceries*, First Series, S. Miklos Stern (ed.), 1965, s. 115-157.
- Şah, Rızaulhak, "Açı Padişahu Sultan Alaeddin'in Kanuni Sultan Süleyman'a Mektubu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1970, c. V, sy. 8-9, s. 373-411.
- Şahin, İlhan-Emecen, Feridun, *II. Bâyezid dönemine ait 906/1501 tarihli Ahkâm Defteri, Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm*, İstanbul, 1994.
- Şahin, İlhan, "Ahidname", *TDVİA*, 1988, s. 536-540.
- Şakiroğlu, Mahmut, "Fatih Sultan Mehmed'in Galatlara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1982, c. XIV, sy. 25, s. 211-225.
- Şakiroğlu, Mahmut, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem*, 1986, c. II, sy. 5, s. 527-533.
- Şimşirgil, Ahmet, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri Osmanlı Elçilerinin Resmi Kabul Protokolleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1996, sy. 11, s. 111-125.
- Şişman, Aysin, "1702-1708 tarihleri arasında Türk-Fransız ilişkilerinde konsolos arzları ve buna ait hükümler", Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 1995.
- Theunissen, H.P.A., "Ottoman-Venetian Diplomats: the 'ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of Relevant Documents", Doktora tezi, Utrecht, 1991.
- Tiz, Sırrı, "Huzurda Dayak Yiyen Fransız ve Rus Sefirleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1952, c. III, sy. 27, s. 1334-1337.
- Turan, Şerafettin, "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı Arasındaki Ticaretle ilgili Gümrük Tarife Defterleri", *Belgeler*, 1969, c. IV, sy. 7-8, s. 79-167.
- Uğur, Ahmet, "Yavuz Sultan Selim'e Horasan'dan Gönderilen Çağatay Türkçesi ile Nazım Halinde Bir Arz-ı Hal", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1990, c. 4, sy. 39, s. 3-5.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Selim III'un Veliht iken Fransa Kralı Lûi XVI ile Muhabereleleri", *Belleten*, 1938, c. II, s. 191-246.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "III. Selim Sultan Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekâyi" *Belleten*, 1973, sy. 148, s. 607-662.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "İran Şahına İltica Etmiş Olan Şehzade Bayezid'in Teslimi İçin Sultan Süleyman ve Oğlu Selim tarafından Şaha Gönderilen Altınlar ve Kıymetli Hediyeler", *Belleten*, 1960, c. XXIV, sy. 93, s. 103-110.
- Vandal, A., "Molière et le cérémonial turc à la cour de Louis XIV", *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1888, s. 367-385.
- Zirogeviç, Olga, "Yabancı Elçilerin Osmanlı Memleketlerindeki Seyahatları ve Huzura Kabülleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1968, sy. 4, s. 45-49.

7) Tercümanlar (Dragoman), Casuslar ve Diğerleri

- Angegger, Robert, "Martoloslar Hakkında", *TM*, 1944, c. VII-VIII, sy. 1, s. 282-300.
- Ataman, Bekir Kemal, "Osmanlı İmparatorluğunda Martolos Teşkilatı", *TDAD*, 1989, sy. 63, s. 185-191.
- Basso, Enrico, "İstanbul'un Fethini Müteakip İstanbul'daki Hristiyan Casuslarının Raporları" *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. 1, s. 247-252.
- Bianchi, T.X., "Notice historique sur (Pierre-Jean-Marie) Ruffin, (Premier dragoman du consulat de Salonique)", *Journal Asiatique*, 1825, sy. 6, s. 283-297; 1825, sy. 7, s. 80-104.
- Biegman, N.H., "Ragusan Spying for the Ottoman Empire. Some 16th Century Documents from the State Archive at Dubrovnik", *Belleten*, 1963, c. XXVII, sy. 106, s. 237-255.
- Bilim, Cahit, "Tercüme Odası", *OTAM*, 1990, sy. 1, s. 29-43.
- Blancard, Th., *Les Mavroyéni*, Paris, 1909, II c.
- Cunningham, Alan, "Dragomania: Dragomans of the British Embassy in Turkey", *St. ANTONY'S Papers*, 1961, sy. 11, s. 81-100.
- Çiçek, Kemal, "Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları", *Tarih ve Toplum*, 1996, sy. 146, s. 17-23.
- Deci, Aurel, "Fenerliler", *IA*, c. 4, s. 547-550.
- Dehérai, H., "Jeunes de langues et interprètes français en Orient au XVIIIe siècle", (*Extr. Du Bulletin de la Societe d'Alger et de l'Afrique du Nord*), Cezayir, 1922.
- Dehérai, H., "Les Jeunes de Langues à Constantinople sous le premier Empire", *Revue de l'Histoire des Colonies Française*, 1928, sy. XVI.
- Emiroğlu, İbrahim, *Tercümanlar, Voyvodalar ve Azınlıklar, Aymar*, İzmir, 1996.
- Ercan, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara, 1986.
- Gottwald, Joseph, "Phanariotische Studien", *Vierteljahrsche für Südsteuropa*, 1941, sy. V, s. 1-58.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, 1980, sy. II.
- Hitzel, Frederic, "Dil Oğlanları", *Toplumsal Tarih*, Eylül 1995, sy. 21.
- Ionescu-Gion, G.J., *Din istoria Fanariotilor, studii și cercetari*, București, 1891.
- Irmak, Yunus, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martolos Teşkilatı Hakkında Bir Çalışma", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1989, sy. 63, s. 185-190.
- İnan, Kenan, "Osmanlı Dönemi'nde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri", *Tarih ve Toplum*, 1996, sy. 154, s. 196-201.

- Marghetitch, *Étude sur la fonction des drogmans*, Constantinople, 1898.
- Ménage, Victor L., "The Mission of an Ottoman Secret in France in 1486", *JRAS*, 1965, s. 112-132.
- Minea, J., '*Reforma*' lui Constantin Voda Maurocordat, Iași, 1927.
- Neumann, A.W., *Über die orientalischen Sprachstudien seit dem 13. Jahrhundert mit besonderer Rücksicht auf Wien*, Wien, 1899.
- Orhonlu, Cengiz, "Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık", *Atatürk Konferansları 5*, 1975, s. 13-24.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, İstanbul, 1990.
- Orkun, Hüseyin Namık, *Türk İstilası Devrinde Macaristan'da ve Avusturya'da Casuslar*, Ankara, 1939.
- Özcan, Besim, "Osmanlı Bahriyesi'nde Bir İngiliz Müşavir: Sir Adolphus Slade (1804-1877)", *Askeri Tarih Bülteni*, 1977, sy. 43, s. 25-46.
- Pallis, A. A., "The Phanariots - A Greek Aristocracy Under Turkish Rule", *Greek Miscellany. A Collection of Essays on Mediaeval and Modern Greece*, Athens, 1964, s. 102-124.
- Reychman, Jan, "Une Famille de dragomans orientaux en Pologne au XVIIIe siècle", *Rocznik Orientalistyczny*, 1961, c. XXV, sy. 1, s. 83-99.
- Ryan, Sir Andrew, *The Last of the Dragomans*, London, 1951.
- Skilliter, Suzan, "The Sultan's messenger Gabriel Defrens; an Ottoman master-spy of the sixteenth century", *WZKM*, 1976, sy. 68, s. 47-59.
- Solo, E., "Cervantes Döneminde Magribli Mürtet ve İspanyol Gizli Ajanları", *OTAM*, 1993, sy. 4, s. 687-695.
- Sözen, Z., *Fenerli Beyler: 110 Yılın Öyküsü (1711-1821)*, İstanbul, 2000.
- Stovidza, Al. C., *L'Europe Orientale et le rôle historique des Mourocordato 1660-1830*, Paris, 1913.
- Vasic, Milan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", *TD*, 1977, sy. XXXI, s. 47-64.
- Vasic, Milan, "The Martoloses in Macedonia", *Macedonian Review*, 1977, sy. VII, s. 30-31.
- Zallony, M. Ph., *Essai sur les Fanariotes*, Paris, 1824.
- Zopes, Pan. J., "La Politique Sociale des Princes Phanariotes", *Balkan Studies*, 1970, c. XI, sy. I, s. 81-90.

8. Yabancı Diplomatik Temsilcilikler

- A Brief Narratives and Vindications of Sir T. Bendish Knight and Baronet, Ambassador with the Grand Seigneur; in defence of himself, in the matter concerning Sr. Henry Hyde, for the said Embassy, who arrived at Constantinople the 9th of May, and departed for England about the end of August 1650*, London, 1660.
- Abbot, G.F., *Under the Turk in Constantinople. (Sir John Finch's Embassy, 1674-81)*, London, 1920.
- Adventures of Baron Wenceslas W. Of M. What he saw in the Turkish Metropolis Constantinople experienced whriting in the year 1599. Literary translated from the original Bohemien by a.H. Wratislaw*, London, 1862.

- Aksan, Virginia H., "Robert Liston at Constantinople", *Anglo-Ottoman Encounters in the Age of Revolution: collected essays by Allan Cunningham*, E. Ingram (ed.), London, Portland, 1993, s. 51-102.
- Ambrose, Gwylim, "English Traders at Aleppo (1658-1753)", *Economic History Review*, 1931-32, sy. 3, s. 246-267.
- Anderson, R. Charles, *Naval Wars in the Levant, 1559-1853*, Liverpool, 1952.
- Anderson, Sonia, *An English Consul in Turkey: Paul Rycaut at Smyrna, 1667-1678*, Oxford, 1989.
- Antonibon, F., *Le Relazioni a stampa di ambasciatori Veneti*, Padova 1939.
- Arikan, Zeki, "Busbecq ve Osmanlı İmparatorluğu" *Osmanlı Araştırmaları*, 1982, sy. III, s. 197-224.
- Arikan, Zeki, "Busbecq'in Türklere Karşı Savaş Tasarısı", *Bellekten*, 1993, c. LVII, sy. 218, s. 113-159.
- Bacqué-Grammont, J.L., Kuneralp, S., Hintzel, F., *Répresentants permanentes de la France en Turquie (1536-1991), et de la Turquie en France (1797-1991)*, İstanbul, 1991.
- Bağış, Ali İhsan, *Britain and Struggle for the Integrity of the Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to İstanbul 1776-1794*, İstanbul, 1984.
- Bashan, Eliezer, "Contacts between Jews in Smyrna and the Levant Company of London in the Seventeenth and Eighteenth Centuries", *Transactions of the Jewish Historical Society of England*, 1988, sy. 29, s. 53-73.
- Baysun, M. Cavid, "Balyos", *İA*, c. II, s. 191-295.
- Bertele, Tommaso, *Il Palazzo degli Ambasciatori Venezia a Constantinopoli*, Bologna, 1932.
- Bianchi, T.X., "Notice historique sur (Pierre-Jean-Marie) Ruffin, (Premier dragoman du consulat de Salonique)", *Journal Asiatique*, 1825, sy. 6, s. 283-297; 1825, sy. 7, s. 80-104.
- Biskupski, Ludwik, *L'Origine et l'histoire de la Representation officielle du Saint-Siège en Turquie (1204-1967)*, İstanbul, 1968.
- Black, C.E., "Sobier's Mission to Constantinople, 1807", *JMH*, 1944, sy. 16, s. 22-30.
- Bonneville de Marsangy, Louis, *Le Chevalier de Vergennes: son ambassade à Constantinople*, Paris, 1894, I-II c.
- Bourrilly, V.L., "L'ambassade de la Forest et de Marillac à Constantinople (1535-1538)", *Reveu historique*, 1901, c. 27, sy. 2, s. 297-328.
- Bruneau, A., *Traditions et politique de la France au Levant*, Paris, 1932.
- Bulduk, Zergün, "Pera'daki Elçiliklerin Oluşumu ve Mimari Biçimlenmesi", Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1987.
- Carbone, S., *Note intorduttive ai dispacci al Senato dei rappresentanti Veneti, Serie Constantinopoli, Firenze Inghilterra, Pietroburgo*, Roma, 1974.
- Chesneau, Jean, *Le voyage de Monsieur d'Aramon (Publié et annoté par Ch. Schefer)*, Paris, 1887.
- Clement-Simon, F., "Un Ambassadeur extraordinaire Russe à Constantinople à l'époque de Catherine II et de Sélim III", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, 1907, sy. XXI, s. 25-39.

- Cola, Carla- Manzonetto, Flora, *Baili Veneziani alla Sublime Porta. Storia e caratteristiche dell'ambasciata Veneta a Constantinopoli*, Venezia, 1985.
- Colasanti, G.M. O'Riordan, "L'Attività Consolare del Levante nella documentazione del Baila a Constantinopoli", *Byzantinische Forschungen*, 1987, sy. XII, s. 765-768.
- Coquelle, P, "La Mission de Sebastiani à Constantinople en 1801", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, 1903, sy. XVII.
- Coquelle, P, "La Mission de Sebastiani à Constantinople en 1801", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, 1905, sy. XIX.
- Coquelle, P, "Latour-Maubourg, Chargé d'affaires à Constantinople, 1809-1812", *Revue d'Histoire Diplomatique*.
- Coquelle, P, "Sebastiani, Ambassadeur à Constantinople, 1806-1808", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, 1904, sy. XVIII, s. 574-611.
- Coşar, Fatma Mansur, "İstanbul'da Venedik Elçileri", *Toplumsal Tarih*, 1994, c. I, sy. 4, s. 32-35.
- Dehérain, Henri, *La vie de Pierre Ruffin, Orientaliste et Diplomate, (1742-1824)*, Paris, 1929-1930, c. I-II.
- Desaive, Dilek, "Ottoman Documents in the Archives of the Bailo in Constantinople", *Turcica*, 2001, sy. 33, s. 369-377.
- Driault, Edouard, "Correspondances du général Sébastiani, ambassadeur à Constantinople, 1806-7", *Revue des Études Napoléoniennes*, 1913, sy. IV, s. 402-425.
- Driault, Edouard, *La Politique orientale de Napoléon, Sebastiani et Gardane, 1806-1808*, Paris, 1904.
- Dumaine, A., "Un consulat de France en Bosnie sous le premier empire: Pierre David", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, 1924, sy. XXXVIII, s. 129-169, 301-328.
- Epstein, Mortimer, *The English Levant Company: Its Foundation and its History to 1640*, London, 1908.
- Erdbrink, G.R. Bosscha, "The Activities of the Dutch Ambassador in Istanbul, Jacobus Colyer, As a Mediator Between the Sublime Porte and Its Enemies 1688-1699", *VIII. TTK Bildiriler* 1976, 1983, s. 1593-1597.
- Erdbrink, G.R. Bosscha, *At the Threshold of Felicity: Ottoman-Dutch Relations During the Embassy of Cornelis Calkoen at the Sublime Porte, 1726-1744*, Ankara, 1975.
- Espitalier, "La Mission de Beauchamp à Constantinople en 1799", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, 1911.
- Faroqhi, S., "Venetian Presence in the Ottoman Empire", *Journal of European Economic History*, 1986, sy. 15, s. 345-384.
- Gedikli, Fethi, "Osmanlı Devletinde Fransız Elçilerinin Akçalı İşleri", *Çerçeve*, 1997, sy. 20, s. 99-102.
- Gedikli, Fethi, "Venedik Elçisinin Padişah'tan Dileği", *Çerçeve*, 1995, sy. 14, s. 74-75.
- Goffman, Daniel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, çev. Ayşe Başcı-Sander, İstanbul, 2001.

- Grosjean, G., "La Mission de Sémonville à Constantinople: (1792-1793)", *Revue Historique*, Paris, 1887.
- Gröblacher, Johann, "König Maximilians I. Erste Gesandtschaft zum Sultan Bajezid II." *Festschrift Hermann Wiesflecker*, Alexander Novotny ve Othmar Pickl (ed.), Graz, 1973, s. 76-79.
- Hallaçoğlu, Ahmet, "Ereğli'de Rus Elçilik Heyetine Yapılan 1741 Tarihli Masraf Defteri", *Askeri Tarih Bülteni*, 1995, sy. 38, s. 179-184.
- Heyd, W., *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-Age*, Leipzig, 1936.
- Horniker, A.L., "William Harborne and the beginning of Anglo-Turkish diplomatic and commercial relations", *JMH*, 1943, sy. 14, s. 289-316.
- İrez, Feryal- Aksu, Hüsamettin, *Boğaziçi Sefarethaneleri*, İstanbul, 1992.
- Kellenbenz, Hermann, "From Melchior Manlich to Ferdinand Cron, German Levantine and Orienteal Trade Relations (Second Half of 16th and Beginning of 17th C.)", *V. Miletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler, (İstanbul, 21-25 Ağustos 1989)*, Ankara, 1990, s. 559-570.
- Köhbach, Marcus, "Ein Diplomatischer Rongstreit in İstanbulim Jahre 1587", *IX TTK Bildiriler*, 1988, s. 887-893.
- Kurat, Akdes Nimet (ed.), *The Despatches of Sir Robert Sutton, Ambassador in Constantinople (1710-1714)*, London, 1953.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "Osmanlı İktisat Tarihi Bakımından Konsolos Raporlarının Ehemmiyeti ve Kıymeti", *GDAAD*, 1983, sy. 10-11, s. 151-166.
- Latka, Jerzy S., *Lehistan'dan Gelen Sefirler: Türkiye-Polonya İlişkilerinin Altı Yüzyılı*, çev. Antoni ve Nalan Sarkady, İstanbul, 1997.
- Lewis, Bernard, "Slade on Turkey", *I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Tebliğler*, 1977, s. 215-226.
- Lewis, W.H., *Levantine Adventurer: The Travels and Missions of the Chevalier d'Arvilleux, 1653-1697*, New York, 1962.
- Loebl, Alfred H., "Der Schlesier Friedrich von Kreckwitz als kaiserlicher Gesandter bei der Hohen Pforte", *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens*, 1914, sy. XLV.
- Lokke, Carl, "Pourquoi Talleyrand ne fut pas envoyé à Constantinople", *Annales Historiques de la Revolution Française*, 1993, sy. X.
- MacMichael, W., *A Journey from Moskow to Constantinople*, London, 1819.
- Marcère, E. de, *Une Ambassade à Constantinople, La Politique Orientale de la Révolution Française*, Paris, 1927, II c.
- Marsangy, Louise Bonneville de, *Le Chevalier de Vergennes, son Ambassade a Constantinople*, Paris, 1894.
- Martin, G., *Voyage à Constantinople, fait à l'occasion de l'ambassade de M. Le comte de Choiseul-Gouffier à la Porte ottomane par l'ancien aumônier de la Marine Royale*, Paris, Pléye, 1821.
- Matuz, Josef, *Das Kanzleiwesen Sultan Süleymans des Prächtigen*, Wiesbaden, 1974.
- Mesmay, J. T. De, *Horace Sebastiani*, Paris: H. Champion, 1948.
- Migliardi O'Riordan, Giustiniana, "Presentation of the Archives of Bailo in Constantinople", *Turcica*, 2001, sy. 33, s. 339-367.

- Newes from Turkie or, A true Relation of the passages of the Right honourable Sir Tho. Bendish, Lord Ambassador with the Grand Signieur at Constantinople*, London, 1648.
- Nutku, Özdemir, "On Altıncı Yüzyıl'da Avusturya İmparatoru II. Rudolph'un III. Murat'a Gönderdiği Elçilik Heyeti (Stainach Yazması)", *X. TTK Bildiriler*, 1993, s. 1179-1191.
- Nutku, Özdemir, "Stainach Yazması: On Altıncı Yüzyıl'da Avusturya İmparatoru II. Rudolph'un III. Murat'a Gönderdiği Elçilik Heyeti", *Argos*, 1990, c. 2, sy. 18, s. 58-63.
- Olivier, G.A., *Voyages dans l'Empire Ottoman*, Paris, 1801.
- Oliver, *Türkiye Seyahatnamesi*, çev. O. Gökmen, Ankara, 1977.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Rusya'nın Mikenos Adasında Konsolosluk Kurma Teşebbüsü ve Bununla İlgili Vesikalar", *Belleten*, 1977, c. XLI, sy. 161, s. 125-135.
- Pediani, Maria Pia, "Safiye's Household and Venetian Diplomacy", *Turcica*, 2000, sy. 32, s. 9-32.
- Pehlivan, Hamit, "Osmanlılarda İstihbaratçılık", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 13, s. 653-667.
- Pingaud, Léonce, *Choiseul-Gouffier; la France en Orient sous Louis XVI*, Paris, 1887.
- Qureshi, I.H., "The Purpose of the Tipu Sultan's Embassy to Constantinople", *Journal of Indian History*, 1945, sy. XXIV.
- Rawlinson, H.G. "William Harborne: Our first ambassador to the Sultan (1552-1617)", *J. Univ. Bombay*, 1932, sy. II, s. 1-4.
- Rawlinson, H.G., "The Embassy of William Harborne to Constantinople, 1583-1588", *Trans. Roy. Hist. Soc.* 4th ser., 1922, sy. 5, s. 1-27.
- Rey, Francis, *De la Protection diplomatique et Consulaire dans les Echelles du Levant et de Barbari*, Paris, 1899.
- Russell, Ina S., "British Trade with Turkey and Decline of the Levant Company, 1790-1825", Yüksek Lisans tezi, Manchester University, 1932
- Russell, Ina S., "The Later History of the Levant Company, 1753-1735", Doktora tezi, Manchester University, 1935.
- Scheel, H., *Preussens Diplomatie in der Türkei 1721-1744*, Berlin, 1931.
- Schefer, M. Charles, *Mémoire Historique sur Ambassade de France à Constantinople par le Marquis de Bonnac*, Paris, 1894.
- Seide, Friedrich, *Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomanische Pforte, Welche auf Rudolphi, II. Befehl Herr Friedrich von Kreckwitz verrichtet*, Görlitz, 1711.
- Simon, Bruno, "I rappresentanti diplomatici veneziani a Constantinopoli", *Venezia e i Turchi*, Milano, 1985, s. 59-69.
- Simon, Bruno, "Quelques remarques sur la relation de Marin Cavalli, bayle á Constantinople (1560)", *Comite International d Etudes Pre-Ottomanes et ottomanes VIth Symposium* Cambridge 1984, İstanbul, 1987, s. 147-157.
- Skilliter, Suzan A, "The first English Embassy in Istanbul: William Harborne's estimate of staff and expenses (1587)", *Mashriq; Proc. Easter. Med. Seminar*, 1977-8, s. 30-35.

- Skilliter, Suzan A., "The Organization of the first English Embassy in Istanbul in 1583", *Asian Affairs*, 1979, sy. 10, s. 159-165.
- Skilliter, Suzan A., "William Harborne: İlk İngiliz Elçisi 1583-1588", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Ankara, 1985, s. 21-31.
- Skilliter, Suzan A., "William Harborne, The First English Ambassador 1583-1588", *Four Centuries of Turco-British Relations: Studies in Diplomatic, Economic and Cultural Affairs*, W. Hale-A.İ. Bağış (ed.), Beverly, 1984, s. 10-25.
- Skilliter, Suzan A., *William Harborne and the trade with Turkey, 1578-1582; a documentary study of the first Anglo-Ottoman relations*, London, 1977.
- Spuler, Bertold, "La diplomatie européenne à la Sublime Porte aux XVIIe et XVIIIe siècles", *Revue des études islamiques*, 1971, sy. 39, s. 3-28.
- Spuler, Bertold, *Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel*, Breslau, 1935.
- Steengaard, N., "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650", *Scandinavian Economic History Review*, 1967, sy. 15, s. 26-31.
- Şakiroğlu, Mahmut, "Venedik Cumhuriyetinin İstanbul'daki Temsilcileri Balyoslar, Çalışmaları ve Etkileri", *Tarih ve Toplum*, 1988, sy. 59, s. 300-304.
- Temimi, Abdeljelil, " "Les Souvenirs de ma Vie" du Baron François d'Ottenfels, Ambassadeur d'Autriche à Istanbul 1822-33", *V. Miletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler, (İstanbul, 21-25 Ağustos 1989)*, Ankara, 1990, s. 379-386.
- Teply, Karl, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1973, c. VII, sy. 12-13, s. 247-263.
- Teply, Karl, *Dersaadet'te Avusturya Sefirleri*, çev. Selçuk Ünlü, Ankara, 1988.
- Teply, Karl, *Kaiserliche Gesandtschaften ans Goldene Horn*, Stuttgart, 1968.
- Thiers, L.A., *Histoire du Consulat et de l'Empire*, Paris, 1878-1883, V c.
- Ülker, Necmi, "Batılı Gözlemcilere göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarisında İzmir Şehri ve Ticareti Sorunları", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1982, sy. 12, s. 317-354.
- Ünlü, Selçuk, "Avusturyalı Diplomat Anton von Prokesch-Osten (1795-1895) ve Türkiye", *Araştırma Dergisi*, 1988, sy. 16, s. 175-183.
- Valensi, Lucette, *Venedik ve Bâb-ı Âli: Despot'un Doğuşu*, çev. A. Turgut Arnas, İstanbul, 1994.
- Van Luuervelt, R., *De "Turkse" schilderijen van J.B. Vanmour en zijin school, De Verzameling van Cornelis Calkoen Ambassadeur bij de Hoge Porte, 1725-1743*, İstanbul, 1943.
- Vandal, A., *"Une ambassade française en Orient sous Louis XV". La mission du marquis de Villeneuve, 1728-1741*, Paris, 1887.
- Vandal, A., *Les voyages du Marquis de Nointel*, Paris, 1900.
- Vaux, Gaston de, *Histoire de l'Ambassade de France à Constantinople pendant la Révolution*, Paris.
- Ventura, A., *Relazioni degli ambasciatori Veneti al senato*, Bari, 1976.
- Villain-Gandossi, Ch., "Contribution a l etude de relations diplomatiques et commerciales entre Venise et la Porte Ottomane au XIe siecle", *SOF*, 1967, sy. XXVI; 1969, sy. XXVIII; 1970, sy. XXIX.

- Villain-Gandossi, Ch., "Les attributions du baile de Constantinople dans le Fonctionnement des échelles du Levant au XVIe siècle", *Les Grandes Escales*, 1972, sy. II, s. 227-244.
- Villain-Gandossi, Ch., "Les depeches chiffrees de Vettore Bragadin baile de Constantinople (12 Juillet 1564 – 15 Juin 1166)", *Turcica*, 1978, c. IX, sy. 2, s. 52-106.
- Wood, A.C., "The English Embassy at Constantinople, 1660-1762", *English Historical Review*, 1925, sy. 40, s. 533-561.
- Wood, A.C., *A History of the Levant Company*, London, 1935.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği (1794-1795) ve Osmanlı Devleti Hakkındaki Görüşleri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1998, sy. XVIII, s. 187-216.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Türk-İngiliz İlişkilerinde Büyükelçi Ainslie Dönemi (1776-1794)", *Prof. Dr. Halil İnalçık Armağanı, 80. doğum yılı münasebetiyle*, Prof. Drs. N. Göyünç, Ö. Ergenç, D. Quatert (ed.), (Eren tarafından basılacak, İstanbul, 2003).

9. Yabancı Diplomatik Temsilciliklerin Raporları, Hatıratları ve Seyahatnameler

- Andreassy, M. Le Comte, *Constantinople et le Bosphore en Thrace, etc. 1812, 1813 et 1814 pendant l'année 1826*, Paris, 1826.
- Andree, Richard, "Feldmareşal Helmut Von Moltke'nin Türkiye Gezisi (1835-1839)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1986, sy. 43, s. 185-206.
- Arıkan, Muzaffer -Toledo, P., "Venedik'teki Papalık Sefareti Belgelerine Göre, Türkler (1533-1569)", *OTAM*, 1993, sy. 4, s. 375-436.
- Beck, Brandon H., *From the Rising of the Sun: English Images of the Ottoman Empire to 1715*, New York, 1987.
- Benedict, Curipeschitz, *1530 Yılında Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan Üzerinden İstanbul'a Giden Joseph Van Lamberg ile Nicola Jerisenitzin Elçilik Günlüğü*, çev. Özdemir Nutku, Ankara, 1977.
- Bent, Th., *Early Voyages and Travels in the Levant, (edited with an introduction and notes)*, London, 1893.
- Blount, Henry, *A Voyage into the Levant*, London, 1636.
- Brentjes, Sonja, "XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Avrupalı Gezinler ve Bilimsel Çalışmalar", *Türkler*, Ankara, 2002, c. 11, s. 251-259.
- Busbeca, Ghislen de, *Kanuni Devrinde Bir Sefirin Hatıratı: Türk Mektupları (1552-1592)*, Ankara, 1953.
- Busbeca, Oqier Ghislen de, *Türk Mektupları*, Recep Kibar (haz.), İstanbul, 2002.
- Busbecg, Ogier Ghiselin de, *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecg, Imperial Ambassador at Constantinople 1554-1562*, çev. E. Seymour Forster, Oxford, 1968.
- Busbecg, Ogier Ghiselin de, *Türkiyeyi Böyle Gördüm*, Ayşe Kurutluoğlu (haz.), İstanbul,
- Busbeq, *Türk Mektupları*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul, 1939.

- Carım, Fuad, *Venezuela'lı General Miranda'nın Türkiye'ye Dair Hâtıratı – Yazar ve Seyyah Jean Chardin'in Anlattığı Kalp Para Ticareti – Comte de Césy Dördüncü Murad Tarafından Atanan Fransız Elçisi*, Berksoy Matbaası, 1965.
- Casa, Jean-Michel, *Le Palais de France a İstanbul (İstanbul'da bir Fransız Sarayı)*, İstanbul, 1990.
- Chishull, Edward, *Travels in Turkey and back to England*, London, 1747.
- Colier, Justinus, *Journal du voyage de Mns. Colier, Résident à la Porte pour Messieurs les Etats Generaux des Provinces Unies*, Amsterdam, 1672.
- Craven, Lady Elizabeth, *Journey through the Crimea to Constantinople*, London, 1789.
- Dallaway, James, *Constantinople, Ancient, Modern with Excursions to the Shores and the Islands of the Archipelago and to the Troad*, London, 1797.
- Darling, Linda, "Ottoman Politics through British Eyes: Paul Rycaut's the Present State of the Ottoman Empire", *JWH*, 1994, sy. 5, s. 71-97.
- Demirbaş, Mehmet Ali, "XVIII. Yüzyılda Fransız Elçisi De Vergennes'in Osmanlı İmparatorluğu Hakkındaki Raporları", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., İzmir, 1987.
- Dernschwam, Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara, 1992.
- Dirimtekin, Feridun, *Ecnebi ve Seyyahlara Nazaran XVI. Yy'da İstanbul*, İstanbul, 1964.
- Du Mont, *Nouveau voyage du Levant*, Haag, 1694.
- Ellis, H., *Original Letters Illustrative of English History*, London, 1846/1969, III c.
- Eren, İsmail, "Başkovic Ruçer'in 1762 Tarihli İstanbul Lehistan Seyahatine ait Hatıra Defteri", *Tarih Dergisi*, 1961, sy. 12, s. 87-106; 1962-63, sy. 13, s. 191-218; 1964, sy. 14, s. 140-164.
- Eton, W.E., *A Survey of the Turkish Empire*, London, 1801.
- Finch, H., *A Narrative of Success of the Voyages of the Right Honourable HENEAGE FINCH, Earl of Winchelsea, Viscount Maidstone, Baron Fitz-Herbert of Eastwell ... His majesties Ambassadour extraordinary to the High and Mighty Prince Sultan Mehmet Han, Emperour of Turkey, from Smryna to Constantinople, His Arrival there, the manner of his Entertainment and audience with the Grand Vizier and Grand Seignior*, London, 1661.
- Fissel, M.C.- Goffman, D., "Viewing the Scaffold from İstanbul: The Bendysh-Hyde Affair, 1647-51", *Albion*, 1990, c. 23, sy. 3, s. 421-448.
- Foster, S.W., (ed.), *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584-1602*, London, 1931.
- Frankland, Charles Colville, *Travels to and from Constantinople in 1827 and 1828*, London, 1830, c. I.
- Fresne-Canaye, Philippe du, *Voyage du Levant*, Paris, 1897.
- Galland, Antoine, *İstanbul'a ait Günlük Hatıralar (1672-1675)*, çev. Nahit Sırrı Örik, Ankara, 1949.
- Gerlach, Stefan, *Tagebuch der Gesandtschafts des David Ungnad*, Frankfurt a. M., 1674.

- Greaves, John, *A Description of the Grand Signour's Seraglio, or Turkish Emperours Court*, London, 1653.
- Grelot, Josephus, *Relation Nouvelle d'un Voyage de Constantinople*, Paris, 1681.
- Grelot, Josephus, *İstanbul Seyahatnamesi*, çev. Maide Selen, İstanbul, 1998.
- Hakluyk, R., *The Principal Navigations, Voigages, Traffiques and Discoverries of the British Nation*, London, 1599-1603, IV c.
- Hensel, Wojciech, "Leh sefaretnâmelerinde Türkiye (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri*, İstanbul, 1986, s. 285-288.
- Heywood, Colin J., "Sir Paul Rycaut, a Seventeenth Century Observer of the Ottoman State: notes for a study", *English and Continental views of the Ottoman Empire 1500-1800*, 1972, s. 31-59.
- Hill, A, *A Full Account of the Ottoman Empire*, London, 1709.
- Iorga, N., *Les voyageurs Français dans l'Orient Européen*, Paris, 1928.
- Iorga, N., *Les voyageurs Orientaux en Français*, Paris, 1927.
- Itzkowitz, Norman, *Mübadele- An Ottoman-Russian Exchange of Ambassadors*, Chicago, 1970.
- Köprülü, Orhan, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Bellekten*, 1986, c. 50, sy. 196, s. 261-277.
- Krafft, Hans Ulrich, *Türklerin Elinde Bir Alman Tâcir*, çev. Turgut Akpınar, İstanbul, 1996.
- Kurat, Akdes Nimet, "Leh Fevkalade Elçisi Von Goltz'un Türkiye'deki Faaliyetine ait Raporu", *Tarih Vesikaları*, 1958, c. 3, sy. 17, s. 225-265.
- Le Bruyn, Cornelius, *Travels to the Levant*, London, 1702.
- Lecky, E., *Un général hollandais sous le Premier Empire. Mémoires du général Baron de Dedem de Gelder (1774-1825)*, Paris, 1900.
- Lucas, Paul, *Troisième Voyage en 1714*, Rouen, 1719.
- Mac Farlane, Charles, *Constantinople in 1828*, London, 1829, II c.
- Montagu, Lady Mary Wortley, *Şark Mektupları*, çev. Ahmed Refik, İstanbul, 1933.
- Montagu, Lady Mary Wortley, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul, trs.
- Montagu, Mary, *1717-1718'de -Lale devri Başlarında- Türkiye*, çev. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul, trs.
- Nikolaï, *Itinéraire de Jerome Maurand, d'Antibes à Constantinople 1544*, Paris, 1901.
- Otter, J., *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris, 1748, II c.
- Özkan, Nevin, "Venedik Senatosu Sekreteri Pietro Busenello'nun İstanbul Gözlemleri (1742-1746)", "Lettere Informative Delle Cose de' Turchi", *Osmanlı Araştırmaları*, 2002, sy. XX, s. 269-294.
- Pearson, J.B., *Biographical Sketches of the Chaplains to the Levant Company, 1611-1706*, Cambridge, 1883.
- Pococke, R., *A Description of the East and Some Other Countries*, London, 1743-1745, c. I-III.
- Porter, Sir James, *Observations on the Religion, Law, Government and Manners of the Turks*, London, 1771.

- Porter, Sir James, *Turkey, Its History and Progress from the Journals and Correspondence of Sir James Porter, Fifteen Years Ambassadors at Constantinople*, Larpent (ed.), London, 1854, (2. baskı, Farnborough, 1971).
- R.D., *Historical and Political Observations Upon the Present State of Turkey*, London, 1683.
- Reyhanlı, Tülay, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599)*, Ankara, 1984.
- Rose, J- Holland H., "Lord Elgin's Report on Levantine Affairs and Malta, 28 February 1803", *Engl. Hist. Rev.*, 1921, sy. 36, s. 234-236.
- Rouillard, C.D., *The Turk in French History Thought, and Literature (1520-1660)*, Paris, 1938.
- Rycaut (Ricaud), Türklerin Siyasî Düsturları, M. Reşat Uzmen (haz.), İstanbul, trs.
- Rycaut, Paul, *History of the Turkish Empire from the Year 1623 to the Year 1677*, London, 1680.
- Rycaut, Paul, *History of the Turks, 1679-99*, London, 1700.
- Rycaut, Paul, *Present State of the Ottoman Empire*, London, 1668, (2. baskı, Westmead, 1972).
- Saint-Deny, A. de J. de, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808*, Paris, 1819, II c.
- Saint-Priest, François, *Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie, et sur le commerce des Français dans le Levant*, Paris, 1877.
- Saint-Simon, *Memoires*, Paris, 1864, c. XVII.
- Sandy, G., *Travailes*, London, 1652.
- Sanz, Mauel Serano Y., *Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556*, çev. Ayşe Kurutluoğlu, İstanbul trs.
- Schefer, Charles, *Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie, 1525-1770*, Paris, 1877.
- Schiltberger, Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427), Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427*, çev. Turgut Akpınar, İstanbul, 1995.
- Shay, Mariy Lucille, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734 as Revealed in Despatches of the Venetian Baili*, Urbana, 1944.
- Slade, Adolphus, *Türkiye Seyahatnâmesi*, çev. A.R. Seyfioğlu, İstanbul, 1943.
- Svoronos, M.N., "Les Correspondances des Consuls de France comme Sous de l'histoire du Proche-Orient", *Actes du XXIe Congres Internationales des Orientalistes*, Paris, 1949.
- Taeschner, Franz, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen*, Leipzig, 1924-1926, II c.
- Tavernier, *A New relation of the Inner Part of the Grand Seigneur's Seraglio*, London, 1677.
- Teply, Karl, *Die kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628- des Freiherrn Hans Ludwig von Kufstein Fahrt zur Hohen Pforte*, Wien, 1976.
- The Speech and Confession, of ir Henry Hide, (Embassador for the King of Scotland, to the Emperour of Turkie)*, London, 1651.

- Thévenot, Jean, *1655-1656'da Türkiye*, çev. Nuray Yıldız, İstanbul, 1978.
- Thornton, T., *The Present State of Turkey*, London, 1807, II c.
- Tournefort, M. Pitton de, *A Voyage du Levant*, Paris, 1717, II c.
- Tournefort, M. Pitton de, *A Voyage in to the Levant*, London, 1718, II c.
- Ünlü, Selçuk, "Alman Seyyahı Fürst Hermann von Pückler-Muska (1785-1876) ve Türkiye İntibaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1986, sy. 40, s. 111-116.
- Valle, Pietro della, *Voyages*, Rouen, 1745.
- Volney, C.E., *Travels through Syria and Egypt in the years 1783-5*, London, 1787, II c.
- Walsh, R., *A Residence in Constantinople*, London, 1836, II c.
- Walsh, R., *Voyage en Turque et a Constantinople*, çev. H. Vilmain and E. Rives, Paris, 1827.
- Walsh, Thomas, *Journal of the Late Campaign in Egypt: Including Descriptions of that Country, and of Gibraltar, Minorca, Malta, Marmorice, and Macri; with an Appendix; Containg Official Papers and Documents*, London, 1803.
- Withers, Robert, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, çev. Cahit Kayra, İstanbul, 1996.
- Wittman, William, *Travels in Turkey, Asia-Minor, Syria, and Across the Desert into Egypt During the Years 1799, 1800 and 1801, in Company with the Turkish Army, and the British Military Mission*, London, 1803.
- Wortley-Montagu, Lady Mary, *Letters of, written during her travels into Europe, Asia, and Africa*, London, 1727.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "İngiliz Kaynaklarına Göre 19. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs: Wittman ve Leake'nin İzlenimleri", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, (24-27 Kasım 1998, Gazimağusa)*, Gazimağusa, c. II, 1999, s. 329-345.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği (194-1795) ve Osmanlı Devleti Hakkındaki Görüşleri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1998, sy. XVIII, s. 187-216.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "İngiliz Kaynaklarına göre Batı Anadolu Limanlarındaki Siyasi ve Ticarî Faaliyetler, 1790-1810", *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi, (11-13 Eylül 1996)*, Manisa, 1997, s. 185-193.
- Yılmaz, Serap, "XVII-XIX. Yüzyıllarda İzmir'de Fransızlar", *Çağdaş Türk tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1993, c. 1, sy. 3, s. 89-115.

***Literature on Ottoman Diplomatic History
(From the Beginning to Tanzimat Era)***

Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA

Abstract

The literature on Ottoman diplomatic history is very extensive. This paper aims to outline the development of Ottoman diplomacy, to highlight its problems and to review important works on Ottoman diplomatic history. This topic has attracted the attention of many academics, especially in the last 30 years. There has been enormous increase in the number of academic studies based on Ottoman and foreign archival documents, ambassadorial accounts, reports of travelers and private correspondences of the diplomatic corps. Although a number of issues concerning this subject still need to be elaborated by the researchers, a lot of books, articles, theses and translations have been published on the issue. Within the scope of this research, a huge literature on Ottoman diplomatic history has come out starting with the 15th century. Unfortunately, mostly foreigners have so far evaluated the sources and literature on this subject, but some of these works could not be reached for certain reasons for the time being. Thus, this article only reveals the main problems of the studies in the field. This paper chronically approaches, and also reviews the leading studies with critical standpoints. Finally a fundamental bibliography of Ottoman diplomatic history is attached to the end of this paper.

